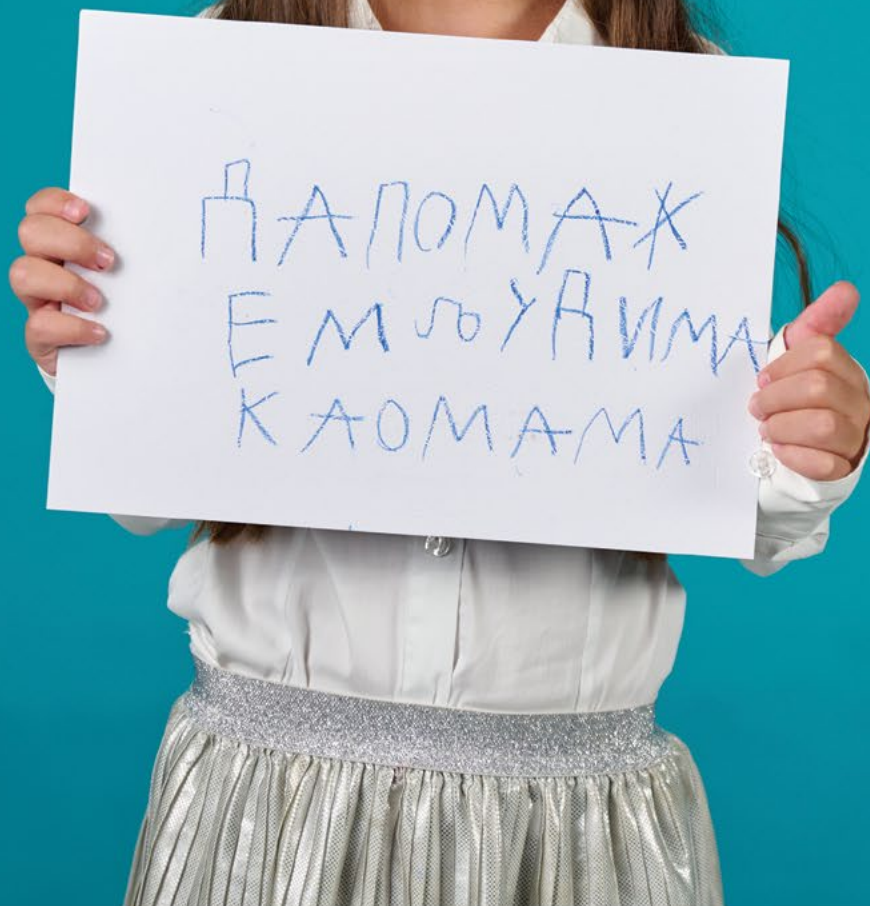

**OTVORENI PODACI
STRATEŠKA INFRASTRUKTURA
BUDUĆEG RAZVOJA**

Šta bi htjela da budeš kad porasteš?

Ognjena(6)

Djeca usvajaju vrijednosti koje vide. Budimo im primjer.

Podržavajmo žene u biznisu.

www.snagajeusvimanama.me

SNAGA
je u svima nama

Izdavač:

PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

Privredna komora Crne Gore
Novaka Miloševa 29/II
Podgorica 81000
Crna Gora
Tel: +382 20 230 545
e-mail: pkcg@pkcg.org
http://www.komora.me

Redakcijski odbor:

Predsjednik:

Dragan Kujović

Članovi:

Igor Perović, urednik

Tanja Radusinović

Radana Damjanović

Slavica Pavlović

Eleonora Albijanić

Novinarka:

Nevena Jurković

Prevod:

Dragana Domazetović

Maja Šćepanović Drobnjak

Grafička obrada i priprema:

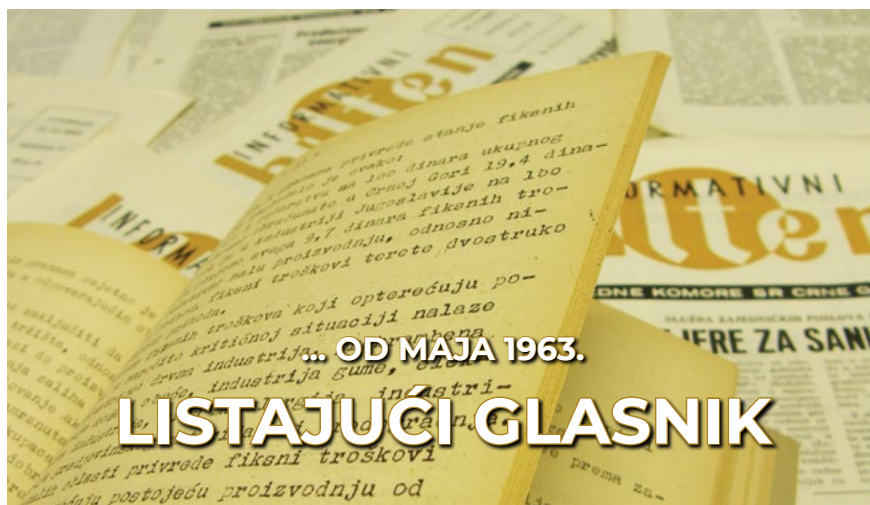
Štamparija Obod, Cetinje

Adresa redakcije:

Privredna komora Crne Gore/Glasnik
Novaka Miloševa 29/II
Podgorica 81000
Crna Gora
Tel: +382 20 230 971
e-mail: glasnik@pkcg.org

List izlazi od 1963. godine i upisan je u
registar javnih glasila Crne Gore.
ISSN 0350-5340

PDF verziju možete preuzeti na:
<https://komora.me/glasnik>

1976.

PRIVREDNA KRETANJA

Društveni proizvod ukupne privrede (bez poljoprivrede) porastao je u 1976. godini za oko 6%, dok je Planom bila predviđena stopa rasta od 8,4%. Obim industrijske proizvodnje je porastao za 8,3%, a Rezolucijom je bila predviđena stopa rasta od oko 10,8%, navodi se u Glasniku iz 1977. godine.

„Industrijska proizvodnja znatno oscilira i pokazuje tendenciju usporavanja u velikom broju grana. Tako je u devet od 18 grana došlo do pada proizvodnje u 1976. godini od 2,6% do 23,4%, u odnosu na 1975. godinu. Karakteristično je pri tome istaći da je privreda naše Republike u 1976. godini ostvarila veću stopu rasta u odnosu na zemlju, što je, uglavnom, rezultat puštanja u proizvodnju novih infrastrukturnih i industrijskih kapaciteta (pruge Beograd-Bar, HE Piva, „Brskovo“-Mojkovac, Cementare Pljevlja i dr.) koji dobrim djelom utiču na izmjenu strukture privrede i dinamiku privrednog rasta u cjelini.

Spoljnotrgovinsku razmjenu u Crnoj Gori u 1976. godini karakterišu tendencije koje se, uglavnom, kreću u okviru predviđanja Rezolucijom o ekonomskoj politici. Izvoz robe je nominalno porastao za 24,7%, a uvoz smanjen za 9%. Glavni nosilac izvoza je industrija, u kojoj dominiraju: obojena metalurgija, tekstilna i metalna industrija“.

1992.

PROIZVODNJA MLIJEKA U CRNOJ GORI ISPOD REALNIH MOGUĆNOSTI

Ukupna proizvodnja mlijeka u Crnoj Gori procjenjuje se na oko 145 miliona litara, s obzirom na broj muznih krava (95.000) i prosječnu proizvodnju mlijeka po kravi od 1.550 litara. Ako tome dodamo 15 miliona litara ovčjeg i kozjeg mlijeka, cjelokupna proizvodnja bi iznosila oko 160 miliona litara, objavio je Glasnik 1992. godine.

„Društveno organizovana proizvodnja iznosi oko 14 miliona litara, od čega se obezbjeđuje 10 miliona litara iz otkupa i društvenih farmi koje se isporučuje mljekarima, dok ostatak predstavljaju količine mlijeka sa društvenih farmi i manjih govedarskih farmi koje se realizuju kroz sir, zelenu pijacu i dr.

Potrebe crnogorskog tržišta u svježem mlijeku iznose oko 30 miliona godišnje, odnosno 80 hiljada litara dnevno. Imajući u vidu podatak o broju muznih krava po područjima koja gravitiraju postojećim mljekarama gdje je moguće organizovati otkup, vidimo koliko su otkupljene količine minimalne u odnosu na realne mogućnosti“, objavio je Glasnik.

10

Dr Nina Drakić, predsjednica PKCG

Predvidljivost, podrška, digitalizacija, razvoj ljudskih resursa i kontinuirani dijalog vode povoljnijem poslovnom okruženju. Privreda ne traži povlastice, već stabilnost, jasnoću i ravnopravan tretman.

30

Mr Maja Vučinić, direktorica Uprave carina

Digitalna transformacija za Upravu carina predstavlja suštinski organizacioni iskorak. Važan korak u tom pravcu je realizacija projekta Sistem carinskih odluka, koji je uspješno završen i nalazi se u fazi implementacije.

49

Milutin Đuranović, direktor Šimšić Montmilk

Zadovoljstvo potrošača na čijim trpezama se svakodnevno nalaze proizvodi Mljekare Lazine predstavlja najsjačajnju nagradu za kvalitet našeg rada.

- Skup u saradnji sa Ministarstvom javne uprave
- 6 Otvoreni podaci strateška infrastruktura budućeg razvoja**
Predsjednica Privredne komore dr Nina Drakić za TBM Biznis časopis
- 10 Privreda traži stabilnost a ne povlastice**
Dodijeljena priznanja Top Business Montenegro Awards 2025
- 14 Od otpornosti ka održivosti - nova odgovornost biznisa**
- 16 Usporavanje rasta – inercija ili predah**
Konferencija u partnerstvu sa MFIC
- 18 Ulaganje u ljudski kapital ključno za održivi razvoj države**
Prezentacija u organizaciji Privredne komore i ICT Cortexa
- 22 ICT najotporniji i najdinamičniji sektor**
- 24 Sugerišemo oprez u namjeri skraćivanja radnog vremena**
- 25 Potpredsjednik Radovanović na Generalnoj skupštini Eurochambresa**
- 26 Slovačka snažno podržava evropski put Crne Gore i želi jaču privrednu saradnju**
Sastanak Radovanović – Asanov
- 28 Povezati poslovne zajednice Crne Gore i Kirgistana**
- 29 Jačanje ekonomske saradnje između Jordana i Crne Gore**
Mr. Sc. Maja Vučinić, direktorica Uprave carina
- 30 Digitalna transformacija tehnološki i organizacioni iskorak**
Špediteri
- 39 Efikasniji protok robe traži systemske promjene**
- 40 Digitalizacija drumskog transporta kroz elektronski tovarni list**
Konferencija Addiko SMEvolution
- 42 Unapređenje finansijske pismenosti jača konkurentost MSP**
Odbor udruženja bankarstva, drugih finansijskih organizacija i osiguranja
- 44 Predstavljena Mapa puta finansijskog sektora ka održivim finansijama**
Konferencija u organizaciji Alter Modusa
- 46 Zajednički ka jačanju malih biznisa u Crnoj Gori**
Nagradne igra „Kupujmo naše“
- 48 Izvučeni dobitnici drugog kola**
Milutin Đuranović, osnivač Šimšić Montmilk - Mljekara Lazine
- 49 Visoki kvalitet šampiona crnogorskog mljekarstva**
OU metalurgije i metaloprerađivačke industrije
- 56 O programima podrške i poslovnom ambijentu**

Stručni skup u Privrednoj komori

- 58 Izgradnja mostova za učenje o održivoj energiji**
Sjednica OU energetike i rudarstva
- 60 Razvojni projekti u fokusu**
Digitalni dan
- 61 Digitalna rješenja za konkurentniji turizam**
- 62 Veliki potencijal za solarnu energiju u turizmu**
- 64 Za razvoj zdravstvenog turizma neophodna jača inistucionalna podrška**
- 65 Džejmi Oliver otvorio restoran u Porto Montenegro**
Džered Mekbrajd, menadžer LEADER projekta
- 67 Podrška razvoju preduzetništva mladih u Crnoj Gori**
Program prekvalifikacije u saradnji PKCG i SSŠ "Ivan Uskoković"
- 72 Diplome za mehaničare, instalatere i zavarivače**
Srednjoškolci iz Crne Gore u stručnoj posjeti Poljoprivredno veterinarskoj školi u Svilajncu
- 74 Agrar - biznis budućnosti**
Okrugli sto u okviru Erasmus projekta EmployVET
- 76 Potrebna veća ulaganja u stručno obrazovanje**
- 78 Efikasna naplata potraživanja – temelj stabilnosti privrede**
Bojana Otašević, osnivačica i direktorica kompanije Mille Baci
- 79 Prvi crnogorski brend sladoleda**
Obuka u okviru EU projekta „Consumer Law Ready“
- 86 Spremni za potrošačka prava**
Projektni sastanak AZA4ICE u Šibeniku
- 87 Integracija cirkularne ekonomije u sektor akvakulture**
Projekat BLUECONNECT
- 88 Sastanak i tematska radionica u Mostaru**
Zoran Soukup, ekspert, o Produktivnosti 2.0
- 89 Kako upravljati vremenom, fokusom i talentima u doba poslovne kompleksnosti**
Zajednička izjava Eurochambres i SMEunited
- 91 Pojednostaviti direktivu o ekološkim tvrdnjama**
The Economist
- 94 Kako izgraditi dobru korporativnu kulturu**
PricewaterhouseCoopers
- 95 Trošak uvođenja digitalnog eura do 30 milijardi**
Janis Varufakis
- 96 Privatizacija novca**
Posjeta Crnoj Gori influensera iz Azerbejdžana
- 98 Istinsko uživanje na svakom koraku**

Džered Mekbrajd, LEADER projekat

Nikada nije bilo bolje vrijeme za pokretanje startapa sa bilo kog mjesta u svijetu i njegovo internacionalno širenje. Crna Gora je u odličnoj poziciji da iskoristi ovu promjenu, a prisustvo LEADER-a ovdje dolazi u veoma uzbudljivom trenutku.

Bojana Otašević, vlasnica Mille Baci

Ne biramo lakše puteve ni slabiju konkurenciju – biramo izazove. Svaki proizvod razvijamo kao poseban projekat, od pažljivog odabira sirovina, uglavnom sa lokalnih gazdinstava, preko kreiranja jedinstvenih receptura, do finalne izrade.

Zoran Soukup, ekspert

Ljudi nijesu neproduktivni zato što ne žele da rade, već zato što ih iscrpljuje prekinuti i fragmentisan rad. Bez strukture, i najmotivisaniji zaposleni troše energiju na zadatke koji ne prave razliku.

Brand
Reputation
CRM
Quality

API

OPEN
DATA

SKUP U SARADNJI SA MINISTARSTVOM JAVNE UPRAVE

OTVORENI PODACI STRATEŠKA INFRASTRUKTURA BUDUĆEG RAZVOJA

OPEN DATA

U vremenu ubrzanih tehnoloških promjena i digitalne transformacije, otvoreni podaci predstavljaju ključni resurs koji može podstaći inovacije, unaprijediti poslovanje i osnažiti javno-privatni dijalog

Privredna komora Crne Gore i Ministarstvo javne uprave organizovali su 12. juna radionicu na temu „Potencijali upotrebe otvorenih podataka“

Cilj skupa bio je da otvori prostor za dijalog između predstavnika javnog i privatnog sektora o mogućnostima koje otvoreni podaci nude za razvoj inovativnih rješenja, unapređenje poslovanja i kreiranje novih poslovnih modela.

Predsjednica Privredne komore Crne Gore dr **Nina Drakić** istakla je da otvoreni podaci, kada su strukturirani, dostupni i korišćeni u

skladu sa odgovarajućim standardima, predstavljaju neiscrpan izvor vrijednosti, kako za optimizaciju poslovanja tako i za razvoj inovativnih proizvoda i usluga“, rekla je Drakić.

„Otvoreni podaci predstavljaju osnovu za razvoj kvalitetnih modela vještačke inteligencije. Bez velikih količina relevantnih, tačnih i raznovrsnih podataka, napredne AI tehnologije ne mogu da funkcionišu efikasno. Zato je važno da prepoznamo otvorene podatke kao stratešku infrastrukturu budućeg razvoja – i javnog i privatnog sektora, a ne kao nusproizvod administracije“, rekla je Drakić.

Privredna komora vidi otvorene podatke kao most između javnih institucija, naučnoistraživačke zajednice i tržišta.

„Želimo da budemo platforma kroz koju će potrebe privrede za konkretnim skupovima podataka biti jasno artikulirane i prosljeđene institucijama, ali i obrnuto, da doprinosimo širenju znanja i primjera dobre prakse u njihovoj upotrebi“, poručila je predsjednica.

Ministar javne uprave mr **Marash Dukaj** kazao je da, u vremenu ubrzanih tehnoloških promjena i digitalne transformacije, otvoreni podaci predstavljaju ključni resurs koji može podstaći inovacije, unaprijediti poslovanje i osnažiti javno-privatni dijalog.

Strateški cilj Ministarstva je da javna uprava bude otvorena i efikasna u skladu sa potrebama građana i privrede. U skladu sa tim Portal otvorenih podataka - data.gov.me kontinuirano unapređujemo - poručio je Dukaj.

U okviru događaja bili su predstavljeni i ključni institucionalni resursi, uključujući nacio-

nalni portal otvorenih podataka, te planirane inicijative za podsticanje njihove upotrebe u privredi.

O značaju otvorenih podataka i mogućnostima njihove primjene govorila v.d. generalne direktorice Direktorata za transparentnost, otvorenost i unapređenje javne uprave u Ministarstvu javne uprave, **Lidija Ljumović**.

-U Ministarstvu javne uprave kultura upravljanja zasnovana je na principima transparentnosti i otvorenosti. Unapređujemo naš rad kroz novi model Zakona o Slobodnom pristupu informacijama, bogatimo ekosistem Otvorenih podataka i jačamo uticaj OGP inicijative u Crnoj Gori - istakla je ona.

U nastavku su **Redžep Kolar**, glavni administrator portala data.gov.me i mr **Vesna Simonović**, načelnica Direkcije za razvoj i unapređenje otvorenih podataka i POU predstavili Portal otvorenih podataka.

Redžep je istakao da otvoreni podaci ne treba da se posmatraju kao apstraktna obaveza dr-

žave ili evropska inicijativa, već kao konkretan alat koji može doprinijeti razvoju privrede.

„Otvoreni podaci su resurs koji može pomoći kompanijama da kreiraju nove proizvode, aplikacije i inovativna rješenja“, naglasio je, dodajući da oni donose korist i za javni i za privatni sektor.

Kao primjer, naveo je da se preko portala otvorenih podataka može pristupiti informacijama iz oblasti javnih nabavki, geografskih podataka i analitike iz različitih sektora, kao i da postoji mogućnost automatizovanog preuzimanja i obrade podataka, čime se otvara prostor za kreiranje dodatne vrijednosti.

Simonović je kazala da portal nudi više načina pristupa podacima – od klasičnog preuzimanja, preko API integracija, do tzv. „harvestinga“, odnosno automatskog prenošenja podataka iz institucija koje raspolažu velikim bazama.

„Na ovaj način podaci se ažuriraju dinamički i prikazuju u realnom vremenu, bez potrebe za ručnim unosima“, objasnila je Simonović, do-

dajući da je portal tehnički savremen i potpuno integrisan sa Evropskim portalom otvorenih podataka, što korisnicima pruža dodatne mogućnosti za razvoj i međunarodnu saradnju.

Na kraju radionice, istaknuto je da otvoreni podaci predstavljaju veliki, još nedovoljno iskorišćen potencijal za privredu. Kroz otvoren dijalog sa predstavnicima kompanija, ukazano je na konkretne izazove s kojima se susreću u praksi, ali i na brojne mogućnosti koje kvalitetni, tačni i dostupni podaci mogu donijeti za razvoj novih proizvoda, usluga i poslovnih modela.

Zaključeno je da je ovakva razmjena mišljenja dragocjena za unapređenje sistema otvorenih podataka, jer je upravo kroz saradnju sa privredom moguće prilagoditi podatke njihovim realnim potrebama, povećati njihovu upotrebljivost i stvoriti dodatnu vrijednost za cjelokupno društvo.

Radionicu su moderirali **Nada Rakočević**, sekretarka Odbora za ICT u PKCG i **Draško Lončar**, Ministarstvo javne uprave.

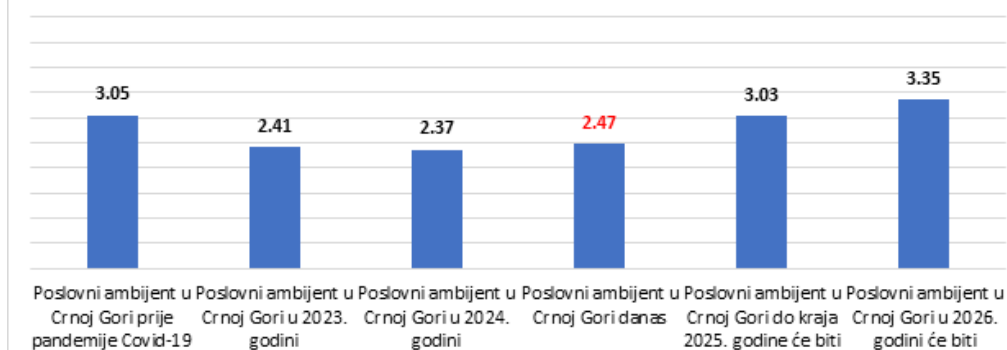
PREDSJEDNICA PRIVREDNE KOMORE DR NINA DRAKIĆ ZA TBM BIZNIS ČASOPIS

PRIVREDA TRAŽI STABILNOST A NE POVLASTICE

Privrednici jasno prepoznaju napredak u oblastima kao što su javne nabavke i digitalizacija, dok i dalje ukazuju na sistemske slabosti u poreskom sistemu, pravosuđu i pristupu finansijama. Ovi nalazi važan su signal kreatorima politika o prioritetnim reformskim pravcima i potrebi za fokusiranijim i dugoročnijim mjerama za unapređenje poslovne klime u Crnoj Gori

Privredna komora Crne Gore sprovela je anketno istraživanje tokom februara i marta 2025. godine koje je pokazalo da je poslovni ambijent u Crnoj Gori ocijenjen prosječnom ocjenom 2,47. Ta ocjena predstavlja blago poboljšanje u odnosu na prošlogodišnju koja je iznosila 2,37, ali je i dalje ispod pretpandemijskog nivoa iz 2019. godine, kada je bila 3,05. Dr **Nina Drakić**, predsjednica Privredne komore, navodi da ocjena iz 2025. godine ukazuje na određeni napredak u percepciji poslovne klime, iako su izazovi i dalje izraženi. Pojašnjava da podaci iz postpandemijskog perioda jasno pokazuju pad u ocjeni poslovnog ambijenta, ali da daju i naznake postepenog oporavka. Ocjenjuje da pad ocjene u 2024. godini svjedoči o prisutnosti ozbiljnih izazova za privredu i da se takav trend povezuje s dugotrajnim negativnim posljedicama pandemije, inflatornim pritiscima, administrativnim i regulatornim barijerama, kao i sa političkom neizvjesnošću. **Drakić** podsjeća da se ocjena formira na osnovu više faktora koji zajedno određuju kvalitet poslovnog ambijenta, i da niska vrijednost ukazuje na istovremeno prisustvo više sistemskih problema.

Grafik 1: Poslovni ambijent

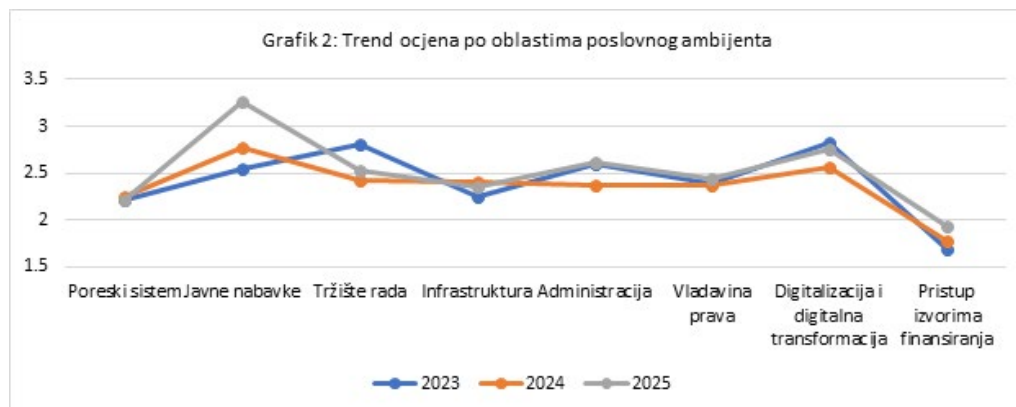

Nakon višegodišnjeg pada, ove godine bilježi se blago poboljšanje u ocjeni poslovnog ambijenta. Očekivanja privrednika, za naredni period, prate ovaj trend. Kako vi tumačite ova dešavanja?

N. Drakić: Poslovni ambijent u Crnoj Gori, prema percepciji poslovne zajednice i dalje je obilježen izazovima. Naše istraživanje pokazuje da nijedan segment poslovnog ambijenta koji smo ispitivali (poreski sistem, javne nabavke, tržište rada, infrastruktura, administracija, vladavina prava, digitalizacija i pristup finansijama) nije na zadovoljavajućem nivou. Prosječna ocjena ambijenta, koju su privrednici dali, na skali od 1 do 5 iznosila je 2,47 – što nam jasno govori da postoji znatan prostor za unapređenje. Preduzeća najčešće ukazuju na administrativne barijere, regulatornu nepredvidivost i nedostatak dugoročne razvojne vizije, a ključne barijere su nedostatak radne snage i siva ekonomija. Međutim, važno je naglasiti da znatno rastu očekivanja privrednika za naredni period, te

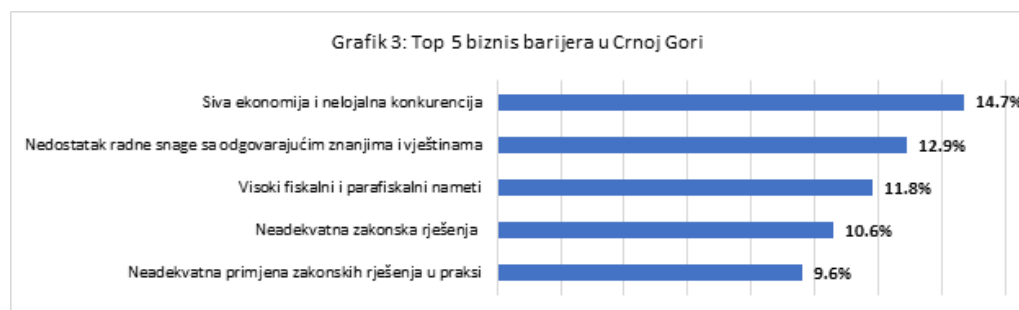
je očekivani ambijent do kraja 2025. godine ocijenjen sa **3,03**, gotovo na nivou iz 2019. godine. Za 2026. godinu očekuje dalji napredak što je reflektovano u ocjeni od **3,35**.

Posmatrajući pojedinačne oblasti poslovnog ambijenta u periodu 2023–2025. rezultati ukazuju na postepenu stabilizaciju percepcije, uz određene oscilacije koje reflektuju kompleksnost ekonomskog okruženja.

Određeni segmenti poslovnog ambijenta su napredovali, dok su drugi ostali problematični ili podložni fluktuacijama. Možete li nam dati kratak pregled po pojedinačnim segmentima?

N. Drakić: Privrednici jasno prepoznaju napredak u oblastima kao što su javne nabavke i digitalizacija, ali i dalje ukazuju na sistemske slabosti u poreskom sistemu, pravosuđu i pristupu finansijama. Ovi nalazi važan su signal kreatorima politika o prioritetnim reformskim pravcima i potrebi za fokusiranim i dugoročnijim mjerama za unapređenje poslovne klime u Crnoj Gori. Najveći napredak u posljednje tri godine zabilježen je u oblasti javnih nabavki, što svjedoči o mogućim poboljšanjima u transparentnosti i efikasnosti procedura, kao i o boljoj komunikaciji s privredom. Oblast poreskog sistema zadržava gotovo identičnu ocjenu kroz sve tri godine, što upućuje na hronično nezadovoljstvo poslovne zajednice, vjerovatno zbog i dalje složenih procedura, čestih izmjena propisa ili visine pojedinih fiskalnih ili parafiskalnih opterećenja. Slično je primijećeno i u oblasti infrastrukture, gdje ocjene osciluju unutar vrlo uskog raspona, što ukazuje na spor napredak i kontinuiranu potrebu za strateškim ulaganjima, posebno u transportnu i energetska infrastrukturu. Oblast tržišta rada, iako je u 2023. imala relativno visoku ocjenu, bilježi pad u 2024. dok u 2025. blago raste. Ovaj obrazac vjerovatno reflektuje izazove u dostupnosti kvalifikovane radne snage, migracije radno sposobnog stanovništva i neusklađenost obrazovne strukture sa potrebama privrede. Slično tome, vladavina prava ostaje među slabije ocijenjenim oblastima, bez značajnog napretka, što potvrđuje da problemi pravne sigurnosti i efikasnosti i dalje predstavljaju jednu od glavnih barijera za poslovanje. Pozitivan signal dolazi iz oblasti digitalizacije i digitalne transformacije, gdje je zabilježen oporavak nakon pada u 2024. godini što može ukazivati na intenziviranje digitalnih reformi u javnom sektoru i širu upotrebu digitalnih servisa u poslovanju. Konačno, oblast pristupa izvorima finansiranja, koja je u kontinuitetu među najniže ocijenjenima, pokazuje određeni napredak. Ipak, i pored ovog rasta, niska prosječna ocjena sugerise da je dostupnost povoljnih finansijskih instrumenata, posebno za mala i srednja preduzeća, i dalje ozbiljan izazov.

Anketno istraživanje pokazalo je i kojih pet biznis barijera privrednici percipiraju kao one koje nepovoljno utiču na poslovanje. Da li se neka nova barijera pojavila, odnosno stara uklonila, u odnosu na prethodni period?

N. Drakić: Prepoznate biznis barijere već neko vrijeme se ne mijenjaju. Siva ekonomija i nelojalna konkurencija i dalje su prepoznate kao najveće biznis barijere, što ukazuje na ozbiljne probleme u primjeni propisa i nejednake uslove za poslovanje. Slijedi nedostatak radne snage sa odgovarajućim znanjima i vještinama, što uzrokuje jaz između potreba tržišta i ponude radne snage. Treće mjesto zauzimaju visoki fiskalni i parafiskalni nameti, koji direktno opterećuju likvidnost i konkurentnost firmi. Neadekvatna zakonska rješenja i njihova neujednačena primjena u praksi dodatno narušavaju pravnu sigurnost i otežavaju poslovanje. Nalazi sugerišu potrebu za jačanjem institucionalne efikasnosti, reformom obrazovanja i fiskalnim rasterećenjem kako bi se unaprijedio poslovni ambijent.

Šta je to što bi moglo voditi povoljnijem poslovnom okruženju?

N. Drakić: Predvidljivost, podrška, digitalizacija, razvoj ljudskih resursa i kontinuirani dijalog. Privreda ne traži povlastice, već stabilnost, jasnoću i ravnopravan tretman. Ako obezbijedimo da preduzeća znaju „pravila igre” i da se ta pravila ne mijenjaju iznenada i bez konsultacija – možemo računati na investicije i rast. Transparentnost i dijalog nijesu stvar forme, već su ključni elementi konkurentne ekonomije.

DODIJELJENA PRIZNANJA TOP BUSINESS MONTENEGRO AWARDS 2025

OD OTPORNOSTI KA ODRŽIVOSTI - NOVA ODGOVORNOST BIZNISA

U vremenu u kojem resursi nisu beskonačni, povjerenje je najskuplja valuta, a očekivanja nikad veća. Održivost više nije preporuka – ona je obaveza, ne samo prema planeti već i prema ljudima, prema vremenu, prema povjerenju, prema riječima i prema sopstvenom uticaju, kazala je direktorica TBM inicijative **Ljiljana Burzan-Nikolić**, pozdravljajući zvanike na svečanosti na kojoj su dodijeljena priznanja Top Business Montenegro Awards 2025.

Ona je istakla da danas „održivo“ znači znati reći ne prećicama – usuditi se da usporiš da bi vidio i vidjela dalje – prepoznati da je uloga biznisa veća od profita i da se snaga biznisa mjeri i rastom i odgovornošću koju taj rast nosi.

„Ponosni smo što, uz brojke, bilježimo i promjene u poslovnoj kulturi – više transparentnosti, više odgovornosti. Više liderstva koje ne traži izgovore – već daje odgovore. Više kompanija koje znaju da rast nije stvar brzine – već pravca. Naš zadatak je da prepoznamo one koji su ostvarili najbolje rezultate. I da ukažemo na one čiji uspjeh ne počiva samo na brojkama, već i na vrijednostima koje ih čine istinskim. Jer vrijeme ne pita koliko brzo idemo. Pita – kuda idemo? A možda najviše pita: Ko će biti uz nas kada tamo stignemo“, kazala je Burzan-Nikolić.

Predsjednik Upravnog odbora Crnogorske komercijalne banke **Tamaš Kamaraši** čestitao je nagrađenim kompanijama, navodeći da je posebno ponosan zbog toga što su većina njih

klijenti CKB-a.

„Kao što je neko jednom rekao – treba podijeliti dovoljno nagrada da bi ih dobili oni koji ih zaista zaslužuju. Upravo zato cijenimo ovaj događaj – jer smo ovdje među ljudima i kompanijama koje oblikuju i razvijaju ekonomiju Crne Gore. Među onima koji zaista zaslužuju priznanje“, rekao je on.

Kamaraši je podsjetio na slogan Crnogorske komercijalne banke i na šta misle kada ga izgovore. „Tu smo – jer vjerujemo u ovu zemlju. U ono što Crna Gora jeste. I u ono što može da postane. Najveći smo finansijer u zemlji – Tu smo i za građane, i za kompanije, i za državu. I nismo samo kreditor. Ulažemo u sport, umjetnost, zdravlje, obrazovanje, djecu. Ulaže-

mo u stvari koje vrijede i koje su budućnost Crne Gore”, kazao je on.

Priznanja najuspješnijim crnogorskim preduzećima uručili su **Nikola Perišić**, član Upravnog odbora CKB zadužen za Sektor poslovanja sa pravnim licima, **Nina Drakić**, predsjednica Privredne komore Crne Gore, **Sava Laketić**, direktor Poreske uprave i **Ratko Nikolić**, osnivač BI Consultinga, provajdera poslovnih informacija i analitički partner TBM inicijative.

Priznanje za najvećeg poslodavca dobila je kompanija **IDEA – CG** Podgorica, dok je priznanje za najveću neto dobit osvojio Crnogorski elektroprenosni sistem **AD** Podgorica.

U djelatnosti Trgovine prvonagrađena je kompanija **Voli Trade** Podgorica, u

djelatnosti Hotelijerstva – **Portonovi Hospitality Management Company** Herceg Novi, Restorani i kafici – **Panevivo** Podgorica, Upravljanje nekretninama – **Azmont Investments** Herceg Novi, Agencije za nekretnine – **CMM** Budva, Revizija i računovodstvo – **Ernst & Young Montenegro** Podgorica, Građevinarstvo – **Bemax** Podgorica, Hrana i piće – **Meso-Promet** Bijelo Polje, Ostala proizvodnja i prerada – **Rudnik Uglja Pljevlja**, Telekomunikacije – **MTEL** Podgorica, Trgovina IT opremom – **Comtrade Distribution** Podgorica, IT usluge – **EPAM Systems Montenegro** Podgorica, Nafta i derivati – **Jugopetrol** Podgorica, Farmacija – **Glosarij** Podgorica, Medicinske usluge – **PZU Poliklinika “Moj Lab”** Podgorica.

Priznanje za ostvarene poslovne prihode u kategoriji velikih preduzeća osvojila je Elektroprivreda Crne Gore. Kompanija **Coca-Cola HBC – Crna Gora** iz Podgorice nagrađena je u kategoriji srednjih preduzeća, **Pearl Executive Aviation** iz Podgorice u kategoriji malih preduzeća, a kompanija **BTA DOO** iz Budve u kategoriji mikro preduzeća.

Gost iznenađenja na svečanosti bio je konsultant za tržišne komunikacije **Miodrag Strugar**, koji je u svom inspirativnom govoru podsjetio da savremeno poslovanje ne smije biti lišeno ljudske dimenzije, te da najpostojaniji uspjeh dolazi iz onoga što nosimo u sebi – iz autentičnih vrijednosti, dosljednosti i hrabrosti da poslušamo srcem, a ne samo brojkama.

USPORAVANJE RASTA – INERCIJA ILI PREDAH

Privreda Crne Gore u 2024. godini zabilježila je rast prihoda, ali i izražene znakove usporavanja, pad broja predatih finansijskih izvještaja i manje novoosnovanih preduzeća u odnosu na 2023. godinu, pokazala je analiza poslovne 2024. godine koja je urađena u okviru inicijative Top Business Montenegro (TBM).

Od 4.043 preduzeća koja su osnovana 2020. godine samo njih 1.608 (manje od 40%) predalo je finansijski iskaz za 2024. godinu i aktivno je u 2025. godini. To znači da preko 60% preduzeća bude ugašeno prije svoje pete poslovne godine, odnosno da su danas aktivne svega dvije od pet firmi koje su osnovane 2020. godine.

Ratko Nikolić, glavni analitičar TBM i osnivač BI Consultinga, kazao je na konferenciji za novinare u Privrednoj

komori Crne Gore da je nominalna stopa rasta prihoda domaće privrede u 2024. godini bila oko 6,0%, a realna oko 2,5%.

„Taj rast osjetno je manji i, uz još neke faktore, pokazuje jasne znakove usporavanja. Prvi put od kada radimo istraživanja bilježimo manji broj predatih finansijskih iskaza u odnosu na prethodnu godinu. Uz to, manji je i broj novoosnovanih preduzeća, a veći broj obrisanih i zatvorenih firmi. I pored toga što je razlika u korist novoosnovanih firmi i dalje pozitivna za oko 4,500 subjekata, broj predatih finansijskih iskaza je manji. Da li je u pitanju usporeni nastavak kretanja po inerciji od prethodnih godina ili je u pitanju samo predah pred intenzivan rast sa nekim novim impulsom ostaje nam da vidimo u narednom periodu“, rekao je

Nikolić.

On je naglasio da je ostvaren rast prihoda u hotelskoj industriji i ugostiteljstvu, u onom dijelu koji se prijavljuje. „Imajući u vidu ranije objavljene procjene da je ukupni prihod od turizma u 2024. godini bio manji, može se zaključiti da je pad u segmentu privatnog smještaja i drugim segmentima prihoda koji se procjenjuju bio još veći. U tom dijelu, naglasio bih i znatan pad u IT industriji koji je zabilježen i pored nadprosječnog rasta cijena“.

Nikolić je rekao da je poslovanje mikropreduzeća opet u kumulativnom minusu, a da se porast kapitala vjerovatno nadoknađuje dokapitalizacijom iz lične akumulacije.

„Ove godine smo malo detaljnije analizirali novoosnovana preduzeća čime,

nadamo se, iniciramo i neko detaljnije istraživanje na temu prosječnog 'životnog vijeka' preduzeća u Crnoj Gori. S tim u vezi došli smo do rezultata da svega 50% do 70% novoosnovanih preduzeća predaje finansijske iskaze u godini u kojoj su osnovana i da je taj broj u padu, a da oko 3,5% preduzeća bude ugašeno u istoj godini kada su osnovana. Posmatrano u nešto dužem periodu, od 4.043 preduzeća koja su osnovana 2020. godine samo njih 1.608 (manje od 40%) predalo je finansijski iskaz za 2024. godinu i aktivno je u 2025. godini. To znači da preko 60% preduzeća bude ugašeno prije svoje pete poslovne godine, odnosno da su danas aktivne svega dvije od pet firmi koje su osnovane 2020. godine“, poručio je Nikolić.

Pavle Radovanović, potpredsjednik Privredne komore Crne Gore, istakao je potrebu za strateškim pristupom i snažnijom komunikacijom između privrede i donosilaca odluka.

„Poslovni ambijent u Crnoj Gori je, prema percepciji poslovne zajednice, prilično kompleksan i još uvijek obilježen brojnim izazovima. Najveći izazovi koje ističu odnose se na regulatornu nepredvidivost, administrativne barijere, nedostatak kvalifikovane radne snage, kao i prisustvo sive ekonomije. Smatramo da se na takve

izazove može odgovoriti ako donosioci odluka i privreda budu sarađivali, kroz otvorenu komunikaciju i institucionalno povjerenje. Samo uz aktivno uključivanje privrede u proces donošenja odluka možemo stvarati stabilan i predvidiv poslovni ambijent. Uz to, ključan je strateški pristup kod kreiranja ekonomske politike i jasno definisanje razvojnih prioriteta“, kazao je Radovanović.

Nikola Perišić, član Upravnog odbora CKB banke zadužen za Sektor poslovanja sa pravnim licima, naglasio je ulogu te finansijske institucije kao snažnog oslonca crnogorskoj ekonomiji.

„Godina iza nas pokazala je koliko su crnogorske kompanije otporne, fleksibilne i spremne da odgovore na izazove savremenog poslovanja. Ponosni smo što su mnogi naši klijenti u 2024. godini ostvarili značajan rast, proširili polovanje i otvorili nova radna mjesta. Crnogorska komercijalna banka ostaje posvećen partner u tim uspjesima – kako velikim sistemima, tako malim i srednjim preduzećima.

CKB prepoznaje ključnu ulogu malih biznisa u razvoju lokalne ekonomije: Svaki veliki uspjeh počinje idejom i hrabrošću da se napravi prvi korak. Naša misija je da budemo oslonac tim

idejama – kroz finansijsku podršku, savjetovanje i povjerenje. Čestitamo svim kompanijama koje su poslovale odgovorno i transparentno. Tu smo da zajedno gradimo snažniju i održiviju ekonomiju Crne Gore.“, istakao je Perišić.

Bojana Maraš, predstavnik kompanije MTEL, istakla je lidersku poziciju kompanije i njenu posvećenost korisnicima.

„Poslovni prihodi govore o viziji kompanije MTEL, o našoj inovativnosti i posvećenosti korisnicima. Svaka nagrada koju dobijemo je nagrada za naše korisnike, zbog kojih ćemo nastaviti da pomjeramo granice i otvaramo vrata budućnosti velikih i jednakih prilika. Osim poslovnih prihoda raste i naše tržišno učešće. U ovu godinu ušli smo kao apsolutni lider u svim segmentima i tim putem svi naši zaposleni koračaju predano, posvećeno i odgovorno“, kazala je Maraš.

Inicijativu Top Business Montenegro pokrenula je Agencija za kreativne komunikacije BI Communication, uz podršku prvog crnogorskog provajdera poslovnih informacija – kompanije BI Consulting. Projekat se realizuje u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore i pod pokroviteljstvom Crnogorske komercijalne banke

KONFERENCIJA U PARTNERSTVU SA MFIC

ULAGANJE U LJUDSKI KAPITAL KLJUČNO ZA ODRŽIVI RAZVOJ DRŽAVE

Kroz saradnju sa obrazovnim institucijama možemo i moramo razvijati programe obuke koji odgovaraju potrebama tržišta rada. Takođe, kompanije imaju odgovornost da ulažu u svoje zaposlene kroz programe kontinuiranog obrazovanja i profesionalnog razvoja

Ulaganje u ljudski kapital kroz obrazovanje, digitalne vještine, inkluzivnost i međusektorsku saradnju ključno je za održivi razvoj Crne Gore i zadržavanje mladih u državi, jer omogućava stvaranje pravednijeg društva, konkurentne ekonomije i bolje perspektive za sve građane, poručeno je na konferenciji Razvoj ljudskog kapitala 2025, koju su organizovali Savjet stranih investitora u Crnoj Gori (MFIC) i Privredna komora Crne Gore.

Predsjednica Privredne komore Crne Gore dr **Nina Drakić** kazala je da globalni i regionalni izazovi u ovoj oblasti nikad nijesu bili kompleksniji, te usljed brzog tempa industrijskog razvoja, geopolitičkih okolnosti i sveprisutnih, gotovo svakodnevnih promjena organizacije rada, postaje sve teže izboriti se sa njima.

„Stoga ulaganje u ljudski kapital treba razumjeti kao investiciju u otpornost našeg društva, konkurentnost privrede i dugoročnu perspektivu svakog građanina“, navela je Drakić.

Ocijenila je da privatni sektor ima ključnu ulogu u ovom procesu.

„Kroz saradnju sa obrazovnim institucijama možemo i moramo razvijati programe obuke koji odgovaraju potrebama tržišta rada. Takođe, kompanije imaju odgovornost da ulažu u svoje zaposlene kroz programe kontinuiranog obrazovanja i profesionalnog razvoja“, rekla je Drakić.

Prema njenim riječima, neophodno je stvarati okruženje koje podstiče inovacije i preduzetništvo među mladima, uz podršku startup

PANEL I: CRNA GORA GDJE SMO DANAS?

inkubatorima i adekvatne finansijske podsticaje. Na taj način možemo zadržati talente u zemlji i spriječiti odlazak mladih misleći na našu budućnost.

Ministarka rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga **Naida Nišić** istakla je odlučnost Vlade da gradi moderno, inkluzivno i održivo tržište rada koje stavlja čovjeka u centar razvojnih politika.

Ona je naglasila da Ministarstvo ne vidi tržište rada samo kao ekonomski prostor, već kao priliku za ostvarenje individualnih potencijala i izgradnju pravednijeg društva.

Govoreći o reformama, Nišić je is-

takla izmjene Zakona o radu koje podrazumijevaju fleksibilnije modele zapošljavanja, bolju zaštitu zaposlenih i podsticanje ravnoteže između privatnog i profesionalnog života. Poseban fokus stavljen je na unapređenje položaja žena kroz mjere kao što su neprenosivo roditeljsko odsustvo i podrška tokom porodijskog odsustva.

„Ne rješavamo samo pitanje zaposlenosti, već mijenjamo kulturu rada ka ravnopravijem, humanijem i efikasnijem sistemu“, poručila je Nišić.

Ukazala je na program „Garancija za mlade“, koji se trenutno sprovodi u tri pilot opštine, a ima za cilj da mladima obezbijedi šansu za obrazovanje,

obuku ili zaposlenje u roku od nekoliko mjeseci.

„Plan nam je da program uskoro obuhvati čitavu teritoriju Crne Gore“, kazala je, dodajući da je ključna saradnja sa Ministarstvom prosvjete, nauke i inovacija na razvoju cjeloživotnog učenja i digitalnih vještina usklađenih sa potrebama tržišta rada.

Predsjednik Odbora direktora MFIC **Tamaš Kamaraši** istakao je da ulaganje u ljude postaje ključno u svijetu u kojem su promjene sve brže, a sticanje novih vještina obavezno.

„Zato pitanje ljudskog kapitala za nas u Savjetu ima posebnu važnost jer us-

mjerava način razvoja Crne Gore“, naveo je Kamaraši.

Kazao je da su u Savjetu stranih investitora ponosni na članice te asocijacije, kompanije koje već decenijama posluju u Crnoj Gori.

„One njeguju najbolje međunarodne korporativne prakse u oblasti razvoja zaposlenih. Ulažu u obuke, u unapređenje vještina, u stvaranje radnog okruženja koje motiviše i podstiče inovacije“, naveo je Kamaraši.

Istakao je da su u Savjetu stranih investitora postavili jasan cilj da doprinesu tome da Crna Gora postane najnaprednija i najkonkurentnija ekonomija u regionu Jugoistočne Evrope u kojoj investitori i talenti sarađuju i rade u najboljem interesu cijelog društva.

Tokom panela „Crna Gora i ljudski kapital – Gdje smo danas?“, kojim je moderirala **Slavica Pavlović**, direktorica Sektora udruženja PKCG, profesorica na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore prof. dr **Maja Bačović**, je poručila da su za izgradnju ljudskog kapitala odgovorni su svi – država, kroz obrazovni sistem; pojedinci, kroz vlastitu motivaciju i ulaganje; i kompanije, kroz kontinuirano obrazovanje i usavršavanje zaposlenih.

„Ulaganje u ljudski kapital više od finansijskog troška – ono uključuje i vrijeme, odricanja i odlučnost pojedinca. Zato je ključno da svi akteri sistema prepoznaju svoj dio odgovornosti u ovom procesu, kako bi Crna Gora mogla konkurisati na evropskom i globalnom tržištu znanja i vještina“, zaključila je Bačović.

Generalna menadžerka Univerziteta Donja Gorica doc. dr **Sandra Tinaj** smatra da je ljudski kapital fundamentalno pitanje održivog razvoja društva, a ne samo ekonomije. Poseban naglasak stavila je na važnost cjeloživotnog učenja i digitalne pismenosti.

„Digitalne vještine nijesu samo kurs, to je stil života. Potrebna je agilnost, spremnost da se prilagodimo i odgovorimo na promjene“, rekla je Tinaj i naglasila da obrazovne ustanove, poslodavci i društvo treba zajednički da kreiraju ambijent u kojem mladi neće tražiti šansu van Crne Gore, „nego u njoj vidjeti prostor za rast, razvoj i život dostojan obrazovanog, vrijednog i odgovornog čovjeka“.

Izvršna direktorica NVO Roditelji **Kristina Mihailović** je naglasila da Crna Gora već godinama bilježi loše rezultateu PISA testiranju, a da učenici

ne uspijevaju da primijene naučeno gradivo u stvarnom životu.

„Naši učenici i dalje uče napamet. Funkcionalno znanje nedostaje, i to je ono što testiranja pokazuju“, rekla je Mihailović.

Izvršni direktor konsultantske kuće Inteligencija MNE **mr Mirza Mulešković**, osvrnuo se između ostalog i na značaj digitalne transformacije i vještačke inteligencije.

„Neće nas AI zamijeniti, ali će nas natjerati da naučimo kako da razvijamo sopstvene kapacitete. Takmičili smo se sa mašinama, sada učimo kako da ih koristimo da bismo napredovali. Moramo da budemo konkurentni, a to zahtijeva zajednički rad obrazovanja, ekonomije i svih društvenih činilaca“, rekao je Mulešković i zaključio da bez jake i diversifikovane ekonomije nema napretka obrazovanja, niti društva u cjelini.

IZAZOVI RAZVOJA LJUDSKOG KAPITALA I TALENTA

Lideri u obrazovanje, ali sve više i vještačka inteligencija, oblikuju ljude i organizacije i zato su potrebne prekva-

lifikacije, zaposleni sa sopstvenom voljom za rast i razvoj, a na kompanijama je da stvore psihološki bezbjedno okruženje u kojem ljudi mogu da isprobaju ono što su naučili.

To su zaključci su panela „Izazovi razvoja ljudskog kapitala i talenta – kako rade drugi” kojem je prethodilo predstavljanje Izvještaja o ljudskom razvoju 2025., gdje je prof. dr Dragana Radević kazala da se vještačka inteligencija prepoznaje kao naša stvarnost, a da je UNDP u okviru izvještaja anketirao više od 20 hiljada ljudi širom svijeta kako bi razumio globalne percepcije o AI.

Izvršna direktorica ERISE inicijative za reformu obrazovanja u jugoistočnoj Evropi, Tina Šarić, ukazala je na važnost systemske koherentnosti.

„Fleksibilnost je ključ. Ono što razvijamo regionalno, mora biti prilagodljivo nacionalnim kontekstima”, sigurna je Šarić.

Za Dražena Kveža izvršnog direktora za ljudske resurse na nivou Grupe, Addiko Bank AG, promjena u kulturi organizacije ne počinje sa zaposlenima već sa liderima.

„Način razmišljanja rukovodstva – to je ono što sve određuje. Lideri oblikuju pravila igre: šta se toleriše, šta se nagrađuje, šta se prepoznaje. Kultura nije ono što piše na zidu, već ono što se vidi u svakodnevnim ponašanjima”, jasan je Kvež.

David Margason, CEO Porto Montenegro, vjeruje da će AI omogućiti ljudima da se više bave kreativnim, a manje administrativnim poslovima.”

„Želim da što više ljudi bude oslobođeno ponavljajućih zadataka i posvećeno stvaranju. Ne želimo da ih zadržavamo, već da im damo razlog da ostanu”, jasan je Margason.

Kajter Balint Adem iz OTP grupe upozorio je da prave promjene ne nastaju tokom transformacije, već nakon nje.

Njegova ključna poruka bila je da je brzina prilagođavanja organizacije jednaka brzini prilagođavanja njenih lidera „Ako lideri žive u prošlosti, organizacija je osuđena”.

Panel je moderirala prof. dr Milica Vučković dekanica Fakulteta za informacione sisteme i tehnologiju UDG.

FLEKSIBILNIJI RADNI MODELI I USLOVI RADA

Nova generacija zaposlenih sve više zagovara organizacione promjene koje bi donijele fleksibilnije radne modele i uslove rada, omogućavajući veću efikasnost i ravnotežu između privatnog i poslovnog života.

To je poručeno tokom trećeg panela „Mi (ni)smo jedna velika porodica”, u okviru konferencije Razvoj ljudskog kapitala 2025.

Osnivač i predsjednik Unije mladih preduzetnika Crne Gore, Uroš Bulatović, kazao je da je imao dva-tri radna iskustva prije nego što je odlučio da postane preduzetnik.

„Ja sam samo želio da posao ima smisla – da znaš zašto si tu, da znaš šta treba da uradiš, i da imaš slobodu u tome kako to da ostvariš. Da se ne bojimo jedni drugih, da ne mjerimo ko je više čutljiv, ko je glasniji, to su sporedne stvari”, naveo je Bulatović.

Smatra da ništa što nije iskreno ne prolazi kod Generacija Z.

Izvršni direktor NVO Centar za omladinsku edukaciju, Jugoslav Radović, smatra da je važno mlade posmatrati kao zrela bića, osobe koje znaju šta žele, kako to žele, i u kojoj formi.

„Mlade generacije danas sa pravom traže više, brže se razvijaju, prate trendove i traže radno okruženje koje ih razumije. Vjerujem da će upravo one biti te koje će natjerati organizacije da se prilagode, a ne obrnuto. Pitanje je samo – kad ćemo to u potpunosti prepoznati. Možda je pravi trenutak već stigao”, naveo je Radović.

Programska koordinatorka RYCO kancelarije u Crnoj Gori, Bojana Lalatović, iz perspektive nekoga ko vodi tim mladih iz cijelog regiona, prepoznaje važnost stalnog usavršavanja kao ključnog motivatora.

„Mladi ne žele samo priliku da rade. Oni žele mogućnosti za stručno usavršavanje u oblastima koje ih interesuju. To je ono što ih zadržava u timu i motivira”, navela je Lalatović.

Poručila je da mladi žele da njihov rad ima smisla, da raste uz njih, i da budu u sredini u kojoj se cijeni trud, razvoj i međusobno poštovanje.

Predstavnica Kancelarije za razvoj

MOACG, Sofija Kirsanov, istakla je da su prethodne generacije uložile veliki trud u izgradnju privatnog i državnog sektora, nerijetko zanemarujući porodični život i lične potrebe.

„Mladi ne traže mnogo. Traže priliku. Traže prostor. I ono najvažnije – traže da ih ne svedemo na tihe, potrošene figure iza ekrana. Ako ih slušamo i podržimo njihov rast biće i naš napredak”, poručila je Kirsanov.

Panelu je prethodilo predavanje „Ko nam danas govori šta da mislimo? Niko – i to je poenta!” koje je održala leadership couch i osnivačica Balance to Business, Jelena Vuletić.

Prema njenim riječima, lider je „neko ko ne glumi da sve zna – i zbog toga ga poštujemo”.

„Ima vremena da sasluša, čak i kad ga objektivno nema. Ne više, već razumije. Ne vodi kroz strah, već kroz prisustvo. Danas, lider ima osjećaj za ljude, ne krije emocije, pokazuje ranjivost. Autentičnost je ključ. Ljudi ne napuštaju firme, ljudi napuštaju ljude. Lider koji ostaje dosljedan sebi i svojim vrijednostima. Takav lider okuplja, inspiriše, pokreće”, poručila je Vuletić.

O ulozi međunarodnih organizacija za razvoj ljudskih resursa i edukaciju mladih u Crnoj Gori govorio je izvršni direktor JA Montenegro Nikola Mićunović koji je uputio poziv svim privrednim društvima da zajedno pokrenu inicijative namijenjene mladima u Crnoj Gori, kroz una pređenje preduzetničkog obrazovanja i podsticanje omladinske inicijative.

U Crnoj Gori, JA Montenegro sprovodi programe „Učenička kompanija” i „Start-up kompanija” – modele preduzetničkog obrazovanja koji omogućavaju srednjoškolcima i studentima da tokom školske, odnosno studentske godine, osnuju, razvijaju i vode sopstvene kompanije. Ovi programi vode ka takmičenjima na nacionalnom i međunarodnom nivou, razvijajući ključne vještine za 21. vijek.

„Zato pozivamo privredu i kompanije da postanu naši strateški partneri u kreiranju programa obrazovanja koji će odgovarati stvarnim potrebama tržišta i unaprijediti ljudske resurse u vašim kolektivima”, poručio je Mićunović.

Izvor: PR centar

PREZENTACIJA U ORGANIZACIJI PRIVREDNE KOMORE I ICT CORTEXA

ICT NAJOTPORNII I NAJDINAMIČNIJI SEKTOR

Nakon niza godina rasta, u 2024. bilježi se pad u ICT sektoru, ali je ocijenjeno da je njegovo jačanje ključno zbog izraženog potencijala i značaja za digitalnu transformaciju. Ovaj zaključak je iznesen tokom prezentacije „ICT sektor kroz finansijske iskaze za 2024. godinu“, održane 13. juna u organizaciji Privredne komore i ICT Cortexa.

Događaj je bio posvećen predstavljanju ključnih finansijskih pokazatelja sektora informacionih i komunikacionih tehnologija, kao i razmatranju institucionalne podrške i razvojnih perspektiva ove strateške grane crnogorske ekonomije.

„Da bismo uhvatili eksponencijalni zamajac razvoja ICT sektora, moramo zajedno raditi na uspostavljanju biznis ambijenta, poboljšanju konkurentnosti i uslova za inovatore“, kazao je u uvodnoj riječi **Branimir Bukilić**, predsjednik Odbora udruženja ICT Privredne komore.

Posebno je istakao izvozni potencijal ovog sektora koji, prema njegovim riječima, već značajno doprinosi crnogorskom izvozu, naglasivši da on predstavlja strateški oslonac za ekonomsku diversifikaciju i tehnološki napredak.

Maja Laušević Odalović, izvršna direktorica klastera ICT Cortex ukazala je na važnost okupljanja svih relevantnih aktera oko zajedničkog cilja, a to je dalji razvoj domaćeg ICT sektora.

„Drago mi je što ste prepoznali da ICT sektor ima potencijal za dalji rast i razvoj. Iako još uvijek, nažalost, nije prepoznat kao strateška grana, smatramo da zaslužuje posebnu pažnju jer pokazuje izuzetnu vitalnost, otpornost i sposobnost da doprinese transformaciji čitave privrede“, naglasila je ona.

Podsjetila je da je misija klastera ICT Cortex

upravo da gradi inovativno, digitalno i konkurentno okruženje, u kojem će znanje i tehnologija biti osnova održivog razvoja.

„Kao Cortex, učestvujemo u kreiranju nove Strategije pametne specijalizacije, dokumenta koji će predstavljati krovni pravac razvoja inovacionih politika države. Naš cilj je da ICT sektor bude prepoznat ne samo kao horizontalna, već i kao vertikalna oblast, sa jasno definisanim prioritetima i resursima“, poručila je ona.

Analizu sektora kroz finansijske iskaze za 2024. godinu predstavili su **Nada Rakočević**, sekretarka Odbora ICT sektora Privredne komore, i **Ratko Nikolić**, direktor i vlasnik kompanije BI Consulting.

Prema riječima Rakočević, nakon višegodišnjeg stabilnog rasta, 2024. godina donijela je pad u gotovo svim ključnim pokazateljima ICT sektora – broju kompanija, zaposlenih, prihodu i dobiti.

„Ipak, sektor ostaje jedan od ključnih pokretača digitalne transformacije, i upravo zbog njegovog strateškog značaja i izraženog potencijala treba nastaviti sa mjerama podrške, kako bi se prevazišla trenutna faza usporavanja i obezbijedio održivi razvoj“, kazala je ona.

Rakočević je ocijenila da ova situacija nije znak slabosti, već pokazatelj da sektor ulazi u zreliju razvojnu fazu – fazu u kojoj su neophodne prilagođene politike koje će dodatno ojačati njegovu otpornost, konkurentnost i sposobnost dugoročnog rasta. Posebno je naglasila potrebu za snažnijim povezivanjem ICT-a sa tradicionalnim granama privrede, kako bi se puni potencijal tehnologije iskoristio za modernizaciju poslovnih procesa, povećanje efikasnosti i otvaranje novih tržišnih prilika u svim sektorima ekonomije.

Nikolić je prezentovao rezultate analize koja je i ove godine rađena u okviru inicijative Top Business Montenegro, a koja pokazuje da je cijeli sektor, i ukupno i po praćenim segmentima, nakon nekoliko godina intenzivnog rasta, zabilježio pad prihoda. Osim pada prihoda, zabilježen je pad broja preduzeća u djelatnosti i to u sva tri segmenta ovog sektora čije je analize predstavio: Telekomunikacijama, Trgovini IT opremom i softverom i IT uslugama. Najznačajniji pad prihoda zabilježen je u segmentu IT usluga, čiji najznačajniji dio čine kompanije u djelatnosti izrade softvera i kompjuterskog programiranja. U nominalnom iznosu pad prihoda u 2024. godini je iznosio 12,27%, dok je realni pad, nakon isključenja uticaja porasta cijena ovih usluga, iznosio čak 18,01%.

„Ovako značajan pad u prihodima bi trebalo shvatiti kao upozorenje i snažan signal da ovaj sektor možda nailazi na značajne izazove koji mogu biti prepreka ostvarenju punog potencijala. Inače, i pored značajnog rasta u prethodnih 5 godina, prihodi ovog sektora čine svega 4,3% ukupnih prihoda crnogorske privrede u 2024. godini, od čega se skoro polovina odnosi na prihode ostvarene u sektoru Telekomunikacija, dok svega 1,26% čine prihodi segmenta IT usluga u koje ulaze rezultati softverskih kompanija. Tako nisko učešće treba razumjeti kao signal da ovaj sektor ima značajan potencijal rasta, posebno u vremenu digitalne transformacije u koje ulazimo i koje nam predstoji“, zaključio je Nikolić.

Nakon prezentacije analize, održan je okrugli sto na kojem su predstavljeni ključni programi podrške domaćim preduzećima koja žele da razvijaju inovacije i osnaže svoj poslovni model.

Aleksandra Mugoša iz Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija predstavila je konkurs za sufinansiranje učešća u EUREKA projektima za 2025. godinu, čiji ukupni fond iznosi 200.000 eura. Cilj je da se kroz međunarodnu saradnju

razviju proizvodi, usluge ili tehnologije sa visokim stepenom inovacije.

Bojana Femić Radosavović iz Fonda za inovacije Crne Gore govorila je o nacionalnoj podršci za učešće u programu Horizont Evropa – Stub III Inovativna Evropa, u kojem crnogorski subjekti imaju otvoren pristup zahvaljujući sporazumu sa Evropskom unijom. Za pripremne aktivnosti Ministarstvo i Fond su obezbijedili sufinansiranje do 20.000 eura po aplikaciji.

Matija Dautović, predstavnik Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), istakao je da EBRD kroz svoje programe za digitalizaciju i inovacije pruža i tehničku i finansijsku podršku MSP-ovima. Naglasio je da aktivno prate potrebe ICT sektora u Crnoj Gori i podstiču preduzeća da apliciraju za digitalnu transformaciju poslovanja.

Direktorica Sektora za projekte u PKCG **Tanja Radusinović** predstavila je projekat EmBRACE, finansiran u okviru Interreg IPA programa prekogranične saradnje Hrvatska – BiH – Crna Gora. Cilj je jačanje održivog rasta mikro i malih preduzeća kroz prekogranične inovacione projekte. Na raspolaganju je više od 8,7 miliona eura za grantove mikro i malim preduzećima, a projekti moraju uključivati najmanje dva partnera iz različitih država učesnica.

Moderatorica okruglog stola **Maja Laušević Odalović** poručila je da je zajednička saradnja privatnog i javnog sektora preduslov za jačanje inovacionog ekosistema u Crnoj Gori i pozvala sve prisutne da iskoriste otvorene pozive i mogućnosti koje su predstavljene.

Događaj je završen otvorenom diskusijom, tokom koje su učesnici ukazali na važnost koordinisane institucionalne podrške, bolje informisanosti o fondovima i snažnijeg uključivanja domaćih firmi u međunarodne inovacione tokove.

SUGERIŠEMO OPREZ U NAMJERI SKRAĆIVANJA RADNOG VREMENA

Privredna komora Crne Gore, kao krovna asocijacija crnogorske privrede, dužna je da pozove na oprez u namjeri skraćivanja radnog vremena sa 8 na 7 časova.

Nijesmo sigurni da je naša privreda spremna i osposobljena da sve veće globalne i unutrašnje izazove savladava sa dodatnim opterećenjem radnih procesa koje neminovno donosi 7-časovno radno vrijeme.

Ta mjera je odličan model rasterećenja zaposlenih u onim sistemima u kojima je produktivnost rada visoka uz tehnološke iskorake, ponuda radne snage kvalitetna i raznovrsna, a ekonomski rast konstantan i stabilan.

Danas našu ekonomiju karakteriše velika i izražena zavisnosti od ponude zaposlenih i njihove sposobnosti da odgovore zahtjevnim proizvodnim i radnim procesima. Ubrzana migracija kadra iz realne ekonomije u javni sektor i državna preduzeća – dvojako opterećuje privredu: prvo u pogledu fiskalnih nameta, a potom i kroz kadrovski deficit usljed njegovog prelaska kod poslodavaca iz državnog i javnog spektra.

Kod ovakvog stanja stvari – strahujemo da bi skraćivanje radnog vremena bio dodatni namet ionako opterećenoj privredi, pa ovoj eventualnoj mjeri treba pristupiti krajnje oprezno i sa sveobuhvatnim analizama koje bi joj prethodile.

POTPREDSJEDNIK RADOVANOVIĆ NA GENERALNOJ SKUPŠTINI EUROCHAMBRESA

Potpredsjednik Privredne komore Crne Gore **Pavle D. Radovanović** učestvovao je u radu 135. Generalne skupštine Asocijacije privrednih komora Evrope – Eurochambres, koja je 12. juna održana u Malmeu.

„Učešće Privredne komore Crne Gore u Eurochambresu omogućava efikasnije zastupanje interesa crnogorske privrede na evropskom nivou i doprinosi njenom povezivanju, razvoju i pripremi za članstvo u EU. Generalna skupština je odlična prilika da sa partnerima iz Evrope razmijenimo i mišljenja o aktuelnim ekonomskim izazovima i sagledamo potencijalna rješenja“, istakao je potpredsjednik Radovanović.

Predsjednik Eurochambresa **Vladimír Dlouhý** podnio je Generalnoj skupštini izvještaj u kojem se navodi da je između dva zasijedanja došlo do „značajnog razvoja situacije na nivou

EU koju su oblikovali turbulentni međunarodni uslovi trgovine“.

Predsjednik je predstavio nedavne aktivnosti Eurochambresa, Upravnog odbora ove asocijacije i njenih komiteta. Prezentovane su finansijske izjave za 2024, budžetska revizija za 2025. i stanje finansija u investicionom fondu ove asocijacije.

Bilo je riječi i o predstojećem izbornom procesu u Eurochambresu, a predsjednik Dlouhý je najavio kandidaturu za naredni mandat.

Razgovarano je i o pripremama za Parlament preduzeća, jedan od ključnih događaja u organizaciji Eurochambresa, koji će se održati 4. novembra u Briselu, kao i za kongres ove asocijacije koji će biti organizovan naredne godine u Valensiji.

SLOVAČKA SNAŽNO PODRŽAVA EVROPSKI PUT CRNE GORE I ŽELI JAČU PRIVREDNU SARADNJU

Crna Gora i Slovačka mogu kroz dijalog, razmjenu iskustava i izgradnju čvrstih poslovnih veza, ne samo ojačati trgovinsku razmjenu, već i otvoriti vrata za dugoročne strateške projekte koji će donijeti korist objema privredama i društvima.

Ovo je poručeno sa crnogorsko-slovačkog biznis foruma koji je okupio najviše državne zvaničnike i brojne predstavnike kompanija, a organizovala ga je Privredna komora Crne Gore, u saradnji sa Ambasadom Slovačke u Crnoj Gori i Slovačkom agencijom za razvoj investicija i trgovine SARIO i u partnerstvu sa Agencijom za investicije Crne Gore.

Potpredsjednik Privredne komore Crne Gore, **Pavle D. Radovanović**, is-

takao je da Komora, kao krovna institucija crnogorske privrede, prepoznaje važnost regionalnog i međunarodnog povezivanja, ističući da upravo ovakvi skupovi potvrđuju spremnost dvije zemlje da saradnju konkretizuju kroz razmjenu znanja i partnerstva između kompanija.

– Crna Gora i Slovačka su više od partnera – one su prijateljske zemlje koje njeguju zajedničke vrijednosti i interese, uz bogatu istoriju političke, kulturne i ekonomske saradnje – rekao je Radovanović, zahvalivši Slovačkoj na kontinuiranoj i snažnoj podršci evropskom putu Crne Gore.

U svom obraćanju, ukazao je na značajne, ali još uvijek nedovoljno iskorišćene ekonomske potencijale između

dvije zemlje, sa posebnim osvrtom na mogućnosti saradnje u energetici, poljoprivredi, prehrambenoj industriji, turizmu, IT sektoru i inovacijama.

– Kroz dijalog, razmjenu iskustava i izgradnju čvrstih poslovnih veza, možemo ne samo ojačati trgovinsku razmjenu, već i otvoriti vrata za dugoročne strateške projekte koji će donijeti korist našim privredama i društvima. Vjerujemo da je pred nama period u kojem će odnosi između Crne Gore i Slovačke biti ispunjeni novim sadržajem – zasnovanim na zajedničkom interesu, uzajamnom povjerenju i evropskim vrijednostima – poručio je on.

Direktor Slovačke agencije za razvoj investicija i trgovine (SARIO), **Robert Šimončič** istakao je važnost jačanja

ekonomskih veza između Crne Gore i Slovačke.

– Ovo nije samo još jedan događaj iz diplomatskog kalendara. Današnji forum predstavlja stvarnu platformu za nove ideje, kontakte i, nadamo se, konkretne projekte i partnerstva – kazao je on.

Šimončič je naglasio da, iako Slovačka i Crna Gora imaju stabilnu trgovinsku razmjenu u tradicionalnim sektorima poput automobilske industrije i elektrotehnike, postoji značajan prostor za diverzifikaciju i povećanje dodate vrijednosti u oblastima kao što su energetika, upravljanje vodama, prehrambena industrija, HORECA, kao i informacione tehnologije.

– Danas na forumu imamo 31 slovačku kompaniju, što jasno pokazuje rastući interes slovačkih preduzeća za ovaj region, a agencija SARIO spremna je da pruži punu podršku kompanijama iz obje zemlje u razvoju zajedničkih investicionih i poslovnih inicijativa. Vjerujem da će ovaj forum biti temelj za dugoročna partnerstva, konkretne projekte i uspješne priče između Crne Gore i Slovačke – poručio je on.

Predsjednik Crne Gore mr **Jakov Milatović** poručio je da Crna Gora i Slovačka imaju potencijal da postojeće političke i prijateljske veze pretoče u još snažniju i sadržajniju ekonomsku saradnju.

On je ukazao na tri ključna pravca razvoja ekonomskih odnosa između Crne Gore i Slovačke: jačanje političkog partnerstva kroz konkretne ekonomske saveze, saradnju u oblasti zelene energije i intenzivniji razvoj digitalne transformacije.

– U svijetu koji se ubrzano mijenja, zelena tranzicija i digitalna rješenja više nisu izbor, već put opstanka – poručio je predsjednik, naglašavajući važnost zajedničkog djelovanja u ključnim razvojnim oblastima.

Milatović je takođe istakao značaj međusobnog povjerenja kao osnove za privlačenje investicija.

– Želim da vas uvjerim da će Crna Gora stajati iza svakog kredibilnog partnera i investitora iz Slovačke, kroz jasne procedure, pravnu sigurnost i tretman jednak onom koji imaju domaći investitori. Pozivam vas da razmišljate o Crnoj Gori, ne samo kao o tržištu, već pouzdanom partneru sa kojim ćete dijeliti viziju razvoja i dugoročnog prosperiteta – poručio je Milatović.

Predsjednik Slovačke **Peter Pelegrini** podsjetio je na bliske i prijateljske odnose Crne Gore i Slovačke, naglasivši da to partnerstvo nije samo formalna diplomatska relacija, već duboko prijateljstvo koje traje godinama. Podsjetio je da je Slovačka još prije dvije decenije snažno podržala osamostaljenje Crne Gore, kao i njen evropski put, te da tu

podršku nastavlja da pruža i danas.

Govoreći o budućnosti odnosa između dvije zemlje, predsjednik je izrazio želju da se političke veze pretoče u konkretne ekonomske rezultate. Ukazao je na mogućnosti koje nude položaj Crne Gore, njeni uslovi za turizam, kao i strateška stabilnost. Takođe je istakao prisustvo slovačkih kompanija u Crnoj Gori, te značaj digitalizacije kao strateške oblasti.

– Naše zemlje povezuju prirodne ljepote. Moramo efikasno koristiti te resurse i zajedno raditi na razvoju zelenih tehnologija – naglasio je. Dodao je da Slovačka ima šta da ponudi kada su u pitanju održiva rješenja i digitalna transformacija – oblast u kojoj posjeduju značajno iskustvo i razvijene softverske kapacitete koji se već primjenjuju i u Crnoj Gori.

Poslovne i investicione ambijente Crne Gore i Češke predstavili su **Aleksandra Božović**, Agencija za investicije Crne Gore, **Silvia Radovanović**, SARIO i **Rastislav Podhorec**, generalni direktor EXIM banke.

U okviru skupa potpisan je Memorandum o razumijevanju (MoU) između slovačkih i crnogorskih kompanija, REMD i CMM Investment Consulting Group, a održani su i bilateralni susreti privrednika dvije zemlje, tokom kojih je razgovarano o mogućnostima uspostavljanja potencijalne saradnje na konkretnim projektima.

SASTANAK RADOVANOVIĆ – ASANOV

POVEZATI POSLOVNE ZAJEDNICE CRNE GORE I KIRGISTANA

Potpredsjednik Privredne komore **Pavle D. Radovanović** sastao se sa počasnim konzulom Crne Gore u Kirgistanu **Beknazarom Asanovim** kako bi razgovarali o unapređenju ekonomske saradnje dvije zemlje.

U fokusu razgovora bile su mogućnosti za intenziviranje trgovinske razmjene, kao i razvoj zajedničkih projekata u oblastima turizma, energetike, poljoprivrede i informacionih tehnologija.

Potpredsjednik Radovanović izrazio je zadovoljstvo zbog izraženog interesa kirgiskih kompanija za crnogorsko tržište i naglasio važnost institucionalne podrške u procesu otvaranja novih kanala saradnje.

„Otvaranje kancelarije počasnog konzulata u

Biškeku u septembru može biti dobra prilika za uspostavljanje kontakata i razmjenu informacija koje će uticati na unapređenje ekonomskih odnosa dvije zemlje”, saopštio je Radovanović.

Asanov je istakao da ima izuzetnu čast što je počasni konzul tako lijepe zemlje kakva je Crna Gora.

„Uzimajući u obzir ljepote Crne Gore, siguran sam da će već u narednoj godini biti značajan broj turista iz Kirgistana”, poručio je Asanov, ističući spremnost da kao počasni konzul doprinese povezivanju poslovnih zajednica dvije zemlje.

Tokom sastanka, među izazovima koje treba riješiti posebno su istaknuti aviodostupnost i vizni režim.

JAČANJE EKONOMSKE SARADNJE IZMEĐU JORDANA I CRNE GORE

Nakon zvanične posjete Njegovog Veličanstva kralja **Abdulaha II bin Al-Huseina** Crnoj Gori, u sklopu nastavka bilateralnih aktivnosti i kroz saradnju sa Počasnim konzulatom Crne Gore u Jordanu i Asocijacijom jordanskih privrednika, Privrednu komoru Crne Gore posjetio je **Salah Bitar**, član Upravnog odbora Asocijacije jordanskih privrednika. Tom prilikom, Bitar se sastao sa **Pavlom D. Radovanovićem**, potpredsjednikom Privredne komore Crne Gore.

Tokom susreta razgovarano je o mogućnostima unapređenja ekonomske saradnje, razmjeni iskustava i jačanju trgovinskih i investicionih odnosa između jordanske i crnogorske poslovne zajednice.

Potpredsjednik Radovanović upoznao je sagovornika sa ulogom i djelovanjem Privredne komore Crne Gore, naglasivši njen značaj u internacionalizaciji poslovanja crnogorskih

kompanija i uspostavljanju međunarodnih partnerstava. Naglasio je da ova asocijacija predstavlja primarni i najrelevantniji kanal komunikacije sa cjelokupnom crnogorskom privredom, te da je pouzdan partner kako privrednicima, tako i donosiocima odluka.

Poseban akcenat stavljen je na organizaciju uzajamnih posjeta poslovnih delegacija iz Jordana i Crne Gore, sa ciljem produbljivanja partnerstva u oblastima ekonomije, investicija i turizma.

Dogovoreno je i uspostavljanje direktne komunikacije između privrednih udruženja dvije zemlje kako bi se olakšala realizacija zajedničkih inicijativa i projekata.

Sastanak je protekao u duhu međusobnog razumijevanja i uvažavanja, a obje strane izrazile su spremnost da intenziviraju saradnju i doprinesu daljem razvoju odnosa između dvije zemlje.

A professional portrait of Maja Vučinić, Director of Customs Administration. She is a woman with dark hair, wearing a bright red blazer over a black top and green trousers. She stands with her arms crossed, leaning against a dark wooden structure. Behind her are two Serbian national flags on poles, and a potted plant is visible between the flags. The background is a light-colored wall with a framed picture on the right.

MR. SC. MAJA VUČINIĆ, DIREKTORICA UPRAVE CARINA

**DIGITALNA
TRANSFORMACIJA
TEHNOLOŠKI I
ORGANIZACIONI ISKORAK**

Od samog početka primjene Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema tranzitni postupak na carinskom području Crne Gore se odvija bez zastoja. U vrijeme našeg razgovora sa direktoricom Uprave carina mr. sc. **Majom Vučinić**, kroz NCTS aplikaciju podneseno je preko 80000 tranzitnih deklaracija.

– Učesnicima postupka je implementacijom NCTS-a omogućen brži protok robe i usluga, korišćenje pojednostavljenih tranzitnih postupaka kao i smanjenje cijena transporta i špedicije. Očekujemo da će dalja realizacija ovog projekta značajno doprinijeti daljem razvoju tržišnih uslova za sve privredne subjekte i stvoriti ambijent zdrave konkurencije, koja će služiti ukupnom napretku crnogorske privrede – kazala je Vučinić.

U kojoj mjeri je carinsko zakonodavstvo usklađeno sa carinskim regulativama EU?

M. Vučinić: Carinsko zakonodavstvo Crne Gore je u najvećoj mjeri usaglašeno s pravnom tekovinom EU, a naročito propisi koji se odnose na carinsku tarifu, sprovođenje carinskih postupaka i formalnosti i carinska oslobođenja. Uprava carina prati dinamiku izmjene carinskih propisa na nivou EU i u skladu s istom vrši reformu svog zakonodavstva radi primjene evropskih standarda u ovoj oblasti. Uredba o uslovima i postupku za ostvarivanje prava na oslobođenje od plaćanja uvoznih dažbina je donijeta početkom 2025. godine. Takođe, izrađen je novi Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu podnošenja carinske deklaracije i drugih obrazaca koji se upotrebljavaju u carinskom postupku i zahtjeva i odluka koji se odnose na primjenu carinskih propisa, koji predstavlja pravni osnov za primjenu Carinsko-informacionog sistema za elektronsku razmjenu podataka carinskog organa. Osim navedenog, u fazi usvajanja je i Predlog uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti, kako bi u potpunosti uskladili Uredbu sa Delegiranom i Implementacionom uredbom EU. Ove godine je planirana i izmjena Carinskog zakona, radi njegovog potpunog usaglašavanja sa Carinskim zakonom Unije.

Izrađeni su nacrti Uredbe o uslovima za obavljanje poslova zastupanja pred carinskim organom kao i Uredbe o vrsti, visini i načinu plaćanja naknade za usluge carinskog organa.

Digitalizacija je strateški pravac mnogih institucija. Kako Uprava carina prati trendove digitalne transformacije i koje nove usluge za korisnike planirate?

M. Vučinić: Digitalna transformacija za Upravu carina predstavlja ne samo tehnološki, već i suštinski organizacioni iskorak.

Pored modernizacije postojećih sistema, važan

korak u tom pravcu je realizacija projekta Sistema carinskih odluka, koji je uspješno završen i trenutno se nalazi u fazi implementacije. U okviru razvoja Sistema carinskih odluka, planirano je uspostavljanje pojednostavljenih 29 carinskih procedura koje će doprinijeti većoj transparentnosti, pravnoj sigurnosti za učesnike u carinskim postupcima i efikasnijem radu carinskog organa.

Projekat Uvođenje pre-arrival obrade podataka za pošiljke u poštanskom i pomorskom saobraćaju (ePAP) je okončan tokom 2024. godine i u toku je priprema za njegovu implementaciju, što će predstavljati značajni korak u modernizaciji carinskih procedura, unapređenju efikasnosti i kontrole roba, jačanju transparentnosti i pojednostavljenju procedura za legalnu trgovinu. Na ovaj način se u poštanskom i pomorskom saobraćaju uvode automatizovane, bespiropne obrade podataka o robi, što omogućava efikasniju razmjenu podataka i bržu isporuku robe krajnjim korisnicima. Aplikacija za najavu i obradu podataka o robi u poštanskom saobraćaju je u završnoj fazi testiranja i u narednom periodu se očekuje njena puna primjena, dok je aplikacija za najavu i obradu podataka u pomorskom saobraćaju trenutno u fazi testiranja.

Uprava carina je u prethodnom periodu intenzivno radila na modernizaciji i pojednostavljenju carinskih procedura. Koje su olakšice date privredi?

M. Vučinić: Uprava carina je u prethodnom periodu sprovela niz aktivnosti u oblasti primjene pojednostavljenih carinskih postupaka i razvoja AEO Programa koji omogućava privrednom okruženju niz povlastica i pojednostavljenja u sprovođenju carinskih postupaka i carinskih formalnosti, što je rezultiralo većim interesovanjem za dobijanje AEO statusa. AEO status je međunarodno prepoznata oznaka pouzdanosti i zakonodavne usklađenosti, koju carinski organi dodjeljuju privrednim subjektima koji ispune niz propisanih kriterijuma.

CEFTA Validaciona misija za Program ovlašćenih privrednih subjekata (AEO) Crne Gore, koja je realizovana u junu 2024 godine, dala je Crnoj Gori pozitivnu ocjenu za AEO program. Validacijom crnogorskog AEO Programa se omogućava našim privrednicima sa ovim statusom da mogu da uživaju benefite u CEFTA ugovornim stranama, koji uključuju međunarodno priznatu pouzdanost firme, brži transport robe do odredišta, olakšice u vezi sa carinskim postupcima i carinskom kontrolom.

Do sada je izdato 17 AEO statusa, dok su 3 zahtjeva za dobijanje AEO statusa u proceduri.

Takođe, ovaj organ je izdao 11 odobrenja za pojednostavljeni postupak na osnovu evidentiranja u poslovnim knjigama deklaranta a 12

Pored modernizacije postojećih sistema, važan korak u tom pravcu je realizacija projekta Sistema carinskih odluka, koji je uspješno završen i trenutno se nalazi u fazi implementacije. U okviru razvoja Sistema carinskih odluka, planirano je uspostavljanje pojednostavljenih 29 carinskih procedura koje će doprinijeti većoj transparentnosti, pravnoj sigurnosti za učesnike u carinskim postupcima i efikasnijem radu carinskog organa

odobrenja za pojednostavljeni postupak na osnovu komercijalnog dokumenta.

Koje su osnovne prednosti koje donosi primjena NCTS-a?

M. Vučinić: Najveća prednost NCTS-a je mogućnost korišćenja elektronske razmjene poruka i podataka umjesto dosadašnje procedure prijavljivanja vozila i robe na svakoj granici. To omogućava da jednom podnesena deklaracija isprati cijeli tok transporta, pri čemu će se znati u svakom trenutku gdje se roba nalazi. Osim uštede vremena za sve korisnike, NCTS sistem omogućava i veliku uštedu novca.

U septembru 2024.godine počela je nacionalna primjena Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS), koji između ostalog ima za cilj da olakša trgovinu i osigura brži protok robe.

Da li ste zadovoljni kako to teče i kakav je „feedback“ od strane korisnika?

M. Vučinić: Od samog početka primjene Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema tranzitni postupak na carinskom području Crne Gore se odvija bez zastoja. Zaključno s današnjim danom, kroz NCTS aplikaciju podneseno je preko 80000 tranzitnih deklaracija.

Privredni subjekti su od početka projekta, pa do završne faze bili blagovremeno obaviješteni o svakom koraku uvođenja novog sistema, koji je usklađen sa carinskim propisima Evropske unije i Konvencijom o zajedničkom tranzitnom postupku.

Učesnicima postupka je implementacijom NCTS-a omogućen brži protok robe i usluga, korišćenje pojednostavljenih tranzitnih postupaka kao i smanjenje cijena transporta i špedicije. Očekujemo da će dalja realizacija ovog projekta značajno doprinijeti daljem razvoju tržišnih uslova za sve privredne subjekte i stvoriti ambijent zdrave konkurencije, koja će služiti ukupnom napretku crnogorske privrede.

Šta Crna Gora može da očekuje ulaskom u Konvenciju o zajedničkom tranzitu?

M. Vučinić: Ulaskom u Konvenciju o zajedničkom tranzitu, novinu će predstavljati i to što zajednički tranzitni postupak uvodi bankarske garancije koje će se koristiti i u drugim državama, dok su do sada korišćene samo na nacionalnom nivou. To znači da će se jedna garancija koristiti u više država, smanjiće se administrativni troškovi, u smislu da privredni subjekti neće obezbjeđivati garancije posebno u svakoj državi uključenoj u jedan tranzitni postupak, već će na jednom mjestu biti izdata garancija koja se priznaje u svakoj od država članica konvencije o zajedničkom tranzitu.

Kako projekat unapređenja carinskog informacionog sistema doprinosi uvođenju

bespapirnog poslovanja u Crnoj Gori?

M. Vučinić: Projekat IPA „Podrška UPC u unapređenju carinskog informacionog sistema (CIS)“, vrijedan 345.000,00 €, ima za svrhu digitalizaciju carinskog poslovanja i sprovodi se uz finansijsku podršku Evropske unije.

Opšti cilj projekta jeste pružanje podrške Vladi Crne Gore u oblasti olakšavanja trgovine. Projekat podrazumijeva nadogradnju carinskog sistema kroz implementaciju funkcionalnosti koje omogućavaju elektronsko podnošenje deklaracija i prateće dokumentacije, kao i razvoj arhivske aplikacije za njihovo čuvanje. Takođe, predviđena je implementacija funkcionalnosti u dijelu modula koji se odnose na upravljanje rizikom.

Trenutno su u toku testiranja sistema u saradnji sa developerima softverskih rješenja za špeditere, s ciljem osiguranja pouzdanosti i provjere funkcionalnosti u skladu sa prihvaćenim specifikacijama.

Razvoj carinskog informacionog sistema donosi brojne prednosti koje se ogledaju u ubrzanju, pojednostavljenju i harmonizaciji procedura kroz podnošenje carinskih dokumenata u elektronskom formatu. Korišćenjem ovog sistema, privredni subjekti ostvaruju veću efikasnost kroz direktnu komunikaciju sa carinskim organima putem IT sistema. Privredni subjekti, nosioci kvalifikovanih sertifikata, moći će da podnose dokumentaciju isključivo elektronskim putem, bez potrebe za dostavljanjem priložne dokumentacije u papirnoj formi, kao što je to trenutno slučaj.

Završetak projekta IPA „Podrška UPC u unapređenju carinskog informacionog sistema (CIS)“ planiran je za kraj 2025. godine.

Koji su ključni koraci koje je Uprava carina Crne Gore preduzela u pravcu unapređenja nadzora nad slobodnim zonama i usklađivanja sa međunarodnim standardima?

M. Vučinić: Uprava carina Crne Gore, u saradnji sa nadležnim institucijama, učestvovala je u izradi novog Zakona o slobodnim zonama, koji se trenutno nalazi u završnoj fazi pripreme i uskoro će biti upućen na javnu raspravu. Ovim zakonom se predviđa niz mjera koje za cilj imaju jačanje kontrole i bezbjednosti u slobodnim zonama, u skladu sa međunarodnim standardima i preporukama Svjetske carinske organizacije (WCO) i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD).

Jedna od ključnih novina jeste zabrana pretovara cigareta unutar slobodnih zona, čime se direktno odgovara na identifikovane rizike i ranjivosti u pogledu nezakonite trgovine. Takođe, zakon predviđa uvođenje pojačanih bez-

bjednosnih mjera, uključujući obavezan video nadzor i kontrolu pristupa, kako bi se osigurala potpuna transparentnost tokova robe i smanjio prostor za zloupotrebe.

Pojačani su administrativni kapaciteti u Carinskoj ispostavi Slobodna zona Bar, uspostavljeno je elektronsko vođenje evidencije, odnosno podnošenje ulazno/izlazne sigurnosne sažete deklaracije što je značajno unapređenje u sprovođenju mjera carinskog nadzora nad robom koja ulazi, izlazi ili se ustupa u Slobodnoj zoni. Na bazi uspostavljene evidencije kroz izvještajni sistem UC, organizaciona jedinica koja vrši nadzor nad radom Zone (CI Slobodna zona Luka Bar) ima cjelokupan pregled količine, vrste i vrijednosti robe smještene kod svakog korisnika slobodne zone i u svakom objektu korisnika zone. Postavljeni su carinski službenici na kapiji Slobodne zone gdje vrše fizičku kontrolu shodno analizi rizika što je po prvi put uvedeno. Vrš se unos podataka u SEED sistem i koristi nova aplikaciju za tranzit -NCTS. Uspostavljena je komisija UC u Slobodnoj zoni za utvrđivanje vrijednosti robe široke potrošnje porijeklom iz Kine što je rezultiralo većom naplatom prihoda i otkrivenim carinskim prekršajima. Vrš se nadzor nad oduzetim cigaretama u skladu sa mjerama donijetim od strane Uprave carina sa kojim je upoznato Koordinaciono tijelo.

Uprava carina je inicirala izmjenu Zakona o slobodnim zonama, kako bi se unaprijeđenim odredbama tog zakona stvorio osnov za dodatno jačanje kontrolnih mehanizama u Zoni i učestvuje u izradi novog Zakona, koji se nalazi u završnoj fazi pripreme i uskoro će biti upućen na javnu raspravu.

Koje aktivnosti Uprava carina preduzima u cilju praćenja pravilne primjene protokola o porijeklu iz sporazuma o slobodnoj trgovini, odnosno koji su rezultati sprovedenih naknadnih provjera dokaza o porijeklu robe u prethodnom periodu?

M. Vučinić: U cilju pravilne primjene pravila porijekla, sprečavanja zloupotreba i zaštite finansijskih interesa Crne Gore, Uprava carina, shodno odredbama PEM Konvencije, sprovodi naknadne provjere dokaza o porijeklu robe, na osnovu kojih se ostvaruje primjena preferencijalne carinske stope kod uvoza robe (stopa 0% ili snižena stopa carine). Provjera se sprovodi na osnovu opravdane sumnje ili slučajnog odabira, za sve vrste robe, sa posebnim osvrtnom na upotrebljavana motorna vozila.

Shodno rezultatima provjera, Uprava carina je u periodu od početka januara 2024. do kraja aprila 2025. god. izvršila naknadni obračun carinskog duga po osnovu uskraćivanja preferencijalnog tarifnog tretmana, u iznosu od **151.143,35 €**, od čega je do sada naplaćeno **104.908,11 €**, odnosno **69,41%**.

Navedeno je rezultat provjera autentičnosti i tačnosti dokaza o preferencijalnom porijeklu robe (uvjerenja o kretanju robe EUR.1, izjava o porijeklu i izjava o porijeklu ovlašćenih izvoznika) izdatih u državama izvoznicama za kupce u Crnoj Gori, a za koje se u državama izvoza nije moglo dokazati deklarirano preferencijalno porijeklo ili za koje je utvrđeno da nisu ni bili izdati u izvoznom postupku.

U najvećem broju slučajeva, osporeni dokazi o porijeklu su pratili robu- upotrebljavana mo-

torna vozila (putnička i teretna).

Koliko često carinici zapljenuju falsifikovanu robu, i koje su to najčešće vrste proizvoda?

M. Vučinić: Nadležne Organizacije jedinice Uprave carina u kontinuitetu vrše provjeru roba po više osnova pa i po osnovu sumnje u povredu prava intelektualne svojine. Najčešće vrste krivotvorenih proizvoda su odjeća, dodaci odjeći, obuća, sportska obuća, torbe, djelovi za automobile, djelovi za mobilne telefone, preparati za njegu kože, sredstva za čišćenje.

Koje metode koristite za prepoznavanje falsifikovane robe, posebno kada su falsifikati sve sofisticiraniji? Da li postoji određena vrsta falsifikovane robe koja predstavlja veći problem, poput farmaceutskih proizvoda, odjeće ili elektronike?

Metode za prepoznavanje krivotvorene robe koje carinski službenici koriste prilikom stavljanja robe u slobodan promet (uvoz) su niska cijena, zemlja otpreme, pakovanje robe, izgled i kvalitet robe. Najveći problem kad je u pitanju falsifikovana roba predstavlja odjeća koja se uglavnom kupuje online putem interneta.

Na koji način su mjere carinske službe doprinijele smanjenju krijumčarenja, i koji su konkretni rezultati tih aktivnosti?

M. Vučinić: Uprava carina Crne Gore postigla je značajne rezultate u suzbijanju krijumčarenja i prekograničnog kriminala, zahvaljujući intenzivnom radu i međunarodnoj saradnji sa organizacijama poput WCO-a, INTERPOL-a i EUROPOL-a.

Tokom protekle godine izvršeno je gotovo **79.000 kontrola vozila i robe**, pri čemu je otkriven značajan broj nepravilnosti i oduzeta roba čija ukupna vrijednost prelazi **milijon eura**.

Među značajnijim zapljenama izdvaja se gotovo milion eura gotovine, kao i luksuzno vozilo povezano sa organizovanim kriminalom. Takođe su zaplijenjene i veće količine cigareta, alkohola, duvana, narkotika i municije.

Uprava carina je nadležnom tužilaštvu podnijela **35 krivičnih prijava**, čime potvrđuje svoju posvećenost borbi protiv svih oblika prekograničnog kriminala.

Ovi rezultati svjedoče o odlučnosti i profesionalnosti crnogorske carine u očuvanju bezbjednosti i zakonitosti na granicama.

Kako sistem upravljanja akciznim markicama doprinosi suzbijanju ilegalne trgovine i obezbjeđivanju sljedivosti duvanskih proizvoda?

M. Vučinić: Sistem upravljanja akciznim markicama biće dio budućeg "Track&Trace" sistema, kao ključnog za implementaciju pomenutog

protokola, na čijoj implementaciji ovih dana radi Uprava carina, zajedno sa Ministarstvom finansija i Kancelarijom SZO u Crnoj Gori. Sistemom će se omogućiti praćenje kretanja i porijekla duvanskih proizvoda u realnom vremenu tokom cjelokupnog lanca snabdijevanja, počev od same proizvodnje pa sve do krajnjeg potrošača. Svaki duvanski proizvod u sistemu dobija jedinstvenu identifikacionu oznaku i podliježe punoj kontroli od trenutka kada napusti lokaciju proizvođača do prvog maloprodajnog objekta u kojem će se vršiti njegova prodaja. Prijavlivače se svaka faza u komercijalnom lancu, što će imati pozitivne efekte u suzbijanju "sive ekonomije" na tržištu duvanskih proizvoda, odnosno povećanje legalnog prometa duvanskih proizvoda. Brojni su i drugi benefiti koje će ovaj sistem donijeti, i to: prvenstveno, povećanje budžetskih prihoda (akciza i PDV); usklađenost sa međunarodnim propisima koji se odnose na kontrolu duvana; stvaranje fer tržišta za sve učesnike u lancu snabdijevanja duvanskim proizvodima; zaštita potrošača - potrošači bi bili sigurni da konzumiraju provjeren duvanski proizvod i prikupljanje važnih podataka o svim tokovima u lancu koji se mogu upotrijebiti u razne svrhe u cilju sprječavanja krijumčarenja i smanjenja nezakonite trgovine duvanskih proizvoda.

NAPLATA PRIHODA OD POČETKA GODINE

M. Vučinić: Ukupno ostvarena naplata carinskih prihoda za period januar-maj 2025. godine iznosila je **520.646.912,93 €** što je u odnosu na prethodnu godinu više za **39.171.324,84 €**, odnosno **8,14 %**.

U odnosu na procjenu plana, bruto prihodi su veći za **19.770.764,87 €**, odnosno **3,95 %**.

Prema strukturi naplaćenih prihoda PDV pri uvozu naplaćen je u iznosu od **349.061.648,85 €**, što je više za **25.045.781,15 €**, odnosno **7,73 %**, u odnosu na prethodnu godinu. Po osnovu **akcize** naplaćeno je **144.118.859,41 €**, što je više za **10.188.535,01 €**, ili **7,61 %**, u odnosu na prethodnu godinu. Ostvarena naplata po osnovu **carine** iznosila je **26.305.566,30 €**, što je više za **3.873.155,00 €**, ili **17,27 %**, dok je naplata **poreza na kafu** iznosila **1.054.791,68 €**, a ostali prihodi naplaćeni su u iznosu od **106.046,69 €**.

In addition to the modernization of existing systems, an important step in this direction is the implementation of the Customs Decisions System project, which has been successfully completed and is currently in the implementation phase. As part of the development of the Customs Decisions System, the introduction of 29 simplified customs procedures is planned. These will contribute to greater transparency, legal certainty for participants in customs procedures, and more efficient operation of the customs authority

MR. SC MAJA VUČINIĆ, DIRECTOR OF THE CUSTOMS ADMINISTRATION

DIGITAL TRANSFORMATION AS A TECHNOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL LEAP FORWARD

Since the very beginning of the implementation of the New Computerized Transit System (NCTS), the transit procedure within the customs territory of Montenegro has been functioning without interruptions. At the time of our interview with Director of the Customs Administration, Mr. sc. Maja Vučinić, more than 80,000 transit declarations had been submitted throu-

gh the NCTS application.

“The implementation of the NCTS has enabled faster movement of goods and services for participants in the procedure, the use of simplified transit procedures, as well as reduced transport and freight forwarding costs. We expect that the continued implementation of this project will significantly contribute to further development of market

conditions for all economic operators and create an environment of fair competition that will support the overall progress of the Montenegrin economy,” said Vučinić.

To what extent is Montenegro’s customs legislation aligned with EU customs regulations?

M. Vučinić: Montenegro’s customs le-

gislation is largely harmonized with the EU acquis, especially the regulations concerning the customs tariff, the implementation of customs procedures and formalities, and customs exemptions. The Customs Administration closely follows the pace of changes in EU customs legislation and reforms its own legal framework accordingly in order to apply European standards in this area.

A new Regulation on the Conditions and Procedure for Exercising the Right to Exemption from the Payment of Import Duties was adopted at the beginning of 2025. Additionally, a new Rulebook has been drafted on the format, content, and method of submitting the customs declaration and other forms used in the customs procedure, as well as requests and decisions related to the application of customs regulations. This provides the legal basis for the implementation of the Customs Information System for the electronic exchange of data by the customs authority.

Moreover, a Draft Regulation on Amendments to the Regulation on the Detailed Implementation of Customs Procedures and Formalities is currently in the adoption phase, aiming to fully align the Regulation with the EU Delegated and Implementing Regulations. Amendments to the Customs Law are also planned for this year to ensure full harmonization with the Union Customs Code.

Drafts have also been prepared for the Regulation on the Conditions for Representing Before the Customs Authority and the Regulation on the Type, Amount, and Method of Payment of Fees for Services Provided by the Customs Authority.

Digitalization is a strategic direction for many institutions. How is the Customs Administration keeping up with digital transformation trends, and what new services do you plan to offer users?

M. Vučinić: For the Customs Administration, digital transformation represents not only a technological but also a fundamental organizational leap.

In addition to the modernization of existing systems, a key step in this direction is the implementation of the *Customs Decisions System* project, which has been successfully completed and is currently in the implementation phase. The

development of this system involves the introduction of 29 simplified customs procedures aimed at enhancing transparency, legal certainty for participants, and efficiency of the customs authority.

The *Introduction of Pre-arrival Data Processing for Shipments in Postal and Maritime Transport (ePAP)* project was completed in 2024, and preparations for its implementation are currently underway. This represents a significant step in the modernization of customs procedures, improving the efficiency and control of goods, enhancing transparency, and simplifying procedures for legal trade. In this way, automated, paperless processing of goods data is introduced in postal and maritime transport, enabling more efficient data exchange and faster delivery of goods to end users.

The application for the announcement and processing of goods data in postal traffic is in the final testing phase, and its full deployment is expected soon. Meanwhile, the application for maritime traffic is currently undergoing testing.

The Customs Administration has recently worked intensively on the modernization and simplification of customs procedures. What benefits have been provided to the business sector?

M. Vučinić: In the previous period, the Customs Administration implemented a series of activities related to the application of simplified customs procedures and the development of the AEO (Authorized Economic Operator) Programme. This programme provides the business environment with various benefits and simplifications in the implementation of customs procedures and formalities, which has led to increased interest in obtaining AEO status. The AEO status is an internationally recognized mark of reliability and legislative compliance, granted by customs authorities to economic operators who meet a set of prescribed criteria. The CEFTA validation mission for Montenegro's AEO Programme, conducted in June 2024, gave a positive assessment of the programme. This validation enables Montenegrin companies with AEO status to enjoy benefits in CEFTA contracting parties, including internationally recognized reliability, faster transport of goods to their destination,

and simplifications related to customs procedures and customs control. So far, 17 AEO statuses have been issued, while 3 applications are currently being processed. In addition, the Customs Administration has issued 11 authorizations for the simplified procedure based on the declarant's commercial records, and 12 authorizations for the simplified procedure based on commercial documentation.

What are the main benefits of implementing the NCTS system?

M. Vučinić: The biggest advantage of the New Computerised Transit System (NCTS) is the use of electronic message and data exchange instead of the previous procedure of declaring vehicles and goods at each border crossing. This enables a single declaration to follow the entire course of transport, allowing the location of the goods to be known at any moment. Besides saving time for all users, the NCTS system also brings significant financial savings. The national implementation of the NCTS began in September 2024, aiming, among other things, to facilitate trade and ensure faster movement of goods.

Are you satisfied with the implementation so far, and what is the feedback from users?

M. Vučinić: Since the beginning of the implementation of the NCTS, the transit procedure within Montenegro's customs territory has been running smoothly. As of today, over 80,000 transit declarations have been submitted through the NCTS application. Economic operators were timely informed about every step of the new system's introduction, from the beginning of the project to its final phase. The system is aligned with the EU customs regulations and the Convention on a Common Transit Procedure. Thanks to NCTS, users now benefit from faster movement of goods and services, the use of simplified transit procedures, and reduced transport and forwarding costs. We expect that the continued implementation of this project will significantly contribute to the development of a favourable market environment for all economic operators and create healthy competition that will serve the overall progress of Montenegro's economy.

What can Montenegro expect from joining the Convention on a Common Transit Procedure?

M. Vučinić: One novelty that comes with accession to the Convention on a Common Transit Procedure is the introduction of bank guarantees that can be used in other countries, whereas until now, guarantees were only valid at the national level. This means that a single guarantee can be used across several countries, reducing administrative costs for businesses. Economic operators will no longer need to obtain separate guarantees in each country involved in a transit operation; instead, a guarantee issued in one country will be recognised by all member countries of the Convention.

How does the project for upgrading the customs information system support the introduction of paperless trade in Montenegro?

M. Vučinić: The IPA project “Support to the Customs Administration in the Upgrade of the Customs Information System (CIS)”, worth €345,000, is aimed at the digitalization of customs operations and is being implemented with financial support from the European Union.

The overall goal of the project is to support the Government of Montenegro in facilitating trade. It involves upgrading the customs system through the implementation of functionalities enabling electronic submission of declarations and accompanying documentation, as well as the development of an archive application for storing such documentation. The implementation of functionalities related to risk management modules is also foreseen. Currently, the system is undergoing testing in cooperation with software develop-

ers for freight forwarders, in order to ensure reliability and verify functionalities in line with the accepted specifications. The development of the customs information system brings numerous advantages, including the acceleration, simplification, and harmonization of procedures through the submission of customs documents in electronic form. With this system, economic operators will benefit from more efficient operations through direct communication with customs authorities via IT systems. Operators holding qualified certificates will be able to submit all documentation electronically, without the need to provide supporting documents in paper form, as is currently the case. The completion of the IPA project “Support to the Customs Administration in the Upgrade of the Customs Information System (CIS)” is planned for the end of 2025.

What are the key steps that the Customs Administration of Montenegro has taken to improve the oversight of free zones and align with international standards?

M. Vučinić: The Customs Administration of Montenegro, in cooperation with relevant institutions, participated in drafting a new Law on Free Zones, which is currently in its final preparatory phase and will soon be submitted for public consultation. This law proposes a set of measures aimed at strengthening control and security in free zones, in line with international standards and the recommendations of the World Customs Organization (WCO) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). One of the key novelties is the prohibition of cigarette transshipment within free zones, which directly addresses identified risks and vulnerabilities related to illicit

trade. The law also introduces enhanced security measures, including mandatory video surveillance and access control, to ensure full transparency of goods flows and reduce the risk of abuse. Administrative capacities have been strengthened at the Customs Office for the Free Zone in Bar. Electronic records have been established, including the submission of entry/exit summary declarations, which is a significant improvement in the implementation of customs supervision measures for goods entering, leaving, or being transferred within the Free Zone. Based on the established records and reporting system of the Customs Administration, the organizational unit responsible for supervising the Zone (Customs Office Free Zone Port of Bar) has a complete overview of the quantity, type, and value of goods stored by each zone user and in each facility within the zone.

Customs officers have been stationed at the Free Zone gate to conduct physical inspections based on risk analysis – a practice introduced for the first time. Data is entered into the SEED system, and the new transit application – NCTS – is being used.

The Customs Administration has formed a commission within the Free Zone to determine the value of consumer goods originating from China, which has resulted in higher revenue collection and the detection of customs violations. Monitoring of seized cigarettes is carried out in accordance with measures adopted by the Customs Administration and reported to the Coordination Body.

The Customs Administration initiated the amendment of the Law on Free Zones to further strengthen the control mechanisms within the Zone. It is also

participating in the drafting of the new law, which is in its final preparation phase and will soon be submitted for public consultation.

What activities is the Customs Administration undertaking to ensure proper implementation of the rules of origin from free trade agreements, and what are the results of post-verification of proofs of origin in the past period?

M. Vučinić: To ensure proper application of rules of origin, prevent misuse, and protect the financial interests of Montenegro, the Customs Administration conducts post-verification of proofs of origin in accordance with the provisions of the PEM Convention. These proofs are the basis for applying preferential customs duties upon import (0% rate or reduced rate). Verifications are carried out based on justified suspicion or random selection for all types of goods, with particular focus on used motor vehicles. Based on the results, the Customs Administration, from January 2024 to the end of April 2025, carried out subsequent customs debt assessments due to the denial of preferential tariff treatment, in the total amount of €151,143.35. Of this amount, €104,908.11 has been collected so far, representing 69.41%. These findings resulted from verifications of the authenticity and accuracy of proofs of preferential origin (EUR.1 movement certificates, statements of origin, and declarations of authorized exporters) issued in exporting countries for buyers in Montenegro, where the declared preferential origin could not be substantiated, or the documents were found not to have been issued during the export procedure. In most cases, the disputed proofs of origin accompanied goods such as used motor vehicles (passenger and commercial).

How often do customs officers seize counterfeit goods, and what are the most common types of products?

M. Vučinić: The relevant organizational units of the Customs Administration continuously check goods for various reasons, including suspicion of intellectual property rights infringement. The most commonly seized counterfeit products include clothing, clothing accessories, footwear, sports shoes, bags, auto parts, mobile phone components, skin-care products, and cleaning agents.

What methods do you use to identify counterfeit goods, especially since counterfeits are becoming increasingly sophisticated? Is there a specific type of counterfeit product that presents a bigger problem, such as pharmaceuticals, clothing, or electronics?

Customs officers use several indicators when clearing goods for free circulation (import), including low price, country of dispatch, packaging, appearance, and quality of the goods. The biggest challenge with counterfeit goods relates to clothing, which is mostly purchased online.

How have customs service measures contributed to reducing smuggling, and what are the concrete results of these activities?

M. Vučinić: The Customs Administration of Montenegro has achieved significant results in combating smuggling and cross-border crime, thanks to intensive efforts and international cooperation with organizations such as the WCO, INTERPOL, and EUROPOL. Over the past year, nearly 79,000 inspections of vehicles and goods were carried out, revealing a considerable number of irregularities and leading to the seizure of goods with a total value exceeding one million euros. Among the most significant seizures were nearly one million euros in cash and a luxury vehicle linked to organized crime. Substantial quantities of cigarettes, alcohol, tobacco, narcotics, and ammunition were also confiscated. The Customs Administration filed 35 criminal charges with the competent prosecutor's office, demonstrating its commitment to fighting all forms of cross-border crime. These results reflect the determination and professionalism of Montenegrin customs in safeguarding border security and legality.

How does the excise stamp management system contribute to combating illicit trade and ensuring traceability of tobacco products?

M. Vučinić: The excise stamp management system will be an integral part of the future "Track & Trace" system, which is essential for implementing the relevant protocol. The Customs Administration, together with the Ministry of Finance and the WHO Office in Montenegro, is currently working on its implementation. This system will allow real-

-time monitoring of the movement and origin of tobacco products throughout the entire supply chain – from production to the final consumer. Each tobacco product will receive a unique identification code and be subject to full control from the moment it leaves the manufacturer's premises to the first retail outlet. Every stage of the commercial chain will be reported, which will positively impact efforts to reduce the "grey economy" in the tobacco market and increase the volume of legal trade in tobacco products. This system will also bring numerous other benefits, including:

- increased budget revenues (excise duties and VAT),
- alignment with international tobacco control regulations,
- creation of a fair market for all participants in the tobacco supply chain,
- consumer protection – ensuring that consumers are using verified tobacco products, and
- collection of vital data across the supply chain, which can be used to prevent smuggling and reduce the illegal tobacco trade.

REVENUE COLLECTION ACHIEVED SINCE THE BEGINNING OF THE YEAR

M. Vučinić: Total customs revenue collected for the period January–May 2025 amounted to €520,646,912.93, which is €39,171,324.84 or 8.14% more than in the same period last year. Compared to the projected plan, gross revenue is higher by €19,770,764.87, or 3.95%. According to the revenue structure: VAT on imports amounted to €349,061,648.85, an increase of €25,045,781.15 or 7.73%, Excise duties collected amounted to €144,118,859.41, up by €10,188,535.01 or 7.61%, Customs duties collected amounted to €26,305,566.30, which is €3,873,155.00 or 17.27% more, Coffee tax revenue amounted to €1,054,791.68, Other revenues collected totaled €106,046.69.

ŠPEDITERI

EFIKASNIJI PROTOK ROBE TRAŽI SISTEMSKE PROMJENE

Na sjednici Odbora udruženja špeditera Privredne komore Crne Gore razmatrani su brojni izazovi sa kojima se privreda suočava u poslovanju sa Upravom za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove. Cilj ove diskusije bio je da se kroz otvoreni dijalog između privrednika i nadležnih institucija identifikuju problemi i pronađu konkretna rješenja za unapređenje protoka robe, smanjenje troškova i poboljšanje poslovnog ambijenta.

Privrednici su ukazali na česte neujednačenosti u radu fitosanitarne i veterinarske inspekcije na graničnim prelazima, posebno u vezi sa radnim vremenom i dostupnošću inspektora tokom vikenda. Takođe, naglašena je potreba da se odluke o uvozu i prometu robe donose direktno na graničnim prelazima, kako bi se izbjegla nepotrebna čekanja i preusmjerenja pošiljki.

Posebno su istaknuti problemi oko zadržavanja robe zbog formalnih grešaka u dokumentaciji, kao što su netačne registarske oznake ili pogrešno navedeni granični prelazi u veterinarskim sertifikatima, što prema mišljenju privrednika nije razlog za višesatna ili višednevna zadržavanja.

Razmatrane su i neujednačene prakse uzorkovanja robe za analize, te potreba za jasnim protokolima o superanalizama i reeksportnim procedurama. Učesnici su posebno ukazali na važnost preciznog tumačenja propisa o miješanju prehrambenih proizvoda u jednoj pošiljci i potrebu povećanja kadrova u periodima povećanog prometa, poput ljetnje turističke sezone.

DIGITALIZACIJA I STANDARDIZACIJA KAO KLJUČNI PRIORITETI

Privrednici su zatražili usklađivanje inspeksijskih procedura sa savremenim carinskim praksama i digitalizaciju procesa, posebno za AEO preduzeća, uključujući uvođenje godišnjih odobrenja za uvoz određenih roba, što bi dodatno unaprijedilo efikasnost i transparentnost.

Predstavnice Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove istakle su spremnost za saradnju i naglasile da je radno vrijeme inspektora javno dostupno, te da se određuje na osnovu opterećenja pojedinih graničnih prelaza. Takođe, ukazale su na dugogodišnji problem nedostatka kadrova i infrastrukturnih kapaciteta, što

predstavlja prepreku za optimalan rad.

Najavljeno je i uvođenje nacionalnog fitosanitarnog informacionog sistema, koji će digitalizovati i ubrzati procese, te modernizacija graničnih prelaza, uz napomenu da trenutno postoje problemi sa infrastrukturom, kao na GP Božaj, gdje inspekcije nemaju adekvatne uslove za rad.

POTREBNA KOORDINACIJA I ZAJEDNIČKI NASTUP

Pitanja vezana za formalne greške u dokumentima i praksu reeksporta također su razmatrana. Uprava je pojasnila da digitalizacija treba da smanji ove probleme i naglasila da su kontrole neophodne za zaštitu javnog zdravlja i zdravlja bilja, u skladu sa EU zakonodavstvom i međunarodnim standardima.

Zaključeno je da je za efikasnije rješavanje operativnih izazova neophodno organizovati zajednički sastanak sa Upravom carina, predstavnicima laboratorija i drugim relevantnim institucijama. Cilj je da se definišu jedinstvene procedure, usklade kontrole i unaprijedi efikasnost uvoznog i izvoznog procesa.

DIGITALIZACIJA DRUMSKOG TRANSPORTA KROZ ELEKTRONSKI TOVARNI LIST

Privredna komora Crne Gore je 6. juna organizovala okrugli sto „Drumski transport u savremenim uslovima poslovanja“.

Predsjednica Privredne komore dr **Nina Drakić** istakla je važnost skupa kao značajnu priliku da se, kroz dijalog između privrede, institucija i međunarodnih partnera, sagledaju ključna pitanja i pravci razvoja sektora drumskog transporta.

– Privredna komora Crne Gore prepoznaje drumski transport kao ključnu komponentu nacionalne i međunarodne logističke infrastrukture. Aktivno doprinosimo unapređenju ovog sektora kroz različite aktivnosti, među kojima su najznačajnije Usklađivanje redova vožnje, Obuke i sertifikacija i Izdavanje TIR i ATA karneta – kazala je predsjednica Drakić.

Podsjeća da je Centar za edukaciju u drumskom saobraćaju Privredne komore Crne Gore, akreditovan od strane IRU-a osnovan 2017. Godine, te da pruža obuke za vozače i menadžere u prevozu, kao i polaganje ispita za sticanje sertifikata o stručnoj osposobljenosti.

– Vozači koji dobiju sertifikat (KOD95) mogu da voze u svim državama članicama ITF-a (Međunarodnog transportnog foruma koji čini 59 država). Do danas smo organizovali 321 obuku za 4902 kandidata – rekla je ona.

Ministarka saobraćaja **Maja Vukićević** zahvalila je Privrednoj komori Crne Gore na organizaciji događaja i ulozi koju, kao predsjedavajuća Asocijacije balkanskih komora, ove godine aktivno preuzima u podsticanju regionalne saradnje i razmjeni stručnih i praktičnih znanja.

Izrazila je zadovoljstvo što skupu prisustvuje Filip Patrik, predstavnik Međunarodne organizacije za drumski saobraćaj (IRU), što potvrđuje značaj teme i podršku reformama koje Crna Gora sprovodi u sektoru transporta.

– Drumski saobraćaj nije samo sredstvo povezivanja – on je ključni oslonac naše ekonomije. Njime se ne prenose samo roba i ljudi, već i znanje, inovacije i pospješuje međusobna saradnja. Uprkos toj ulozi, suočavamo se sa izazovima koji zahtijevaju modernizaciju – kako kroz efikasnije upravljanje, tako i kroz digitalizaciju i usklađivanje sa evropskim standardima. Zato posebno pozdravljam inicijativu Privredne komore Crne Gore na realizaciji pilot projekta elektronskog tovarnog lista – eCMR. Uvođenje ovog sistema ne samo da predstavlja značajan iskorak u digitalizaciji transportnih i logističkih

procesa, već i doprinosi većoj transparentnosti i efikasnosti, olakšava poslovanje, te otvara vrata punoj integraciji sa evropskim i međunarodnim praksama – rekla je ministarka Vukićević, dodajući da Ministarstvo saobraćaja prepoznaje značaj ovog projekta i daje mu punu podršku.

Patrick Philip, direktor za sertifikaciju i standarde Međunarodne organizacije za drumski saobraćaj (IRU) naglasio je u svom predavanju da su reforme u drumskom transportu ključne za osiguranje efikasne mobilnosti i logistike, ali i za unapređenje ekonomske stabilnosti i bezbjednosti na putevima. Posebno se osvrnuo na profesionalizaciju sektora i digitalizaciju kroz uvođenje e-CMR sistema.

On je takođe istakao da manjak kvalifikovanih profesionalnih vozača i nepovoljna starosna struktura predstavljaju ozbiljan izazov u mnogim zemljama.

-Ako ne preduzmemo odlučne korake kako bismo osigurali zamjenu starijih vozača, nestašica kadra će se u narednim godinama samo produbljivati – upozorio je Philip, dodajući da je u Evropi čak 30% vozača starije od 55 godina, dok je udio mladih ispod 25 godina gotovo zanemarljiv.

Naglasio je i važnost digitalizacije kroz elektronski tovarni list (e-CMR), koji omogućava veću transparentnost, efikasnost i bezbjednost u transportu robe. Apostrofirao je da se Crna Gora, zbog koraka koje preduzima u oblasti reformi transporta, kreće u dobrom pravcu i da služi kao pozitivan primjer

u regionu.

-Pozivam sve donosioce odluka da reforme posmatraju sistemski, sa političkom voljom, preciznom dijagnozom sektora i koordinisanom implementacijom. Reforma drumskog prevoza nije samo tehnički zadatak, to je strateški potez za unapređenje bezbjednosti, trgovine i održivog razvoja – zaključio je Filip.

Profesor dr **Velibor Peulić** govorio je o ključnim faktorima koji trenutno oblikuju drumski transport u Crnoj Gori.

- Drumski transport u Crnoj Gori predstavlja nezamjenjiv stub nacionalne logistike, kako zbog strateškog geografskog položaja, tako i zbog njegove ključne uloge u povezivanju zemlje sa regionalnim i evropskim tržištima. Upravo zato, sektor drumskog prevoza nosi ogroman potencijal, ali i odgovornost da se prilagodi savremenim uslovima poslovanja – kazao je on.

Posebno je istakao značaj implementacije e-CMR protokola i eFTI standarda, koji Crnoj Gori omogućavaju ulazak u novu fazu razvoja logistike, koja se zasniva na digitalnoj dokumentaciji, automatizaciji procesa i transparentnijoj razmjeni podataka između svih učesnika u lancu snabdijevanja.

U kontekstu održivosti, naglasio je da budućnost transporta zavisi od sposobnosti da se odgovori na klimatske izazove i zahtjeve EU zelene agende. U tom pravcu, Crna Gora već razvija mehanizme za uvođenje vozila na alternativna goriva, promoviše ESG standarde i ulaže u intermodalnu infrastrukturu,

sa ciljem da Luka Bar postane centralni logistički čvor za region.

-Crna Gora ima realan potencijal da postane model moderne, digitalizovane i održive logistike na Zapadnom Balkanu. Uslov za to je snažnije povezivanje privatnog sektora, države i međunarodnih aktera kroz strateške projekte i reforme – zaključio je Peulić.

Programer **Željko Bajšanski** demonstrirao je e-platformu koja je još u razvoju a odnosi se na kreiranje elektronskog CMR-a. Prema njegovim riječima, u okviru ove platforme su svi učesnici procesa vidljivi, što olakšava međusobnu razmjenu podataka. Platforma obuhvata sve faze procesa kreiranja novog dokumenta po CMR obrascu, sa podacima ko su pošiljalac, primalac, prevoznici, o kakvoj je robu riječ, gdje je odredište, a sadrži i paritete odnosno incoterms i druge podatke.

Zaključeno je da bez dijaloga između institucija, privrede i stručne zajednice nema istinskog napretka, a reforme u drumskom transportu nisu samo tehničke, one su suštinske za ekonomsku otpornost, sigurnost i konkurentnost naše zemlje.

Na kraju, predsjednica Drakić je uručila zahvalnicu Privredne komore predstavniku Međunarodne transportne organizacije, **Patrick Philip-u**, za njegov izuzetan doprinos i dugogodišnju, uspješnu saradnju.

Skup je moderirao **Balša Čulafić**, koordinator za saradnju sa međunarodnim komorskim asocijacijama u PKCG.

KONFERENCIJA ADDIKO SMEVOLUTION

UNAPREĐENJE FINANSIJSKE PISMENOSTI JAČA KONKURENTOST MSP

Mala i srednja preduzeća očekuju da dođe do smanjenja sive ekonomije, fiskalnog rasterećenja, ubrzanog procesa digitalizacije, uvođenja stabilnog zakonodavnog okvira, obezbjeđenja dostupnog i povoljnog finansiranja, reforme obrazovanja, osnaživanja domaće radne snage kroz reformisane obrazovne politike i programe zadržavanja mladih

Addiko SMEvolution konferencija okupila je u podgoričkom hotelu Hilton predstavnike malih i srednjih preduzeća, institucija i relevantnih partnera, s ciljem razmjene znanja i rješenja koja podržavaju održiv rast i razvoj poslovanja. Organizovala ju je Addiko banka AD Podgorica, u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore i partnerstvu sa kompanijom Mastercard.

Kroz aktuelne teme digitalne transformacije, inovacija i „zelene“ tranzicije, skup je stavio fokus na primjenu konkretnih alata i finansijskih mehanizama, uz posebne pogodnosti za učesnike.

Predsjednica Privredne komore Crne Gore dr **Nina Drakić** istakla je na otvaranju skupa da se mala i srednja preduzeća, najvažniji segment privrede, suočavaju sa brojnim izazovima koji u velikoj mjeri determinišu njihovu konkurentnost i održivost.

Ukazala je rezultate najnovijeg istraživanja Privredne komore Crne Gore koje pokazuje da prosječna ocjena poslovnog ambijenta iz ugla malih i srednjih preduzeća iznosi svega 2,47, na skali od 5.

„To je poruka da postoji potreba za unapređenjem poslovnog ambijenta. Mala i srednja

preduzeća očekuju da dođe do smanjenja sive ekonomije, fiskalnog rasterećenja, ubrzanog procesa digitalizacije, uvođenja stabilnog zakonodavnog okvira, obezbjeđenja dostupnog i povoljnog finansiranja, reforme obrazovanja, osnaživanja domaće radne snage kroz reformisane obrazovne politike i programe zadržavanja mladih“, rekla je Drakić.

Prema njenim riječima, unapređenje finansijske pismenosti među malim i srednjim preduzećima važan je faktor za jačanje njihove konkurentskih sposobnosti, koji im pomaže da izgrade otpornost i oslobode svoj potencijal za rast i profitabilnost, naročito u neizvjesnim vremenima.

„Zato je važno ulagati u edukaciju preduzetnika, kroz obuke, mentorstva, digitalne platforme i saradnju sa finansijskim institucijama, jer finansijska znanja moraju biti dostupna i primjenjiva, kako bi se dobro planiralo i investiralo. Pored finansijske pismenosti, poreska politika je još jedan važan faktor rasta malih i srednjih preduzeća. Transparentnost, jednostavnost i predvidivost poreskih pravila su od suštinskog značaja za dalji razvoj ovog sektora. U tom smislu, treba raditi na digitalizaciji, smanjenju birokratije i uvođenju povoljnih poreskih podsticaja“, istakla je predsjednica.

Danijela Vuksanović, članica Upravnog odbora Addiko Bank AD Podgorica, kazala je da su mala i srednja preduzeća pokretači razvoja, zapošljavanja, inovacija i međunarodnog pozicioniranja domaće privrede ne samo na tržištima zapadnog Balkana već i EU. Prema njenim riječima, dalji rast MSP zavisi od više faktora: pristupa finansiranju, stepena digitalizacije, ekološke usklađenosti, edukacije i institucionalne podrške.

„Pristup finansiranju je i dalje jedan od najvećih izazova za mala i srednja preduzeća i ključno je da se finansijske institucije, najviše banke, fokusiraju na jednostavna kreditna odobrenja, unaprijed odobrene limite i brze procese upravo po mjeri MSP“, rekla je Vuksanović.

Ona je dodala da pristup finansijskim proizvodima kroz online kreditne platforme i mobilno bankarstvo posebno dizajnirano za mala i srednja preduzeća treba da budu u stalnom fokusu banaka.

U okviru konferencije organizovani su paneli: „Finansijska pismenost i poreska politika kao temelji rasta MSP sektora“, „Digitalna transformacija kao oslonac otpornosti i konkurentnosti MSP-a“ i „Održivost kao prednost: Kako ESG standardi postaju pokretač rasta MSP-a“

i „Poslovni ambijent u Crnoj Gori iz perspektive malih i srednjih preduzeća“. Učestvovali su predstavnici institucija, banaka, osiguranja i kompanija, a prezentacije su u okviru panela imali BI Consulting, ICT Cortex i Logate.

Slavica Pavlović, direktorica Sektora udruženja Privredne komore, govoreći kao panelistkinja o poslovnom ambijentu iz perspektive MSP, istakla je da je za prevazilaženje izazova sa kojima se susrijeće privreda neophodan i ključan dijalog svih relevantnih institucija i privrede kako bismo unaprijedili poslovni ambijent i time podigli konkurentnost domaće ekonomije na viši nivo.

„Privredna komora će u sklopu svojih aktivnosti i dalje opravdavati ulogu institucionalnog partnera donosiocima odluka i kroz intenzivnu saradnju omogućiti privrednim subjektima unapređivanje stanja u svim oblastima koje ključno određuju kvalitet poslovnog ambijenta“, rekla je Pavlović.

Glavni partner konferencije bio je Mastercard, dok su prijatelji konferencije bili ICT Cortex, EBRD, BInfo, i Poreska uprava. Na strani partnera su i UNIQA osiguranje Crna Gora i medijski partner Bankar.me.

Izvor: PR centar

ODBOR UDRUŽENJA BANKARSTVA, DRUGIH FINANSIJSKIH ORGANIZACIJA I OSIGURANJA

PREDSTAVLJENA MAPA PUTA FINANSIJSKOG SEKTORA KA ODRŽIVIM FINANSIJAMA

Ufokusu sjednice Odbora bankarstva i drugih finansijskih organizacija i osiguranja, održane 10. juna bila je Mapa puta finansijskog sektora ka održivim finansijama, koja pruža sveobuhvatan i primjenljiv okvir za usklađivanje nacionalnog finansijskog sistema sa ciljevima održivog razvoja.

Prezentovani su i bilten CBCG za mart 2025. godine, informacije o stanju na tržištu kapitala Crne Gore i stanju na tržištu osiguranja u Crnoj Gori za I kvartal 2025.

Milena Vučinić, savjetnica za upravljanje projektima i inovacije u Centralnoj banci Crne Gore istakla je značaj Mape puta finansijskog sektora ka održivim finansijama, koja predstavlja strateški dokument izrađen u okviru Savjeta za finansijsku stabilnost, uz doprinos širokog spektra aktera iz javnog, privatnog, akademskog i civilnog sektora.

Ona je naglasila da ovaj dokument pruža sveobuhvatan i primjenljiv okvir za usklađivanje nacionalnog finansijskog sistema sa ciljevima održivog razvoja. Navela je da, kroz jasno definisane vizije, ciljeve i listu aktivnosti, Mapa puta ima za cilj jačanje otpornosti finansijskog sektora na klimatske i druge prirodne rizike, povećanje transparentnosti, izgradnju povjerenja i stvaranje stabilnog investicionog okruženja koje podstiče zelenu ekonomiju i inovativne finansijske proizvode.

-Sprovedenjem Mape puta gradimo inkluzivan i otporan finansijski sistem, koji ne samo da podržava održivi ekonomski razvoj Crne Gore, već i doprinosi globalnim naporima u borbi protiv klimatskih promjena - poručila je Vučinić.

Istakla je da će implementaciju dokumenta nadgledati Savjet za finansijsku stabilnost, uz redovno izvještavanje i evaluaciju od strane međuinstitucionalne radne grupe, čime se osi-

gurava kontinuitet, prilagodljivost i efikasnost realizacije planiranih ciljeva.

Bratislav Vukčević, savjetnik Viceguvernera za monetarnu i ekonomsku politiku je, predstavljajući Bilten Centralne banke Crne Gore za mart 2025. godine, istakao da najnoviji podaci ukazuju na stabilizaciju inflacije i nastavak povoljnih trendova u bankarskom sektoru.

-Godišnja inflacija u martu iznosila je 2,6%, što potvrđuje nastavak stabilizacije cijena. Uprkos izazovima u industrijskoj proizvodnji, koja je na godišnjem nivou zabilježila pad od 4,2%, u martu je zabilježen mjesečni rast od čak 15,6%, što ohrabruje - istakao je Vukčević.

On je naglasio da bankarski sektor ostaje stabilan, likvidan i solventan, uz rast ukupnih kredita od 14% i depozita od 5,6% na godišnjem nivou. „Kapital banaka je porastao za gotovo 13%, a dominantan udio u kreditima i dalje ima nefinansijski sektor i stanovništvo“, dodao je.

Vukčević je posebno ukazao na porast neto priliva stranih direktnih investicija, koji je u prvom kvartalu iznosio 122 miliona eura, što je gotovo 4% više u odnosu na isti period prethodne godine, uz značajan rast ulaganja u nekretnine.

-Iako je zabilježen pad broja noćenja turista, broj dolazaka je porastao, a tržište rada bilježi pozitivne pomake - stopa zaposlenosti raste, a broj nezaposlenih je niži za više od 19% na godišnjem nivou - rekao je Vukčević.

Na kraju je naglasio da je u martu zabilježen budžetski deficit od 31,8 miliona eura, ali da su prihodi od PDV-a bili veći za više od 20%, što ukazuje na snažniju ekonomsku aktivnost i napredak u borbi protiv sive ekonomije.

Mirjana Bošnjak, glavni analitičar je predstavila najnoviji Izvještaj o stanju na tržištu osigu-

ranja, ističući da je sektor osiguranja u Crnoj Gori u prvom kvartalu 2025. godine nastavio pozitivan trend rasta, uz povećanje ukupne fakturisane premije i jačanje tržišnih pokazatelja.

-Ukupna premija društava za osiguranje iznosila je 37,2 miliona eura, što predstavlja rast od 7,8% u odnosu na isti period prošle godine. Rast su ostvarile i grupe neživotnih i životnih osiguranja, pri čemu je premija životnih osiguranja zabilježila dvocifren rast od 11,5% - saopštila je Bošnjak.

Naglasila je da neživotna osiguranja i dalje dominiraju tržištem, sa udjelom od 82,2%, ali je primjetan i blagi porast udjela životnih osiguranja, koja sada učestvuju sa 17,8% u ukupnoj premiji.

Ona je istakla da je ukupna aktiva sektora osiguranja na kraju marta iznosila 351,9 miliona eura, uz rast od 4,8% u odnosu na kraj prethodne godine. Najveći dio aktive čine dugoročna i kratkoročna finansijska ulaganja, koja zajedno čine više od 75% bilansa.

-I pored pozitivnih trendova, dobit društava za osiguranje u ovom kvartalu iznosila je 3,9 miliona eura, što je 18,9% manje nego u istom periodu prethodne godine - zaključila je Bošnjak, napomenuvši da se ostvareni rezultati i dalje mogu ocijeniti stabilnim i održivim.

Danilo Gluščević iz Komisije za tržište kapitala predstavio je izvještaj o stanju na tržištu ka-

pitala Crne Gore za prvi kvartal 2025. godine, istakavši da je tržište zabilježilo značajan rast prometa i pozitivna kretanja ključnih tržišnih indeksa, uprkos smanjenju broja transakcija i izazovima u segmentu emisija hartija od vrijednosti.

-Ukupan promet na tržištu kapitala u Q1 2025. iznosio je 1,62 miliona eura, što je rast od 88% u odnosu na isti period prethodne godine - rekao je Gluščević.

Posebno je naglasio rast vanberzanskog (OTC) tržišta, koje je zabilježilo skok od 196%, kao i eksplozivni rast prometa na Standard tržištu (preko 3.000%), istakavši da ovi pokazatelji sugerišu širu diverzifikaciju interesa investitora i aktivaciju ranije pasivnih segmenata tržišta.

Uprkos pozitivnim signalima, navodi on, tržišna kapitalizacija je zabilježila pad od 3,4%, što ukazuje na strukturne izazove, poput restrukturiranja ili niže valorizacije pojedinih hartija. Takođe, sektor emisija hartija ostaje slab, bez značajnih novih emisija ili kapitalnih inicijativa.

-Tržište kapitala se kreće između faze oporavka i stabilizacije - zaključio je Gluščević, dodajući da su regulatorna predvidljivost, edukacija investitora i jačanje transparentnosti ključni za dalji razvoj i produbljivanje tržišta kapitala u Crnoj Gori.

Sjednicu je vodio predsjednik Odbora, **Miloš Miketić**.

KONFERENCIJA U ORGANIZACIJI ALTER MODUSA

ZAJEDNIČKI KA JAČANJU MALIH BIZNISA U CRNOJ GORI

MIKROKREDITNA FINANSIJSKA INSTITUCIJA
ALTER MODUS

KONFERENCIJA O PREDUZETNIŠTVU: UDRUŽENOM PODRŠKOM DO ODGOVORNIH I ODRŽIVIH MALIH BIZNISA

SJUTRA POČINJE **DANAS**

6. 6. 2025.

NAUČNO-TEHNIČKI PARK
CRNE GORE

DO ODGOVORNIH I ODRŽIVIH MALIH BIZNISA

Mikrokreditna finansijska institucija Alter Modus je u Naučno-tehnološkom parku Crne Gore organizovala konferenciju pod nazivom „Sjutra počinje danas: Udruženom podrškom do odgovornih i održivih malih biznisa“. Događaj je okupio ključne aktere iz javnog, privatnog i međunarodnog sektora s ciljem podsticanja dijaloga o daljoj podršci razvoju mikro i malih biznisa.

Konferenciju su otvorili **Ana Kentera**, izvršna direktorica MFI Alter Modus, **Anđela Gajević**, v. d. generalne direktorice Direktorata za unapređenje konkurentnosti privrede u Ministarstvu ekonomskog razvoja **Sava Laketić**, v. d. direktora Poreske uprave Crne Gore i **Remon Zakaria**, šef kancelarije Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) u Crnoj Gori. U svojim obraćanjima saglasili su se da je jačanje preduzetničkog sektora ključno za dugoročnu ekonomsku održivost Crne Gore, te da podrška mora biti usklađena, dostupna i zasnovana na realnim potrebama biznisa.

Kroz dinamične panele istaknuto je da je saradnja između institucija, finansijskog sektora i preduzetnika od suštinskog značaja za uspostavljanje funkcionalnog sistema. Učesnici su zaključili i da su bolja dostupnost informacija, njihova integracija i pojednostavljenje procedura ključni za olakšanje pristupa postojećim razvojnim programima. Dodatno je ukazano da finansijska podrška mora biti praćena edukacijom i razumijevanjem lokalnog konteksta.

Veselin Dragičević, sekretar Odbora udruženja malih i srednjih predu-

zeća Privredne komore kazao je, kao učesnik panela, da krovna asocijacija crnogorske privrede aktivno učestvuje u unapređenju poslovnog ambijenta kroz partnerstvo s državnim administracijom, s ciljem pojednostavljenja administrativnih procedura i jačanja konkurentnosti ekonomije. Predstavnici Komore učestvuju u radu vladinih savjeta, analiziraju zakonodavstvo i predlažu izmjene propisa radi stvaranja povoljnijih uslova za poslovanje. Uključeni su u pregovaračka poglavlja sa EU, gdje zastupaju stavove privrede i omogućavaju privrednicima da aktivno učestvuju u procesu evropskih integracija. Zajedničkim djelovanjem sa državnim organima, omogućeno je učešće crnogorskih firmi u NATO nabavkama kroz normativne izmjene i izradu priručnika. Takođe, PKCG radi na unapređenju ekonomske diplomatije i otvaranju novih tržišta radi povećanja izvoza.

Dragičević je istakao ključne preporuke u cilju unapređenja ambijenta za razvoj malih biznisa. Preporuke se fokusiraju na jačanje saradnje između privrede i institucija, unapređenje regulatornog okvira i obrazovnog sistema, te podršku malim i srednjim preduzećima (MSP). Poseban akcenat stavljen je na uključivanje privrednika u izradu propisa i strateških dokumenata, kao i usklađivanje obrazovanja s potrebama tržišta rada kroz dualno obrazovanje i partnerstva škola s privredom. Predlaže se unapređenje poslovnih usluga, promocija preduzetništva i uvođenje sistema neformalnog obrazovanja za razvoj stručnih znanja i vještina, uključujući obuke za pro-

fesionalne vozače i tehničke servise. Takođe, preporučuje se intenzivnija edukativna i savjetodavna podrška za MSP, posebno u oblastima kao što su poslovno planiranje, finansije, izvoz, standardizacija, digitalizacija i e-commerce. Ističe se važnost uključivanja preduzeća u međunarodne tokove kroz podršku za nastup na stranim tržištima, učešće u međunarodnim javnim nabavkama (posebno NATO) i informisanje o standardima i procedurama. Posebna pažnja posvećena je promociji intelektualne svojine, kao i razvoju preduzetničkih vještina kod žena, mladih i socijalnih preduzetnika.

Snažan akcenat tokom skupa stavljen je na važnost direktne komunikacije sa malim biznisima čije se specifične potrebe često ne mogu prepoznati univerzalnim pristupima. Ukazano je i da je neophodno razviti poseban program podrške za fizička lica koja se bave samostalnom djelatnošću, a registrovana su u drugim registrima, kako bi se uključila u formalne finansijske tokove i unaprijedila svoje poslovanje. Preduzetnici su poručili da su fleksibilnost, dostupnost savjeta i konkretna pomoć u svim razvojnim fazama ono što pravi stvarnu razliku. Predložen je i razvoj digitalne platforme koja bi objedinjavala sve ključne informacije i alate podrške za preduzetnike u Crnoj Gori.

Konferenciju je pratilo i predavanje posvećeno razvoju ljudskog potencijala, sa naglaskom na značaj ličnih i profesionalnih vještina za rast i održivost biznisa.

NAGRADNE IGRA „KUPUJMO NAŠE“

IZVUČENI DOBITNICI
DRUGOG KOLA

U Privrednoj komori je u junu organizovano izvlačenje dobitnika drugog kola nagradne igre KUPUJMO NAŠE. Nagradna igra počela je 2. aprila i trajeće do 1. jula, a za cilj ima da podrži domaće proizvođače i kod građana podigne svijest o značaju kupovine domaćih proizvoda.

U kutiji za izvlačenje dobitnika drugog kola našli su se svi fiskalni računi koji su građani ostavili u namjenskim kutijama širom Crne Gore, a na kojima su se našla najmanje tri proizvoda crnogorskih proizvođača.

Nagradni fond za drugo kolo sastojao se od pet vaučera od 1.000 eura za hotelske usluge u malim crnogorskim hotelima: „Eleven“, Petrovac, „Conte“, Perast, „HELADA“, Tivat, „LOVELIVE“, Sutomore i „Dream House“, Kolašin, zatim 20 poklon paketa domaćih proizvoda u vrijednosti od 200 eura, 20 paketa porodičnih godišnjih ulaznica (4 ulaznice u paketu) za nacionalne parkove, i 10 paketa ulaznica (u paketu 4 ulaznice) za vožnju žičarom Kotor – Lovćen. U drugom kolu je dodijeljeno ukupno 55 nagrada, a dobitnici su iz raznih crnogorskih opština. Spisak dobitnika je objavljen na sajtu komora.me i u medijima.

Izvlačenje nagrada nadgledala je tročlana komisija u sastavu: **Bojan Jo-**

vović, predsjednik, **Katarina Sekulić**, član i **Milica Đuričković**, član.

Sistem izvlačenja dobitnika organizovan je metodom fizičkog izvlačenja računa iz kutije u kojoj su prikupljeni svi računi za određeno kolo. Nagrade su izvukle predsjednica Komore dr **Nina Drakić**, i sekretarke odbora udruženja za trgovinu i odbora udruženja za komunalnu privredu, **Milica Lazarević** i **Maja Đurović**.

„Nagradnu igru *Kupujmo naše* organizovali smo sa ciljem podizanja svijesti o značaju kupovine proizvoda crnogorskih proizvođača, jer na taj način ulažemo u svoju ekonomiju. Naime, ukoliko 10 eura potrošimo za kupovinu crnogorskih proizvoda u Crnoj Gori ostaje osam eura, a ako isti iznos potrošimo na kupovinu uvoznih proizvoda, u Crnoj Gori ostaje svega dva eura. I nagradni fond je koncipiran tako da podržimo domaću ekonomiju pa pozivam građane da učestvuju u posljednjem kolu nagradne igre koje je u toku”, naglasila je Drakić.

Treće, posljednje kolo nagradne igre je u toku i traje do 1. jula. Nagradni fond za ovo kolo su vaučeri od 1.000 eura za usluge u hotelima „Perla“, Herceg Novi, „Kalamper Hotel & Spa“, Veliki pijesak, „Halibas“, Velika plaza Ulcinj, „Porto Tara“, Žabljak i garni hotel

„Zvezdana dolina“, Andrijevića, zatim 20 poklon paketa domaćih proizvoda u vrijednosti od 200 eura, 20 paketa porodičnih godišnjih ulaznica (četiri ulaznice u paketu) za nacionalne parkove, i 10 paketa ulaznica (u paketu četiri ulaznice) za vožnju žičarom Kotor – Lovćen su 20 poklon paketa domaćih proizvoda u vrijednosti od 200 eura, 20 paketa porodičnih godišnjih ulaznica (četiri ulaznice u paketu) za nacionalne parkove, i 10 paketa ulaznica (u paketu četiri ulaznice) za vožnju žičarom Kotor – Lovćen.

„U nagradnoj igri građani mogu učestvovati neograničeni broj puta. Na svakom računu, prilikom kupovine u bilo kojem prodajnom objektu u Crnoj Gori, na kojem se nalaze najmanje tri proizvoda crnogorskih proizvođača, na poledini je potrebno upisati ime i prezime, adresu i broj telefona. Račun je potrebno ubaciti u namjenski postavljene kutije u marketima širom Crne Gore, a spisaak se može pogledati na www.komora.me. Račun se može dostaviti i poštom na adresu Privredna komora Crne Gore, Novaka Miloševa 29/II, Podgorica, a može se donijeti i ubaciti direktno u kutiju koja se nalazi na ulazu u Komoru, na istoj adresi” podsjetila je savjetnica za PR **Eleonora Albijanić**.

MILUTIN ĐURANOVIĆ, OSNIVAČ ŠIMŠIĆ MONTMILK - MLJEKARA LAZINE

VISOKI KVALITET ŠAMPIONA CRNOGORSKOG MLJEKARSTVA

Proizvodi Mljekare Lazine su neizostavni dio trpeze u crnogorskim domaćinstvima, a njihov visoki kvalitet je zaslužen za brojna priznanja osvojena na međunarodnim sajmovima. Pehar i zlatne medalje nisu izostale ni sa nedavnog Međunarodnog sajma poljoprivrede u Novom Sadu, pa smo tim povodom razgovarali sa **Milutinom Đuranovićem**, osnivačem kompanije Šimšić Montmilk u okviru koje radi Mljekara Lazine.

Gospodine Đuranoviću, Mljekara Lazine dobitnica je prestižnih priznanja Međunarodnog sajma poljoprivrede u Novom Sadu. Kako se osjećate povodom nagrade i kojim proizvodima ste ih

zavrijedili? U kojoj mjeri cijenite značajnom ovu poznatu međunarodnu smotru poljoprivrede?

M. Đuranović: U skoro tri decenije postojanja, Mljekare Lazine je pet puta učestvovala na Novosadskom sajmu i svaki put se vratila sa mnoštvom najsajajnih medalja i šampionskih pehara. Tako je bilo i ove godine. Na 92. međunarodnom sajmu poljoprivrede osvojili smo pet velikih zlatnih medalja, 15 zlatnih medalja (za razne vrste jogurta, kisjelog mlijeka i kisjele pavlake). Kao zbirni rezultat našeg učešća dodijeljen nam je Šampionski pehar za vrlo visok nivo kvaliteta širokog asortimana fermentisanih proizvoda.

Česti posjetioci iz EU se prilično iznenade kada se u maloj i poljoprivredno nerazvijenoj sredini susretnu sa našom mljekarom koja je tehnički superiornija u odnosu na region i u potpunosti usaglašena sa EU standardima

Novosadski sajam je najprestižniji poljoprivredni sajam i sajam sa najdužom tradicijom u regionu. Osvajanje šampionskog pehara u kategoriji fermentisanih proizvoda je potvrda vrhunskog kvaliteta naših proizvoda.

Po čemu je specifičan kvalitet nagrađenih proizvoda?

M. Đuranović: Brojni su faktori koji utiču na vrhunski kvalitet naših proizvoda. Jedan od osnovnih jeste kvalitet otkupljenog sirovog mlijeka. Mi otkupljujemo mlijeko sa oko 400 farmi koje su locirane u sjevernom i centralnom dijelu Crne Gore. Osnovni izvor hraniva na crnogorskim farmama jeste trava i sijeno koje raste na pašnjacima prebogatim ljekovitim biljem i raznovrsnim livadskim cvijećem. Mislim da u regionu ne postoji tako specifična prirodna kabasta stočna hrana kao što je pružaju crnogorski pašnjaci. Farmeri se intenzivno trude da proizvedu što kvalitetnije sirovo mlijeko, da ga što prije ohlade i na taj način očuvaju njegov kvalitet. Kvalitetna sirovina jeste značajan, ali nije jedini uslov. Mljekara Lazine zaista raspolaže vrhunskom opremom – česti posjetioci iz EU se prilično iznenade kada se u maloj i poljoprivredno nerazvijenoj sredini susretu sa našom mljekarom koja je tehnički superiornija u odnosu na region i u potpunosti usaglašena sa EU standardima. Vrlo stručna i odgovorna grupa tehnologa upravlja i kontroliše cjelokupan tok mlijeka – od otkupa do distribucije. Zaposleno osoblje savjesno i marljivo obavlja radne zadatke i zajedno sa tehnolozima daje veliki doprinos proizvodnji mliječnih proizvoda specifičnog kvaliteta koji su ponijeli šampionski pehar. Uprava firme sa pratećim službama sinhronizuje sve aktivnosti, obezbjeđuje vrhunsku funkcionalnu aktivnost mljekare 24 sata svakog dana u godini. Presudne su zasluge uprave koja je uspostavila uravnoteženi tehničko-tehnološki sistem proizvodnje koji obezbjeđuje kontinuitet specifičnog kvaliteta, a zbog kojeg se na trpezama domaćih potrošača, ugostiteljskih i turističkih objekata sa zadovoljstvom nalaze proizvodi Mljekare Lazine.

Molimo da našim čitaocima kratko predstavite Vaš biznis, njegov razvoj, misiju i viziju, proizvodni program i zaposlene, te aktuelne aktivnosti.

M. Đuranović: Mljekara Lazine je privatna mljekara sa najdužom tradicijom u Crnoj Gori. Počela je sa radom aprila 1998. godine, u okviru „Šimšić Montmilk“ DOO iz Danilovgrada.

Pored tadašnjih gigantskih društvenih mljekara, koje su dnevno prerađivale i preko 50.000 l mlijeka, maloj mljekari iz mjesta Lazine kod Danilovgrada sa 100 l dnevnog otkupa mlijeka, malo ko je predviđao opstanak, a da ne govo-

rimo o velikom uspjehu. Ali osnivači Mljekare Lazine i njihove porodice, vođeni dobro poznatom izrekom „Pregaocu i Bog daje mahove“ su svakodnevno mukotrpno radili i čvrsto vjerovali u uspjeh. Od svog osnivanja, u svom radu i poslovanju Mljekara baštini tradicionalne vrijednosti, ali i savremen pristup poslovanju, što joj je omogućilo da izraste u apsolutnog lidera crnogorskog mljekarstva.

Smještena u srcu Bjelopavličke ravnice, okružena brojnim pašnjacima i individualnim poljoprivrednim gazdinstvima, bavi se proizvodnjom i preradom najfinijeg mlijeka. Kao rezultat dobijaju se visoko kvalitetni proizvodi koji su prepoznati i priznati od strane potrošača na teritoriji Crne Gore. Tokom 27 godina poslovanja, Mljekara Lazine kontinuirano radi na unapređivanju načina poslovanja i poštovanju najstrožijih međunarodnih standarda kvaliteta, čime pratimo misiju naše kompanije, a to je, da postanemo i budemo vjeran prijatelj zdravlja svih naših potrošača i njihovih porodica.

Izlazeći u susret zahtjevima tržišta, Mljekara je konstantno investirala u novu tehniku i tehnologiju, kontinuirano ulagala u edukaciju postojećih i novih kadrova, a sve u cilju podizanja kvaliteta proizvoda na najviši mogući nivo. Iz dana u dan, uvećavao se broj kooperanta, a time i otkup mlijeka, prodaja se povećavala, asortiman proizvoda se širio, što je rezultiralo rastom povjerenja kupaca u kvalitetne mliječne proizvode Mljekare Lazine, tako da je ovaj mliječni brend polako postajao nezamjenjiva namirnica u ishrani širokog kruga lojalnih kupaca.

Osvajene brojne medalje kroz kasnija učešća na mnogim međunarodnim sajmovima formalna su potvrda kvaliteta najznačajnijeg crnogorskog mliječnog brenda, ali zadovoljstvo lojalnih potrošača na čijim trpezama se svakodnevno nalaze proizvodi Mljekare Lazine predstavlja najsjašniju nagradu za kvalitet rada u ovom privrednom subjektu.

Kako biste ocijenili trenutni poslovni ambijent za bavljenje poljoprivrednom djelatnošću? Koje su glavne prepreke i izazovi s kojima se suočavate?

M. Đuranović: Odnos izazova i prepreka u bilo kojoj privrednoj djelatnosti možemo posmatrati kroz veličinu direktnih stranih investicija u odnosnu djelatnost. Ukoliko su direktne strane investije veće u tom slučaju su izazovi veći od prepreka i obrnuto. Kako u poljoprivredno-prehrambenom sektoru nije bilo direktnih stranih investicija, može se dugoročno i kratkoročno posmatrano konstatovati - brojne su prepreke, a izazova veoma malo. Društim riječima rečeno - veoma mnogo minusa i

veoma malo pluseva uslovlili su da ne postoji strana direktna investicija koja je pošla prema našem sektoru. Minimalna budžetska podrška je veliki kamen spoticanja održivosti domaćeg poljoprivredno-prehrambenog sektora. U ovogodišnjem budžetu direktna podrška poljoprivrede je 0,75%, nasuprot 8%-10% učešća ovog sektora u GDP naše države. Nezadovoljavajuća tržišna pozicija domaćih prehrambenih proizvoda na domaćem tržištu predstavlja dodatnu prepreku za poslovanje ovog sektora - u pojedinim slučajevima učešće domaćih prehrambenih proizvoda je manje od 20%. Ovome treba dodati degenerativne tržišne poremećaje izazvane dugoročnim prisustvom uvoza prehrambenih proizvoda po dumping cijenama - čime se krši Zakon o spoljnoj trgovini kao u propisi STO.

Kao svijetlu tačku bavljenja poljoprivredno-prehrambenom djelatnošću ističe se mogućnost korišćenja bespovratnih sredstava IPARD fondova uz zahvalnost EU na ovoj mogućnosti, kao i sredstava domaćih fondova. Još jedan izazov ovog sektora je marketing kampanja koju realizuje PKCG sa ciljem afirmacije ideje kupovine domaćih proizvoda.

Kakvi su Vaši dalji razvojni planovi? Imate li neke nove projekte ili proizvode na kojima radite?

Razvojnih planova imamo dosta, ali projekata na kojima radimo nemamo iz razloga definisanog u prethodnom odgovoru. Realizacija projekata zahtijeva angažovanje značajnih (sopstvenih ili tuđih) finansijskih sredstava, čija oplodnja i povraćaj je visoko rizičan usljed pomenutih prepreka, tako da za sada ostajemo na nivou proste reprodukcije do nekih drugih boljih sistemskih vremena.

MILUTIN ĐURANOVIĆ, FOUNDER OF ŠIMŠIĆ
MONTMILK – LAZINE DAIRY

HIGH QUALITY OF THE CHAMPION OF MONTENEGRIN DAIRY PRODUCTION

Lazine Dairy's products are a staple on the tables of Montenegrin households, and their high quality has earned them numerous awards at international fairs. Most recently, they returned from the International Agricultural Fair in Novi Sad with both trophies and gold medals. On that occasion, we spoke with Mr. Milutin Đuranović, founder of Šimšić Montmilk, the company behind Lazine Dairy.

Mr. Đuranović, Lazine Dairy has been awarded prestigious prizes at the International Agricultural Fair in Novi Sad. How do you feel about receiving these awards, and which products earned you this recognition? How significant do you find this renowned international agricultural showcase?

M. Đuranović: In nearly three decades of existence, Lazine Dairy has participated in the Novi Sad Fair five times and returned each time with a wealth of gold medals and champion trophies. This year was no different. At the 92nd International Agricultural Fair, we won five Grand Gold Medals and 15 Gold Medals for various types of yogurt, sour milk, and sour cream. As a cumulative result of our participation, we were awarded the Champion Trophy for the exceptionally high quality of our wide range of fermented products. The Novi Sad Fair is the most prestigious agricultural fair and the one with the longest tradition in the region. Winning the champion trophy in the category of fermented products is a strong confirmation of the top-notch quality of our products.

What makes the quality of your award-winning products so distinctive?

M. Đuranović: Many factors contribute to the superior quality of our products. One of the most important is the quality of the raw milk we collect. We purchase milk from around 400 farms located in the northern and central regions of Montenegro. The main source of animal feed on these farms is grass and hay from pastures rich in medicinal herbs and a variety of meadow flowers. I believe there is no similarly unique type of natural forage in the region like the one offered by Montenegrin pastures.

Farmers make great efforts to produce the highest-quality raw milk and to cool it quickly to preserve its freshness. While high-quality raw milk is essential, it is not the only factor. Lazine Dairy is equipped with state-of-the-art technology – frequent visitors from the EU are often quite surprised to find such an advanced facility in a small and agriculturally underdeveloped area. We are fully aligned with EU standards and technologically ahead of many others in the region.

A highly skilled and responsible team of technologists manages and monitors the entire milk process – from collection to distribution. Our staff carries out their tasks conscientiously and diligently and, along with the technologists, plays a key role in producing dairy products of unique quality that have earned us the champion trophy.

The company's management and supporting

Frequent visitors from the EU are often quite surprised when, in a small and agriculturally underdeveloped area, they come across our dairy – one that is technically more advanced than others in the region and fully aligned with EU standards

departments synchronize all activities, ensuring the dairy operates at peak functionality 24 hours a day, every day of the year. The greatest credit goes to the management team, which has established a balanced technical and technological production system that ensures consistent quality. Thanks to this, our products proudly find their place on the tables of local consumers, as well as in hospitality and tourism establishments.

Please briefly introduce your business to our readers — its development, mission and vision, product portfolio and employees, as well as your current activities.

M. Đuranović: Lazine Dairy is the oldest privately owned dairy in Montenegro. It began operating in April 1998 as part of “Šimšić Montmilk” LLC from Danilovgrad.

At the time, the landscape was dominated by large state-owned dairies, some of which processed over 50,000 liters of milk daily. Our small dairy in Lazine near Danilovgrad, with just 100 liters of daily milk intake, was not expected to survive, let alone succeed. However, the founders of Lazine Dairy and their families, guided by the well-known saying “God helps those who help themselves”, worked tirelessly every day and strongly believed in success.

From its very beginning, the dairy has upheld traditional values in its work while embracing a modern business approach, which allowed it

to grow into the undisputed leader of the Montenegrin dairy industry.

Located in the heart of the Bjelopavlići plain, surrounded by rich pastures and individual farms, the dairy is dedicated to the production and processing of the finest milk. The result is high-quality products that are widely recognized and appreciated by consumers across Montenegro.

Over its 27 years of operations, Lazine Dairy has continuously improved its business practices and complied with the strictest international quality standards, staying true to its mission — to become and remain a loyal friend to the health of all our consumers and their families.

To meet market demands, the dairy has consistently invested in new equipment and technology, as well as in the education and training of both current and new staff, all with the goal of elevating product quality to the highest possible level.

Day by day, the number of partner farmers increased, milk collection grew, sales expanded, and the product range widened — all of which resulted in growing customer trust in the quality of Lazine Dairy products. Over time, the brand became an indispensable part of the diet for a wide circle of loyal customers.

The numerous medals awarded at later international fairs formally confirm the quality of

this leading Montenegrin dairy brand, but the greatest reward remains the satisfaction of our loyal consumers who enjoy Lazine Dairy products every day.

How would you assess the current business environment for agricultural activity? What are the main obstacles and challenges you face?

M. Đuranović: The balance between challenges and obstacles in any economic sector can be assessed by the size of foreign direct investments in that sector. If the level of foreign investment is high, challenges tend to outweigh obstacles — and vice versa.

In the agri-food sector, we have seen virtually no foreign direct investment. Looking both in the short and long term, we can conclude that there are many obstacles and very few real opportunities. In other words — far more minuses than pluses, which explains why there has not been a single foreign investment directed toward our sector.

Minimal budgetary support is a major stumbling block to the sustainability of the domestic agri-food sector. In this year's national budget, direct support for agriculture amounts to just 0.75%, compared to this sector's 8–10% contribution to our country's GDP.

The unsatisfactory market position of domestic food products is an additional barrier to doing business — in some cases, the market

share of domestic products is below 20%. To this, we must add the long-standing market distortions caused by the import of food products at dumping prices, which violates both the Law on Foreign Trade and WTO rules.

A bright spot for the agricultural and food sector is the availability of non-repayable grants from the IPARD funds, for which we are thankful to the EU, as well as from domestic funding mechanisms. Another current initiative is the marketing campaign by the Chamber of Commerce of Montenegro (PKCG), promoting the idea of buying local products — a welcome challenge for our sector.

What are your future development plans? Are there any new projects or products you are working on?

We certainly have many development plans, but we are not currently working on any new projects for the reasons outlined in my previous answer.

The implementation of projects requires the engagement of significant financial resources — whether our own or from outside sources — but in the current environment, such investments are too risky due to the obstacles I mentioned. Therefore, for now, we are maintaining basic operations, awaiting more favorable and systemically supportive times for future expansion.

OU METALURGIJE I METALOPRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE

O PROGRAMIMA
PODRŠKE I POSLOVNOM
AMBIJENTU

U fokusu sjednice Odbora udruženja metalurgije i metalopreradaivačke industrije Privredne komore Crne Gore, održane 4. juna su bili programi podrške privredi za 2025. godinu, kao i prezentacija rezultata analize poslovnog ambijenta za 2025. godinu.

Sjednicu je vodio predsjednik Odbora **Slobodan Stanić**, a u radu su učestvovali potpredsjednik Privredne komore **Dragan Kujović**, sekretarka Odbora **Marija Milačić**, državna sekretarka Ministarstva regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa NVO **Mirsada Bošnjak**, te direktorica Sektora udruženja u PKCG **Slavica Pavlović**.

Bošnjak je istakla da je nakon preuzimanja dijela nadležnosti od Ministarstva ekonomskog razvoja i Ministarstva javne uprave, Ministarstvo regionalnog razvoja usmjereno na kreiranje konkretnih mjera koje će doprinijeti unapređenju privrednog

ambijenta, posebno za mikro, mala i srednja preduzeća, koja čine stub crnogorske privrede. Posebno je naglasila važnost direktne komunikacije sa privrednicima i lokalnim zajednicama kako bi se identifikovale ključne šanse za rast i predložile konkretne mjere podrške.

„Kada govorimo o ekonomskom razvoju, moramo prepoznati šanse i ponuditi jasne programe podrške, posebno u pravcu jačanja domaće proizvodnje“, poručila je Bošnjak.

Kako je istakla, Program podrške, za koji je opredijeljeno 1.200.000 eura, podijeljen je u dvije programske linije: linija namijenjena ključnim investicijama i linija za manja ulaganja. Cilj je da se pruži podrška svim sektorima privrede, bez ograničenja po prometu ili broju zaposlenih.

„Napravili smo program koji će biti otvoren za sve sektore, sve djelatnosti koje su zakonom prepoznate kao

privredne, jer želimo da on bude transparentan, konkurentan i dostupan svima“, istakla je Bošnjak.

Prema njenim riječima, podrška može iznositi do 50% opravdanih troškova bez PDV-a, a za preduzeća iz manje razvijenih opština i do 80%, u zavisnosti od indeksa razvijenosti jedinice lokalne samouprave. Posebni podsticaji predviđeni su za žene preduzetnice i mlade do 35 godina.

Naglasila je da je cilj programa ravnomjerniji regionalni razvoj, s obzirom na to da u sjevernom regionu posluje višestruko manje preduzeća nego u centralnom dijelu države. Maksimalna podrška po prijavi iznosi 72.000 eura za prvu liniju i 24.000 eura za drugu, dok minimalni iznos subvencije iznosi 15.000, odnosno 5.000 eura. Ukoliko Program bude uskoro usvojen na Vladi, za sada je plan da će se prijave podnositi do 30. juna 2025. godine, ali ukoliko bude kašnjenja usvajanja pro-

grama rok bi bio produžen do 15. jula.

„Kroz program će biti moguća isključivo nabavka nove opreme i mašina, u skladu sa standardima Evropske unije. Dozvoljeno je maksimalno pet stavki opreme po prijavi, a neprihvatljivi troškovi uključuju putnička vozila, gotove objekte i osiguranje sredstava“, navela je ona.

Ovim programom, ističe Bošnjak, Ministarstvo želi da obezbijedi ravnopravnu šansu za razvoj svim privrednicima, uz jasna pravila, fer konkurenciju i jasan fokus na održivi i ravnomjerni ekonomski rast.

Privrednici su iskazali zadovoljstvo zbog transparentnosti i otvorenosti ovogodišnjeg poziva, što predstavlja dobar iskorak, za razliku od prethodnih godina, kada se dešavalo da komunikacija sa nadležnim ministarstvom povremeno izostane.

Naglasili su važnost nastavka saradnje kroz formalne konsultacije u cilju analize efekata programa i planiranja za narednu godinu.

Posebno je pohvaljeno to što su uslovi

programa otvoreni i pristupačni za sve djelatnosti i da se vodi računa o ravnomjernom regionalnom razvoju. Istaknuto je, međutim, da bi u narednim fazama trebalo razmotriti i mogućnost finansiranja šireg spektra investicija, ne samo opreme.

Ministarstvo je pojasnilo da je u ovom ciklusu podrška usmjerena isključivo na nabavku nove opreme i mašina, u skladu sa standardima Evropske unije.

Privrednici su istakli da bi bilo značajno da se, u saradnji sa Ministarstvom, u narednim godinama kreira sveobuhvatan plan podrške sektoru malih i srednjih preduzeća, uz praćenje stvarnog uticaja programa.

„Ukoliko želimo ozbiljan razvoj, moramo gledati dalje od jedne budžetske godine. Treba nam kontinuitet i realna procjena efekata – a ovo je dobar početak“, poručio je predsjednik Odbora **Slobodan Stanić**.

Na kraju, direktorica Sektora udruženja u PKCG **Slavica Pavlović** predstavila je rezultate istraživanja o poslovnom ambijentu po pojedinačnim oblastima, koje je sprovedla Privredna

komora Crne Gore u martu i aprilu ove godine, sa ciljem sagledavanja trenutne percepcije privrednika o uslovima poslovanja, identifikovanja najvećih izazova i očekivanja za naredni period.

Kako je navela, u sprovedenom istraživanju privrednici su poslovni ambijent ocijenili prosječnom ocjenom 2,47, koja, iako i dalje ostaje ispod pretpredmijskog nivoa, kada je iznosila 3,05, ukazuje na određeni napredak u percepciji poslovne klime u odnosu na 2024. kada je iznosila 2,37. Naglasila je značajan rast očekivanja privrednika do kraja 2025., što se ogleda kroz ocjenu 3,03 – zadovoljavajući nivo, dok se za 2026. godinu očekuje dalji napredak što je reflektovano u ocjeni 3,35.

Rezultati Analize predstavljaju, između ostalog, značajan instrument podrške Privrednoj komori u oblikovanju inicijativa prema donosiocima odluka, ali i vrijedan izvor informacija za oblikovanje ekonomskih politika usmjerenih ka povećanju otpornosti i konkurentnosti crnogorske privrede.

STRUČNI SKUP U PRIVREDNOJ KOMORI

IZGRADNJA MOSTOVA ZA UČENJE O ODRŽIVOJ ENERGIJI

Privredna komora Crne Gore je u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje, a u okviru regionalnog projekta RESET (usluge iz obnovljivih izvora energije u obrazovanju i obukama), 27. maja organizovala stručni skup pod nazivom „Izgradnja mostova za učenje o održivoj energiji“.

Projekat RESET dio je Zelene agende za Zapadni Balkan, komponente Dekarbonizacija elektroenergetskog sektora, koji sprovodi ERI SEE – Inicijativa za reformu obrazovanja Jugoistočne Evrope, u saradnji sa GIZ – Njemačkom organizacijom za međunarodnu saradnju, uz podršku Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj SR Njemačke (BMZ).

U pozdravnom govoru, dr **Mladen Perazić**, direktor Sektora za obrazovanje i kvalitet u PKCG i nacionalni kontakt za biznis ispred ove asocijacije, naglasio je da ovaj događaj nije samo simbol zajedničke saradnje, već i jasan korak

ka budućnosti u kojoj će znanje, inovacije i odgovornost oblikovati energetski pejzaž Zapadnog Balkana.

–Zato danas govorimo o izgradnji mostova – mostova između obrazovanja i industrije, između mladih i tržišta rada, između tradicionalnog znanja i novih, održivih tehnologija. Naš zadatak nije samo da učimo, već da učimo na pravi način, za pravu budućnost – poručio je on.

Prema njegovim riječima, u okviru projekta RESET pruža se jedinstvena prilika da se spoji ono što često djeluje odvojeno – tehničko obrazovanje i energetska tranziciju.

–Projekat RESET ima dva jasna cilja: razvoj preporuka za donosiocje odluka u oblasti stručnog obrazovanja, kako bi tržište rada i energetski sektor išli ruku pod ruku – zajedno, u pravcu održivog razvoja, te podizanje svijesti i promocija obrazovanja za usluge obnovljive energije, kako bi mladi ljudi,

škole i zajednice prepoznale snagu i potencijal ovog sektora – zaključio je on.

Sandra Brkanović, nacionalna kontakt osoba za obrazovanje ispred Centra za stručno obrazovanje, istakla je važnost regionalne saradnje i razvoja stručnog obrazovanja u skladu sa savremenim tržištem rada.

–Zahvaljujući zajedničkim inicijativama, danas govorimo ne samo o izazovima, već i o konkretnim rješenjima koja povezuju škole, privredu i zelene tehnologije – kazala je Brkanović.

Kako je navela, događaj je dio šireg regionalnog pristupa koji se paralelno odvija u još pet ekonomija Zapadnog Balkana, uz podršku ERISSE i GIZ-a kroz RESET projekat. Naglasila je da je fokus na trendovima na tržištu rada u kontekstu zelene tranzicije; novi nastavni materijali za obnovljive izvore energije; promociju stručnog obrazovanja i mobilnosti učenika, te

mogućnostima finansiranja kroz Regionalni fond za izazove (RCF).

–Stručno obrazovanje je ključ za održivu budućnost – ono ne priprema samo za tržište rada, već za društvo koje mijenjamo na bolje – zaključila je Brkanović.

Tina Šarić i Marina Papović, koordinatorke projekta RESET iz organizacije ERI SEE, predstavile su ciljeve, aktivnosti i značaj ovog projekta za budućnost stručnog obrazovanja u regionu, a govorile su i o značaju regionalne saradnje u razvoju obrazovnih kapaciteta za zelenu tranziciju.

–Kroz različite oblike regionalnih aktivnosti i projekte, poput RESET-a, koji nas je danas i okupio – nastojimo povezati obrazovni sistem sa savremenim izazovima, poput zelene tranzicije – kazala je Šarić.

Prema njihovim riječima, RESET projekat, koji finansira GIZ u okviru šire Zelene agende za Zapadni Balkan, traje dvije godine i ima dvije glavne komponente – rad s donosiocima odluka u obrazovanju i energetici, te podizanje svijesti i promociju stručnog obrazovanja i novih nastavnih materijala.

–Kroz 12 nacionalnih događaja širom regiona želimo podstaći upotrebu zajedničkih nastavnih materijala i osnažiti mlade za zanimanja budućnosti u oblasti zelene energije – poručila je

Papović, dodajući da obnovljivi izvori energije nisu samo tehnološki iskorak, već i prilika da obrazovanje učinimo savremenim, održivim i usklađenim s potrebama tržišta.

Projekat se završava 30. septembra, a do tada se nastavljaju aktivnosti promocije, edukacije i regionalne saradnje s ciljem jačanja uloge obrazovanja u energetske tranziciji.

U okviru prve sesije pod nazivom „Izgradnja mostova između energetskog sektora i obrazovanja“, učesnici su imali priliku da čuju izlaganje **Aleksandra Macure** iz RES fondacije, koji je govorio o politikama obnovljivih izvora energije, aktuelnim tržišnim trendovima, kao i izazovima i mogućnostima za obrazovni sektor u kontekstu dekarbonizacije.

Marina Braletić iz kompanije Five Group, predstavila je regionalne nastavne materijale za instalaciju i održavanje fotonaponskih elektrana i vjetroelektrana, izrađene u okviru RESET projekta. Poseban fokus bio je na inovativnom pristupu koji povezuje teorijsko znanje sa praktičnim vještinama.

U nastavku, **Sandra Brkanović** moderirala je diskusiju o izazovima i mogućnostima promocije kvalifikacija u oblasti OIE, tokom koje su učesnici iz obrazovnog sektora iznijeli konkretne

preporuke za dalji razvoj nastavnih planova.

Panel pod nazivom „Stručno obrazovanje – pametan izbor“ okupio je predstavnike institucija, kompanija i učenike srednjih stručnih škola. **Marija Gošović**, generalna direktorica Direktorata za gimnazijsko i stručno obrazovanje, **Marina Braletić** i učenici koji su učestvovali u međunarodnim mobilnostima, govorili su o prednostima stručnog obrazovanja i važnosti praktičnog iskustva za zapošljivost mladih.

Događaj je zaključen prezentacijom **Svena Dominkovića**, predstavnika Regionalnog fonda za izazove (RCF-WB6), koji je učesnicima predstavio uslove, mogućnosti i korake za apliciranje na projekte koji povezuju obrazovanje sa potrebama tržišta rada.

Na kraju, predstavnici Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija predstavili su promotivne materijale za upis u srednje stručne škole – video i flajer koji će biti korišćeni u informativnim kampanjama.

Ovaj događaj još jednom je potvrdio ključnu ulogu stručnog obrazovanja u zelenoj tranziciji, kao i značaj povezivanja obrazovnog sistema sa razvojnim potrebama energetske i privredne infrastrukture Crne Gore i regiona.

SJEDNICA OU ENERGETIKE I RUDARSTVA

RAZVOJNI PROJEKTI U FOKUSU

Odbor udruženja energetike i rudarstva Privredne komore Crne Gore održao je sjednicu u u Plužinama, u prostorijama Hidroelektrane “Piva”.

Osim članova Odbora udruženja energetike i rudarstva, sjednici su prisustvovali i predstavnici Ministarstva energetike i rudarstva, kao i Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i razvoja sjevera. Njihovo prisustvo dalo je dodatnu vrijednost diskusijama, omogućivši direktnu razmjenu mišljenja između predstavnika privrede i relevantnih institucija.

Sjednicom je predsjedavao predsjednik Odbora **Darko Krivokapić**,

dok je u radu učestvovao i potpredsjednik Privredne komore Crne Gore **Dragan Kujović**, kao i rukovodilac podružnice HE “Piva” **Nikola Daković**.

U fokusu sastanka bila su ključna pitanja iz oblasti energetike – prije svega rad i značaj Hidroelektrane “Piva” u elektroenergetskom sistemu Crne Gore, razvojni projekti Elektroprivrede Crne Gore (EPCG), kao i aktuelno stanje i izazovi sa kojima se sektor energetike suočava.

Gospodin **Daković** je detaljno predstavio specifičnosti rada ovog značajnog energetskog objekta, uključujući tehničke karakteristike,

operativne izazove i ulogu elektrane u stabilnosti energetskog sistema.

Na sjednici je zaključeno da je potrebno raditi na još boljem razumijevanju potreba kompanija i stvaranje konstruktivnog dijaloga između privrede i državnih institucija u cilju razvoja održive i konkurentne energetske politike.

Nakon formalnog dijela sjednice, učesnicima je omogućen obilazak pogona hidroelektrane, tokom kojeg su imali priliku da se neposredno upoznaju sa radnim procesima i infrastrukturom jednog od najvažnijih energetskih objekata u zemlji.

DIGITALNI DAN

DIGITALNA RJEŠENJA ZA KONKURENTNIJI TURIZAM

Privredna komora Crne Gore je, u cilju promocije digitalnih rješenja koja mogu unaprijediti poslovanje i konkurentnost crnogorskih kompanija, 16. maja organizovala Digitalni dan.

Na događaju su kompanije Orderize i Digital Fabric predstavile inovativna digitalna rješenja namijenjena unapređenju konkurentnosti kompanija koje posluju u sektoru turizma i ugostiteljstva.

Sekretarka Odbora za ICT u Privrednoj komori, **Nada Rakočević**, istakla je u pozdravnom govoru značaj ovakvih inicijativa.

– Digitalni dan je prilika da pokažemo konkretne primjere kako tehnologija može da doprinese razvoju našeg tržišta i da olakša poslovanje crnogorskim firmama, posebno u sektorima koji su ključni za ekonomiju, poput turizma i ugostiteljstva. Kompanije koje će se danas predstaviti razvijaju rješenja u Crnoj Gori, uz podršku Fonda za inovacije, što dodatno potvrđuje kapacitete našeg domaćeg inovacionog ekosistema. Želimo da ovakvim događajima podstaknemo razmjenu znanja, saradnju i brže usvajanje digitalnih alata u svakodnevnom poslovanju – poručila je Rakočević.

Predstavnica kompanije Orderize, **Biljana Ratković Čorlija**, govorila je o tome kako Orderize, kao digitalna platforma, može unaprijediti i obogatiti iskustvo gostiju.

Ona je istakla da su se tokom svog rada na raznim analizama i formularima, suočili sa brojnim izazovima koji su, zapravo, postali uobičajeni u post-COVID svijetu. Naglasila je da je ugostiteljstvo doživjelo veliki pritisak, gosti su postali sve manje strpljivi, osoblje često radi pod velikim opterećenjem,

a sezonske gužve dodatno otežavaju situaciju. Smatra da, u vremenu kada svi koriste pametne uređaje i navikli su na brza, digitalna rješenja, tehnologija u ugostiteljstvu više nije luksuz – već potreba.

„Orderize je savremena digitalna platforma osmišljena da revolucionarizuje ugostiteljsku industriju kroz unapređenje servisnih operacija i poboljšanje iskustva gostiju. Pruža jednostavno i intuitivno rješenje za hotele, restorane i druge ugostiteljske objekte, omogućavajući im da optimizuju svoj radni proces, smanje opterećenje zaposlenih i povećaju efikasnost“, istakla je ona.

Kao ključne prednosti Orderize navela je: bržu i efikasniju obradu narudžbina; optimizovan radni tok zaposlenih; besprekornu integraciju sa postojećim sistemima za laku implementaciju i minimalne preklade u radu; unaprijeđeno iskustvo gostiju kroz personalizovane usluge i komunikaciju u realnom vremenu, te uvid zasnovan na podacima koji pomažu u donošenju boljih poslovnih odluka i povećanju prihoda.

„Sa snažnim fokusom na inovacije i automatizaciju, naša platforma mijenja budućnost ugostiteljstva, čineći servisne operacije pametnijim, efikasnijim i usmjerenim ka gostu. Naša vizija je jasna i vjerujemo da će sve više ljudi prepoznati vrijednost efikasnog digitalnog sistema koji ne samo da olakšava rad osoblju, već i poboljšava iskustvo svakog gosta. Orderize je stvoren upravo iz tog uvjerenja, da tehnologija može i mora biti saveznik u savremenom ugostiteljstvu“, zaključila je Čorlija.

Vasilij Kolotov, predstavnik kompanije Digital Fabric, je kroz konkretne primjere iz prakse predstavio kako AI asistenti i konsijerž sistemi, te pametna

integracija AI u marketing, od analize podataka i segmentacije kupaca do kreiranja sadržaja i optimizacije kampanje, mogu transformisati odnose s gostima, povećati efikasnost i unaprijediti poslovne rezultate.

On je takođe predstavio Hotellence, aplikaciju specijalizovanu za hotele, koja kroz kombinaciju savremenih tehnologija, personalizovanog marketinga i analitičkog pristupa pomaže hotelima da rastu, unapređuju poslovanje i povećaju profitabilnost.

„Naša misija je da nezavisnim hotelima, hotelskim grupama i menadžment kompanijama omogućimo veći broj direktnih rezervacija, bolju kontrolu nad prihodima i efikasnije upravljanje operacijama. Vjerujemo da svaki hotel ima svoj jedinstveni potencijal, a naša uloga je da taj potencijal otključamo strateški, pametno i održivo“, kazao je Kolotov.

Prema njegovim riječima, Hotellence razvija digitalne marketing kampanje koje ne samo da privlače pažnju, već i angažuju i konvertuju prave goste, kroz pažljivo odabrane kanale komunikacije. Korišćenjem napredne analitike i alata za izvještavanje, hotelima omogućava donošenje poslovnih odluka zasnovanih na realnim podacima, čime se dodatno povećavaju efikasnost i profit.

„Posebna pažnja posvećena je optimizaciji prihoda. Primjenom dinamičnih strategija određivanja cijena i vještačke inteligencije, hotelima pomažemo da maksimizuju popunjenost i ostvare maksimalan profit u pravo vrijeme, za pravog gosta. Naša misija je jednostavna, želimo da digitalizujemo turizam na način koji čuva njegovu autentičnost, a istovremeno ga čini pristupačnijim, pametnijim i otvorenijim“, zaključio je Koloto.

VELIKI POTENCIJAL ZA SOLARNU ENERGIJU U TURIZMU

Postoji ozbiljan potencijal za ugradnju fotonaponskih elektrana na krovovima i terasama turističkih i ugostiteljskih objekata, čime bi se omogućila njihova energetska efikasnost i doprinijelo cilju države Crne Gore – značajnom povećanju udjela energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj proizvodnji. Ovo je saopšteno tokom sjednice Odbora udruženja turizma i ugostiteljstva Privredne komore Crne Gore, koja je 5. juna održana u Elektroprivredi Crne Gore.

U uvodnom govoru, **Ivan Bulatović** generalni direktor EPCG pozdravio je inicijativu predsjednika Odbora udruženja turizma i ugostiteljstva, **Ranka Jovovića** i mogućnost da se promoviraju novi proizvodi EPCG za zelenu tranziciju u crnogorskom turizmu.

Predstavnik EPCG, **Bojan Đordan**, rukovodilac Direkcije za obnovljive izvore, istakao je da je u okviru projekta Solari 5000+, prema prošlonedjeljnim podacima, na krovovima u Crnoj Gori instalirano 4484 fotonaponskih sistema ukupne snage 90 GWh.

-Ovo nije zanemarljiv broj na nivou cjelokupnog energetskog sistema, jer dolazi isključivo od elektrana na krovovima. Turistički objekti su pogodni za instalaciju ovih elektrana/panela. Riječ je o investiciji koja ima siguran povrat u vremenu od pet do sedam godina – rekao je Đordan.

Prema njegovim riječima, Elektroprivreda Crne Gore u saradnji sa relevantnim institucijama i sektorom turizma nastavlja sa aktivnostima na ubrzanju zelene tranzicije kroz konkretne projekte koji omogućavaju potrošačima, posebno hotelima i ugostiteljskim objektima, da postanu proizvođači sopstvene električne energije putem fotonaponskih sistema.

-Turistički objekti koriste električnu energiju za grijanje vode, klimatizaciju, rasvjetu i druge tehničke sisteme. Ključna prednost ugradnje solarnih sistema je što energiju troše u trenutku kada je i proizvedu, čime se izbjegavaju visoki troškovi kupovine električne energije od snabdjevača i dodatni troškovi mrežarine. To predstavlja direktnu finansijsku uštedu i smanjenje zavisnosti od tržišta električne energije, čije su cijene u posljednje tri godine bile izrazito nestabilne – kazao je Đordan.

Naglasio je da se vizija EPCG zasniva na vjerovanju da korišćenje obnovljive energije nije samo korak ka zaštiti životne sredine, već i prilika za ekonomski napredak, otvaranje novih radnih mjesta i jačanje energetske nezavisnosti. Kroz stratešku saradnju sa domaćim i međunarodnim partnerima, EPCG teži ka tome da Crna Gora postane primjer zemlje koja koristi svoje prirodne potencijale, prvenstveno sunčevu energiju, za stvaranje čiste i održive energetske budućnosti – poručio je Đordan.

Kako je naveo, projekat "Solari 5000+" obuhvata instalaciju fotonaponskih sistema ukupne snage 70 megavata, što bi trebalo da rezultira godišnjom proizvodnjom od oko 115 gigavat-sati električne energije. Namijenjen je kako fizičkim, tako i pravnim licima, a uključuje mogućnost postavljanja solarnih panela i na stambene zgrade do četiri sprata. Već je iskazano interesovanje preko 19.000 korisnika, što jasno govori o široj podršci građana i privrede ovom programu.

-Ukupna investicija iznosi 56,6 miliona eura, a finansijska konstrukcija uključuje i značajne subvencije – 11,32 miliona eura, odnosno 20% vrijednosti projekta, koje zajednički obezbjeđuju EPCG i Eko fond. Korisnicima je omogućeno da kroz mjesečne rate, koje odgovaraju

njihovoj prosječnoj potrošnji električne energije, otplaćuju sistem, praktično bez dodatnih troškova u svom budžetu – istakao je on.

Naglasio je da je jedna od ključnih vrijednosti projekta uspostavljanje modela u kojem potrošač postaje i proizvođač – tzv. „prozjumer“. Na taj način građani ne samo da smanjuju svoje račune, već aktivno doprinose energetskej stabilnosti zemlje, proizvodeći čistu energiju za sebe i zajednicu. Značajan doprinos daju i finansijske institucije, koje prepoznaju sigurnost povrata investicije, a kroz ovaj projekat jačaju svoje portfolije u oblasti zelenih tehnologija. Istovremeno, EPCG ostvaruje strateške ciljeve povećanja udjela obnovljivih izvora energije, razvija koncepte virtuelnih elektrana i uvodi nove tehnologije za skladištenje energije.

-Zelena tranzicija nije prolazni trend, već dugoročna razvojna šansa. Ugradnja solarnih sistema ne samo da doprinosi zaštiti životne sredine, već direktno povećava ekonomsku održivost i smanjuje operativne troškove poslovanja. Crna Gora teži da do 2050. godine u potpunosti pređe na korišćenje energije iz obnovljivih izvora, a turizam ima posebnu ulogu u toj viziji – kazao je Đordan.

Istakao je da je svim zainteresovanim korisnicima omogućeno da, bez dodatnog angažovanja i papirologije, kroz saradnju sa Elektroprivredom, dobiju kompletnu podršku – od analize objekta do instalacije i puštanja sistema u rad.

-Crna Gora ima ozbiljan potencijal da se pozicionira kao održiva i energetska efikasna destinacija, a ova inicijativa je važan korak ka tome – poručio je on.

Ivana Bulatović, generalna direktorica Direktorata za EU integracije, međuna-

rodne fondove i digitalizaciju u Ministarstvu turizma istakla je važnost zelene tranzicije u turizmu u Crnoj Gori. Naglasila je da je Ministarstvo turizma, zajedno sa Eko fondom i Ministarstvom energetike i rudarstva, sprovelo značajan projekat podsticaja energetske efikasnosti u hotelskoj industriji, koji je u potpunosti usklađen sa Strategijom razvoja turizma Crne Gore za period 2022–2025. godine.

– Ovaj projekat je temeljen na principima zelene tranzicije, kao jedne od ključnih razvojnih politika naše države. Evropska unija je donirala 3,5 miliona eura, od čega je 3 miliona namijenjeno hotelskoj industriji, a pola miliona privatnom smještaju i seoskim domaćinstvima, što je posebno značajno za opštinu Nikšić – navela je Bulatović.

Istakla je da ovi programi nisu izolovane inicijative, već dio šire strategije za stvaranje održive i konkurentne turističke ponude.

– Zelena tranzicija je mnogo više od jedne ekološke obaveze sektora turizma, to je ozbiljna prilika i šansa da ostavimo snažan pozitivan trag na planeti i

za buduće generacije – naglasila je ona.

Bulatović je takođe istakla da energetska efikasnost neće biti samo regulatorna mjera, već ključni faktor razvoja turizma u Crnoj Gori.

– Podsticaji su važni, ali uskoro će energetska efikasnost postati zakonska obaveza, i tada ćemo svi morati biti spremni, kazala je Bulatović. Uputila je poziv na dalju podršku i ulaganja, posebno u toplotne pumpe kao efikasno rješenje za hotelske objekte.

Na sjednici su takođe razmotrene mogućnosti uvođenja fotonaponskih sistema u zaštićenim područjima, poput nacionalnih parkova i parkova prirode. Istaknuta je neophodnost pažljivijeg sagledavanja pravnog okvira i prostorno planske regulative, kako bi se osigurala održiva integracija solarnih tehnologija u takve zone.

Privrednici su izrazili poseban interes za razvoj održivog turizma i povećanje energetske efikasnosti u svojim objektima. Takođe, naglasili su važnost dugoročnih garancija solarnih panela (20-25 godina) i pouzdanost opreme, uz osvrt

na moguće tehničke izazove poput prekida u napajanju i problema sa invertorima, koji se u većini slučajeva brzo i efikasno rješavaju.

Posebna pažnja posvećena je pitanju zajedničkih instalacija fotonaponskih sistema u višespratnim objektima, a novi zakon prepoznaje mogućnosti udruživanja proizvođača, što može omogućiti realizaciju ovakvih projekata.

Predsjednik Odbora, Ranko Jovović je istakao da su za turizam u Crnoj Gori izuzetno važne informacije koje su se čule na današnjem skupu, posebno apostrofirajući dalju razradu dislociranja energetskih postrojenja za obnovljivu energiju i formiranja energetskih zajednica u vezi sa postojećim zakonodavnim okvirom.

Na kraju, svi učesnici su se saglasili da ovaj projekat predstavlja značajan korak ka zelenoj tranziciji i energetske nezavisnosti, te da je potrebno nastaviti sa edukacijom i podrškom kako bi se iskoristile sve prednosti obnovljivih izvora energije u Crnoj Gori.

ZA RAZVOJ ZDRAVSTVENOG TURIZMA NEOPHODNA JAČA INISTUCIONALNA PODRŠKA

Na nedavno održanoj sjednici Koordinacionog odbora za zdravstveni turizam još jednom je otvoreno pitanje koje već godinama lebdi u institucionalnom vakuumu – da li Crna Gora zaista želi da razvija zdravstveni turizam ili će i dalje tretirati ovu granu kao sporednu temu bez strateške i zakonske podrške?

U zemlji čija prirodna bogatstva, blaga klima i naslijeđeni kapaciteti lječilišnog turizma pružaju gotovo idealne preduslove za razvoj ove vrste ponude, zdravstveni turizam se i dalje nalazi na marginama javnih politika. Iako se o njegovim potencijalima govori u superlativima, konkretna institucionalna i zakonodavna rješenja ostaju nedovoljna, rasuta između sektorskih nadležnosti koje se više sukobljavaju nego nadopunjuju.

Na sjednici je jasno poručeno da bez jasne međuresorne koordinacije, snažnije institucionalne podrške i modernizovanog zakonodavnog okvira, zdravstveni turizam neće preći prag deklarativnog interesa. Problem se ne ogleda samo u nedostatku volje, već i u činjenici da ne postoji jasno definisana nadležnost – da li ova oblast pripada sektoru zdravlja ili turizma. Dok se ova dilema ne razriješi, razvoj će ostati zakočen, a programi koji bi mogli donijeti konkretne rezultate – zaustavljeni.

SIMBOLIČNI KORACI I OGRANIČENI DOMETI

Znak ohrabrenja dolazi iz oblasti podrške preduzetništvu, gdje su najavljeni grantovi za mala i srednja preduzeća koja pružaju zdravstvene usluge. Modernizacija opreme i unapređenje standarda kroz javne pozive djeluju kao prvi, opipljivi koraci ka formiranju ponude koja bi mogla privući i domaće i strane korisnike. Ipak, ukupni budžet za ovu liniju podrške – 150.000 eura – u kontekstu nacionalne strategije predstavlja simboličan iznos. Iako koristan kao pilot mehanizam, ovakav program teško da može nositi sistemski razvoj sektora.

Poseban fokus sjednice bio je na trenutnom stanju ključne institucije zdravstvenog turizma u zemlji, Insituta „Dr Simo Milošević“, koja se krajem 2023. godine našla na ivici stečaja.

Ipak, kroz plan restrukturiranja vrijedan 80 miliona eura, već su uočeni prvi znaci oporavka: povećanje prihoda, rast plata zaposlenih, racionalizacija troškova i prodaja neiskorišćenih objekata. Ovi podaci pokazuju da, kada postoji jasna strategija i institucionalna podrška, oporavak je moguć – ali i da ne postoji mnogo prostora za greške.

TRŽIŠTE NE ČEKA – VRIJEME ZA ODLUKE

Ono što dodatno zabrinjava jeste činjenica da prethodni Program razvoja zdravstvenog turizma nije produžen nakon isteka 2023. godine. Iako se radilo o pilot-projektu, njegovo gašenje – bez jasne zamjene – šalje poruku o nespremnosti sistema da se ozbiljno bavi ovom oblašću. U međuvremenu, zakonski okvir koji bi trebao objediniti turizam i zdravstvenu zaštitu još uvijek se nalazi u fazi izrade i javne rasprave, bez garancija da će obuhvatiti specifičnosti zdravstvenog turizma kao posebne grane.

Stručna i preduzetnička zajednica sve glasnije ukazuje na potrebu za uključivanjem u kreiranje zakona i politika. Bez njihovog znanja i iskustva, upozoravaju članovi Odbora, nijedna legislativa neće biti funkcionalna. Upozorenje je jasno – tržište ne čeka.

Zdravstveni turizam nije luksuzna dopuna standardnoj ponudi, već strateška šansa da se valorizuju resursi koji već postoje, ali stagniraju zbog institucionalne inertnosti. Crna Gora još uvijek ima priliku da uhvati korak s globalnim trendovima koji favorizuju putovanja sa zdravstvenim motivima. No, da bi ta prilika bila iskorišćena, neophodno je da zdravstveni turizam prestane biti samo tema sjednica i postane tema konkretne, dugoročne državne politike.

DŽEJMI OLIVER OTVORIO RESTORAN U PORTO MONTENEGRU

A TASTE OF ITALY IN
PORTO MONTENEGRO

Britanski kuvar svjetske slave **Džejmi Oliver** ozvaničio je dolazak svog čuvenog restoranskog brenda Jamie's Italian u Crnu Goru. Novi restoran otvoren je u Boka Place, savremenom dijelu luksuzne marine Porto Montenegro, koji se pozicionira kao novi epicentar kulinarstva, šopinga i zdravog života na crnogorskom primorju.

„Crna Goro, stigli smo! Dodite na tanjir ručno pravljenе paste, morskih plodova, svežih salata, autentičnih pica i neodoljivih deserta. Uživajte u pravoj italijanskoj gozbi u srcu Porto Montenegra“, poručio je Oliver na svom zvaničnom Fa-

cebook nalogu, uz video kojim je najavio otvaranje restorana.

Jamie's Italian je globalno poznat lanac restorana koji promovira autentičnu italijansku kuhinju uz fokus na sveže sastojke, ručno pravlјenu pastu i održivu gastronomiju. Brend je nastao 2008. godine s ciljem da ponudi toplo, porodično i pristupačno kulinarско iskustvo, inspirisano italijanskom tradicijom.

Boka Place, u kojem je novi restoran smješten, predstavlja najnoviju fazu razvoja Porto Montenegra – luksuzne marine i rezidencijalnog naselja u Tivtu. Riječ je o multi-

funkcionalnom kompleksu koji kombinuje stanovanje, maloprodaju, gastronomiju i wellness sadržaje. Dio je šireg investicionog ciklusa kojim se Tivat sve više pozicionira kao regionalna lifestyle destinacija.

Za Crnu Goru, otvaranje restorana Jamie's Italian predstavlja još jednu potvrdu njenog rastućeg ugleda na mapi svjetskog luksuznog turizma i kulinarstva. Ujedno, riječ je i o dodatnom iskoraku u razvoju gastro scene, s obzirom na reputaciju i uticaj koji **Džejmi Oliver** ima u međunarodnoj ugostiteljskoj industriji.

Izvor: Investitor

EDNA
RA
SCORE

LEADER projekat
pruža učesnicima
pristup vrhunskoj
edukaciji,
praktičnom
mentorstvu i
programu iza
kojeg stoji jedna
od najprestižnijih
poslovnih škola u
svijetu.

DŽERED MEKBRAJD, MENADŽER LEADER PROJEKTA

PODRŠKA RAZVOJU
PREDUZETNIŠTVA MLADIH
U CRNOJ GORI

U svijetu u kojem preduzetništvo sve više briše granice, inicijative poput LEADER projekta povezuju globalno poslovno obrazovanje sa ambicijama lokalnog stanovništva. Po prvi put je, ovaj renomirani program - zasnovan na metodologiji učenja kroz analizu studije slučaja poslovne škole Ivey Business School, pokrenut u Crnoj Gori, što predstavlja značajnu prekretnicu u njegovoj misiji da osnaži preduzetnike na tržištima u razvoju.

Tim povodom, razgovarali smo sa **Džeredom Mekbrajdom**, menadžerom LEADER projekta i šefom tima za prikupljanje sredstava i angažovanje zajednice, o tome šta ovaj program čini posebnim, zašto je važno što je i Crna Gora dio programa, te kako globalne mreže mogu oblikovati lokalne preduzetničke ekosisteme. Kroz partnerstvo, prilagođavanje i jedinstveni, interaktivni model nastave, LEADER pomaže preduzetnicima u ranoj fazi da svoje smjele ideje pretvore u konkretne poduhvate, sa trajnim uticajem, koji prevazilazi granice.

Kako biste opisali osnovnu misiju LEADER projekta i šta ga izdvaja u odnosu na druge programe obuka iz oblasti preduzetništva?

Dž. Mekbrajd: Misija LEADER projekta je da osnaži perspektivne preduzetnike na tržištima u razvoju, opremajući ih alatima i okvirima koji se predaju u Ivey Business School. Ipak, ono što program čini skroz jedinstvenim jeste dinamični model učenja koji se zasniva na studiji slučaja. Za razliku od tradicionalnih programa koji se baziraju na predavanjima i često stvaraju pasivno okruženje, LEADER podstiče učesnike da aktivno primjenjuju poslovne principe stavljajući se u ulogu stvarnih

preduzetnika. Proces učenja odvija se u fazama: individualna priprema, diskusije u malim grupama i angažovanje cijelog razreda. Ovakva struktura podstiče učesnike da kritički razmišljaju, značajno sarađuju i grade samopouzdanje u izražavanju svojih ideja. Tokom tog procesa, razvija se snažan osjećaj zajedničke energije između predavača i učesnika. Ne predajemo samo teoriju. Mi kokreiramo, podučavamo i učimo zajedno sa njima, gradeći stvarne veze zasnovane na međusobnom poštovanju. Program se završava takmičenjem u predstavljanju poslovnih ideja, gdje učesnici primjenjuju sve što su naučili, testirajući svoje biznis ideje u praktičnom i dinamičnom okruženju.

Ovo je prvi put da se LEADER projekat realizuje u Crnoj Gori. Po Vašem mišljenju, šta čini ovu lokaciju i trenutak značajnim za program?

Dž. Mekbrajd: Crna Gora se nalazi na snažnoj prekretnici, sa svojom prirodnim ljepotom, kulturnim bogatstvom i mladom, ambicioznom generacijom koja želi da pokrene promjene. Ova inicijalna godina zaista djeluje kao savršen trenutak da budemo ovdje. Upoznali smo studente koji ne samo da su otvoreni za usvajanje novih vještina, već sada razmišljaju hrabro o tome kako da unaprijede svoje zajednice. Biti dio ove inicijalne godine bilo je nevjerovatno iskustvo i vjerujem da smo zasadili sjeme koje će rasti još mnogo godina.

Trenutak je naročito važan, jer se Crna Gora sve više približava članstvu u Evropskoj uniji. Barijere globalizacije brzo se smanjuju zahvaljujući napretku digitalnih platformi i novih tehnologija poput vještačke inteligencije i alata za razvoj platformi koje zahtijevaju manje kodiranja. Nikada nije bilo bolje

vrijeme za pokretanje startapa sa bilo kog mjesta u svijetu i njegovo internacionalno širenje. Crna Gora je u odličnoj poziciji da iskoristi ovu promjenu, a prisustvo LEADER-a ovdje dolazi u veoma uzbudljivom trenutku.

Takođe, LEADER donosi bogatu istoriju uticaja na Balkanu, sa deset godina iskustva u Srbiji i skoro dvije decenije rada u Sjevernoj Makedoniji. Proširenje na Crnu Goru je prirodan nastavak regionalnog prisustva, dodatno učvršćujući posvećenost LEADER-a podršci preduzetničkim ekosistemima i gradnju snažne tradicije saradnje i rasta u regionu.

Vi ste vođa tima za prikupljanje sredstava i angažovanje zajednice. Koje strategije su se pokazale najefikasnijim za izgradnju snažnih lokalnih partnerstava, poput onog sa Privrednom komorom Crne Gore?

Dž. Mekbrajd: Sve počinje sa slušanjem i skromnošću. Na partnerstva gledam kao na dugoročne odnose zasnovane na zajedničkim vrijednostima i međusobnom povjerenju. Prilikom upravljanja timom za prikupljanje sredstava i angažovanje, fokusirao sam se na rano angažovanje, usklađivanje zajedničkih ciljeva i spremnost da se prilagodimo kako su se prioriteti mijenjali. Sa Privrednom komorom sam uspostavio kontakt mnogo prije dolaska, dogovorio zajedničke aktivnosti neophodne za uspjeh programa i održavali smo otvorenu komunikaciju tokom cijelog procesa. Sproveli smo istraživanje unaprijed kako bismo predstavili naše aktivnosti lokalizacije, a zatim smo prilagođavali pristup dok smo se upoznavali sa lokalnom kulturom i poslovnim okruženjem tokom dvonedjeljnog programa. Ovo je produbilo naše

razumijevanje načina na koji lokalna privreda funkcioniše i omogućilo nam da pružimo adekvatnu podršku na efikasniji način. Ove strategije su pomogle da se izgradi partnerstvo koje je djelovalo kao istinsko savezništvo, a ne kao poslovni dogovor. Povjerenje Komore, njihova stalna podrška i pomoć u povezivanju sa nekim od najperspektivnijih preduzetnika u Crnoj Gori bili su ključni za uspjeh tokom ove prve godine.

Koji je, po Vašem mišljenju, najveći izazov sa kojim se suočavaju mladi preduzetnici u Crnoj Gori i kako LEADER program odgovara na te izazove?

Dž. Mekbrajd: Pristup mentorstvu, kapitalu i strukturiranom poslovnom obrazovanju ostaju izazovi za mnoge preduzetnike u ranoj fazi, a ni Crna Gora tu nije izuzetak. Kroz naše razgovore primijetili smo da učesnici često dolaze sa snažnim idejama i iskrenom strahom, ali traže jasniji proces kako bi te ideje pretvorili u konkretne planove. LEADER pomaže da se premosti taj jaz, nudeći vrhunski sadržaj u praktičnom i pristupačnom formatu, te stvarajući okruženje u kojem se ideje testiraju, pitanja podstiču, a samopouzdanje gradi kroz primijenjeno učenje.

Neki od ključnih izazova koji su se pojavili uključuju oklijevanje u pokretanju novih poduhvata, što je često povezano sa nesigurnošću u oblastima poput finansijskog planiranja, procesa naplate i djelovanja unutar malog tržišta sa ograničenim kapacitetom rasta. Iako ove prepreke nisu jedinstvene za Crnu Goru, relativno ograničeno prisustvo globalne infrastrukture i zrelijih sistema podrške može učiniti taj put nesigurnijim.

Ujedno je to i jedinstvena prilika. Korisćenjem dokazanih modela sa drugih tržišta i njihovim prilagođavanjem lokalnim potrebama, učesnici mogu unijeti novu vrijednost u segmente koji su nedovoljno razvijeni. LEADER ih oprema alatima, okvirima i podrškom kako bi napravili taj prvi korak i krenuli naprijed sa više samopouzdanja.

Ivey Business School ima snažnu globalnu mrežu. Kako taj međunarodni ekosistem crpi benefite iz programima poput LEADER-a i učesnici koji u njima učestvuju? Kakav dugoročni uticaj se nadate da će ovaj program imati na lokalnu

poslovnju zajednicu u Crnoj Gori?

Dž. Mekbrajd: Ivey Business School mreža ne donosi samo znanje, već i snažan osjećaj globalne perspektive i odgovornosti. Ona povezuje studente iz Kanade sa preduzetnicima širom svijeta na smislen i praktičan način. Za učesnike u Crnoj Gori, to znači pristup vrhunskoj edukaciji, praktičnom mentorstvu i programu koji podržava jedna od najuglednijih poslovnih škola u svijetu. Reputacija ove škole, koja je potvrđena sertifikatom koji se dobija po završetku programa, može pomoći lokalnim preduzetnicima da izgrade kredibilitet i otvore mogućnosti za lokalne investicije.

Van učionice, Ivey Business School globalna mreža obuhvata uspješne profesionalce i alumniste koji aktivno traže prilike za investiranje i širenje na tržišta u razvoju, stvarajući realan potencijal za dugoročna partnerstva i prekograničnu saradnju. Nadam se da će veze koji se formiraju kroz LEADER dovesti ne samo do jačih poslovnih osnova, već i do trajnih prijateljstava na koja se učesnici mogu osloniti dok započinju i razvijaju svoje biznise.

Vremenom, vidim da će ovaj program stvoriti lančanu reakciju, gdje današnji učesnici postaju sutrašnji mentori, a preduzetnički ekosistem Crne Gore postaje snažniji iz godine u godinu.

Da li vidite potencijal za širenje ili dublju saradnju između Kanade i Crne Gore kroz inicijative poput ove?

Dž. Mekbrajd: Apsolutno. Ova prva godina je dokazala da postoji ogromno interesovanje za saradnjom. Od obrazovnih razmjena do mentorskog rada sa startapovima, postoji bezbroj načina da se ovaj pozitivan impuls nastavi. Vjerujem da je ovo tek početak. Uz kontinuirano ulaganje u saradnju i zajedničke ciljeve, veza između naših zemalja može postati još snažnija i uticajnija tokom vremena.

Nastavak ovog partnerstva pruža izuzetan dugoročni potencijal. Za Crnu Goru je to pristup novim tržištima, vrhunskom mentorstvu i povezivanje sa članovima Ivey Business School LEADER mreže, koji posjeduju duboko znanje o globalnom poslovanju. Mnogi od LEADER alumnista kasnije grade karijere na liderskim pozicijama gdje imaju uticaj na međunarodnu trgovinu, smanjuju prepreke za prekograničnu

saradnju i otvaraju nove puteve za investicioni kapital koji bi uložili u tržišta sa visokim potencijalom. Ova rastuća mreža, u kombinaciji sa snažnim razumijevanjem lokalne ekonomske stvarnosti, pozicionira LEADER kao most koji povezuje preduzetnike sa globalnim resursima, jača bilateralne odnose i podržava dugoročne ekonomske prilike za obje zemlje.

Šta je za Vas sledeće nakon LEADER projekta? Da li su druge međunarodne inicijative ili programi u planu?

Dž. Mekbrajd: Za sada, sa velikom zahvalnošću nosim sa sobom lekcije i prijateljstva iz Crne Gore. Vraćam se u Kanadu kako bih nastavio sa razvojem sopstvenih preduzetničkih poduhvata, ali ostajem aktivan i u LEADER-u i drugim međunarodnim razvojnim inicijativama kad god je to moguće. Iskustva poput ovog potvrđuju zašto sam toliko strastven u vezi sa preduzetništvom. Ono ostaje jedno od najmoćnijih sredstava za stvaranje prilika i razvijanje ljudskog potencijala.

Nakon LEADER-a, pridružiću se jednoj globalnoj kompaniji za menadžment konsalting, koja se fokusira na razvoj resursa i tešku industriju. Ovo iskustvo mi je promijenilo život, a saradnja i partnerstva koja su ostvarena u Crnoj Gori će nastaviti da rastu. Kao LEADER alumnista, radujem se povratku u narednim godinama kroz alumni volonterski program i pružanju još značajnije podrške preduzetnicima koje nastavljamo da osnažujemo.

JARED MCBRIDE, LEADER PROJECT

EMPOWERING YOUNG ENTREPRENEURS IN MONTENEGRO

In a world where entrepreneurship is increasingly borderless, initiatives like the LEADER Project are bridging global business education with local ambition. For the first time, this renowned program—rooted in the case-method learning of Ivey Business School, has launched in Montenegro, marking a milestone in its mission to empower entrepreneurs in emerging markets. We spoke with **Jared McBride**, a leader within the LEADER Project and head of its Fundraising and Engagement team, about what sets the program apart, why Montenegro is a significant addition, and how global networks can shape local entrepreneurial ecosystems. Through partnership, adaptability, and a uniquely immersive teaching model, LEADER is helping early-stage founders turn bold ideas into actionable ventures—with lasting impact across borders.

How would you describe the core mission of the LEADER Project and what makes it unique compared to other entrepreneurship training programs?

J. McBride: The LEADER Project's mission is to empower promising entrepreneurs in emerging markets by equipping them with the tools and frameworks taught at Ivey Business School. However, what makes the program truly unique is the dynamic case-based learning model. Unlike traditional lecture-based programs that often create a passive environment, LEADER challenges participants to actively apply business principles by stepping into the shoes of real entrepreneurs. The learning experience unfolds in stages, with individual preparation, small group discussions, and expands into full-class engagement. This structure pushes participants to think critically, collaborate meaningfully, and build confidence in voicing their ideas. Along the way, a strong sense of shared energy forms between instructors and participants. We do not simply teach theory. We co-create, coach, and learn alongside them, forming real relationships grounded in mutual respect. The program closes with a pitch competition where participants apply what they have learned to test their own business ideas in a practical and high-energy setting.

This is the first time the LEADER Project is being held in Montenegro. What do you think makes this location and moment in time significant for the program?

J. McBride: Montenegro is at a powerful turning point with its natural beauty,

cultural richness, and a young and ambitious generation eager to drive change. This inaugural year feels like the perfect time to be here. We met students who were not only open to learning new skills but were already thinking boldly about how to uplift their communities. Being part of this first year felt incredibly special, and I believe we planted seeds that will continue to grow for many years to come.

The timing is especially meaningful as Montenegro moves closer to European Union membership. Globalization barriers are quickly lowering due to advances in digital platforms and emerging technologies like artificial intelligence and low code tools for platform development. There has never been a better time for a startup to launch from anywhere in the world and scale internationally. Montenegro is well positioned to benefit from this shift, and LEADER's presence here comes at a very exciting time.

In addition, LEADER brings a deep history of impact in the Balkans, with a decade of program experience in Serbia and nearly two decades in North Macedonia. Expanding into Montenegro is a natural extension of this regional presence, reinforcing LEADER's commitment to supporting entrepreneurial ecosystems and building on a strong legacy of collaboration and growth across the region.

You are leading the Fundraising and Engagement team. What strategies have you found most effective for building strong local partnerships, like the one with the Chamber of Economy of Montenegro?

J. McBride: It starts with listening and

showing up with humility. I approach partnerships as long term relationships built on shared values and mutual trust. In leading the Fundraising and Engagement team, I focused on early engagement, aligning on shared goals, and remaining adaptable as priorities evolved. With the Chamber of Economy, I built a connection well before arrival, created shared ownership of the program's success, and maintained open communication throughout. We conducted research in advance to inform our localization efforts, then adjusted and refined our approach as we immersed ourselves in the local culture and business environment over the two-week program. This deepened our understanding of how the local economy operates and allowed us to tailor our support more effectively. These strategies helped build a partnership that felt collaborative rather than transactional. The Chamber's trust, ongoing advocacy, and support in connecting us with some of Montenegro's most promising entrepreneurs were critical in ensuring the success of this inaugural year.

What do you see as the biggest challenge young entrepreneurs in Montenegro are facing, and how is the LEADER program addressing that?

J. McBride: Access to mentorship, capital, and structured business education remains a common challenge for many early-stage entrepreneurs, and Montenegro is no exception. Through our conversations, we noticed that while participants often brought strong ideas and genuine passion, they were looking for a clearer process to turn those ideas into actionable plans. LEADER helps bridge that gap by delivering world-class content in a practical, accessible format and by creating an environment where ideas are tested, questions are encouraged, and confidence is built through applied learning. Some key challenges that surfaced were hesitation around launching new ventures, often tied to uncertainty in areas like financial planning, payment processing, and navigating a small market with limited scalability. While these obstacles are not unique to Montenegro, the relatively limited presence of certain global infrastructure or mature support systems can make the path feel more

uncertain. At the same time, this presents a real opportunity. By drawing on proven models from other markets and tailoring them to local needs, participants can introduce new value to underserved spaces. LEADER equips them with the tools, frameworks, and encouragement to take that first step and begin building momentum with confidence.

Ivey has a strong global network. How does that international ecosystem benefit programs like LEADER and the participants involved? What kind of long term impact do you hope this program will have on the local business community in Montenegro?

J. McBride: The Ivey network brings not only knowledge but a strong sense of global perspective and accountability. It connects students from Canada with entrepreneurs around the world in a meaningful and hands-on way. For participants in Montenegro, this means access to world class instruction, practical mentorship, and a program backed by one of the most respected business schools in the world. Ivey's reputation, reinforced through the program certificate, can help local entrepreneurs build credibility and unlock opportunities for local investment. Beyond the classroom, Ivey's global network includes high achieving professionals and alumni who are actively looking to invest in and expand into emerging markets, creating real potential for long term partnerships and cross-border commerce. I hope the relationships formed through LEADER lead not only to stronger business fundamentals, but also to lasting friendships that participants can rely on as they start and scale their ventures. Over time, I see this program sparking a ripple effect—where today's participants become tomorrow's mentors and Montenegro's entrepreneurial ecosystem grows stronger each progressive year.

Do you see potential for expansion or deeper collaboration between Canada and Montenegro through initiatives like this?

J. McBride: Absolutely. This first year proved there is tremendous appetite for collaboration. From educational exchanges to startup mentorship, there are countless ways to build on this

momentum. I believe this is just the beginning. With continued investment in relationships and shared objectives, the connection between our countries can become even stronger and more impactful over time.

Continuing this partnership presents exceptional long-term potential. For Montenegro, it offers access to new markets, world class mentorship, and engagement with individuals from Ivey's LEADER network who bring deep knowledge of global business. Many of these LEADER Alumni go on to build careers in leadership roles where they influence international trade, reduce barriers to cross-border collaboration, and create new pathways for investment capital to flow into high potential markets. This growing network, combined with a strong understanding of local economic realities, positions LEADER to serve as a bridge that connects entrepreneurs with global resources, strengthens bilateral ties, and supports long term economic opportunity for both countries.

What is next for you after the LEADER Project? Are there other international initiatives or programs in plan?

J. McBride: For now, I will carry forward the lessons and friendships from Montenegro with deep gratitude. I am returning to Canada to continue building entrepreneurial ventures of my own, while staying involved with LEADER and other international development initiatives wherever possible.

Experiences like this reaffirm why I am so passionate about entrepreneurship. It remains one of the most powerful tools for creating opportunity and unlocking human potential.

Following LEADER, I will be joining a global management consulting firm with a focus on resource development and heavy industry.

This experience has been life changing, and the relationships and partnerships formed in Montenegro will continue to grow over time. As a LEADER alumnus, I look forward to returning in future years through the alumni volunteer program and contributing in even more meaningful ways to the entrepreneurs we support.

The LEADER Project brings participants access to world class instruction, practical mentorship, and a program backed by one of the most respected business schools in the world

PROGRAM PREKVALIFIKACIJE U SARADNJI PKCG I SSŠ "IVAN USKOKOVIĆ"

DIPLOME ZA MEHANIČARE, INSTALATERE I ZAVARIVAČE

Svečana dodjela diploma polaznicima programa prekvalifikacije za mehaničare motornih vozila, instalatere grijanja i hlađenja i zavarivače, koja je realizovana u saradnji Privredne komore Crne Gore i Srednje stručne škole "Ivan Uskoković", organizovana je 19. maja u ovoj školi.

Diplome su dobili: **Klikovac Luka, Bajčetić Dragan, Komnenić Vladimir, Prelević Nataša, Drašković Jovanka, Gredić Amer, Đondović Veselin, Jovović Dejan, Rondović Nađo, Novović Radoman, Rakočević Radomir, Drašković Davor, Dudić Žarko, Jovović Luka, Ban Milovan, Stanić Milovan i Babović Vujica.**

U cilju rješavanja problema nedostatka kadrova sa stručnim obrazovanjem na tržištu rada, PKCG u saradnji sa srednjim stručnim školama kontinuirano organizuje realizaciju obuka za sticanje stručnih kvalifikacija i prekvalifikacija kroz akreditovane programe za deficitarna stručna zanimanja.

– Danas je početak novog poglavlja u vašim profesionalnim životima. Svako od vas ovdje prisutnih donio je važnu odluku: da uloži vrijeme, trud i energiju u lični razvoj i stica-

nje novih znanja i vještina. U vremenu brzih promjena na tržištu rada, ovakva hrabrost i odlučnost zaslužuju posebno priznanje – istakao je **Dragan Kujović**, potpredsjednik PKCG, pozdravljajući polaznike i profesore.

Naglasio je da prekvalifikacija nije samo učenje nove struke, već da ona podrazumijeva izlazak iz zone komfora, prilagođavanje novim izazovima, i prepoznavanje novih prilika.

– Neki od vas su promijenili karijerni pravac, neki su se prvi put susreli sa potpuno novim tehnologijama i konceptima, a neki su dokazali sebi, da nikada nije kasno za promjenu. Vaš uspjeh danas ne mjeri se samo sertifikatom koji ćete dobiti. On se ogleda u vašem rastu, vašoj otpornosti, i spremnosti da učite i napredujete – zaključio je Kujović.

Sonja Dabetić, direktorica Srednje stručne škole „Ivan Uskoković“ izrazila je posebnu zahvalnost Privrednoj komori i Centru za stručno obrazovanje što su omogućili da se obrazuju i osposobe kadrovi u deficitarnim zanimanjima.

– Njihovo zalaganje i sinergijsko djelovanje bili su ključni za uspješno nadomještanje nedostajućeg kadra. Posebno ističem da smo, zahvalju-

jući kontaktima sa Zavodom za zapošljavanje i kompanijama koje se suočavaju sa nedostatkom stručnog kadra, uspješno identifikovali potrebe tržišta i zainteresovali kandidate za program osposobljavanja – kazala je ona.

Poručila je da vrata škole ostaju otvorena i za druge kompanije koje imaju potrebu za stručnim radnicima u deficitarnim oblastima, te da će nastaviti da pružaju šansu svima koji žele da uče, rade i doprinesu razvoju društva.

Direktor preduzeća MPM company **Miloš Jovović**, koji je nakon obuke zaposlio dva kvalifikovana zavarivača, posebno se zahvalio Privrednoj komori što je omogućila finansiranje ovog programa, kao i Srednjoj stručnoj školi “Ivan Uskoković” na pomoći u sprovođenju obuka.

– Ovakvi projekti su izuzetno značajni za nas jer je danas vrlo teško naći kvalifikovanu radnu snagu, posebno u deficitarnim zanimanjima kao što su zavarivači i bravari. Nadam se da će i u budućnosti biti ovakvih programa koji povezuju obrazovne institucije i privredu, jer oni ne samo da doprinose razvoju domaće industrije, već pružaju i konkretnu šansu mladima da steknu znanje i odmah ga primijene u praksi

– poručio je Jovović.

Na osnovu konsultacija sa predstavnicima Centra za stručno obrazovanje, Ministarstva prosvjete, kao i predstavnika srednjih stručnih škola, prošle i ove godine PKCG je realizovala obuke za kvalifikacije: Poslovno- tehničkog sekretara (Srednja ekonomska škola „Mirko Vešović”), keramičara III (Srednja građevinsko-geodetska škola „Inž. Marko Radević”), mehaničara motornih vozila, instalatera grijanja i hlađenja i zavarivača (Srednja stručna škola „Ivan Uskoković”), a u toku su obuke za molera, keramičara, računovodstvenog tehničara i turističkog vodiča.

Do kraja godine, planirana je realizacija obuka za Bravara, Konduktera, Vozovodje, Mehaničara motornih vozila, Viljuškara, Instruktoru vožnje motornih vozila (Srednja stručna škola „Ivan Uskoković”), zatim molera (Srednja građevinsko-geodetska škola „Inž. Marko Radević”), konfekcionara (Srednja stručna škola „Spasoje Raspopović”) i šminkera (Srednja medicinska škola).

Pozivamo zainteresovane polaznike da se prijave i iskoriste priliku da besplatno steknu novu kvalifikaciju.

SREDNJOŠKOLCI IZ CRNE GORE U STRUČNOJ POSJETI POLJOPRIVREDNO VETERINARSKOJ ŠKOLI U SVILAJNCU

AGRAR - BIZNIS BUDUĆNOSTI

Privredna komora Crne Gore, drugu godinu zaredom, podržala je stručnu posjetu učenika iz srednjih stručnih škola iz Crne Gore Poljoprivrednoj veterinarskoj školi sa domom učenika u Svilajncu.

Koordinator ovih aktivnosti je profesor **Veljko Tomić** iz JU Srednje stručne škole Bar.

„Prvo moram da zahvalim domaćini – direktoru **Dejanu Milunoviću** i kolegama iz škole što su nas tako ugostili. Zahvalnost upućujem i gospodinu **Mladenu Peraziću** i Privrednoj komori Crne Gore što su nam omogućili da dođemo ovdje. Pokušavamo

da ovo bude jedna tradicija. Mi ćemo se kao gosti ovom prilikom truditi da uzvratimo koliko su naše mogućnosti. Ovo je jedna od rijetkih poljoprivrednih škola koja ima zaokružen ciklus proizvodnje u svim djelatnostima poljoprivrede, a imaju i prerađu primarnih proizvoda. Imaju i sreću što imaju dom učenika gdje djeca jedu domaće proizvode”, ispričao je Tomić.

Ukazao je na trenutnu situaciju sa poljoprivrednim obrazovanjem u Crnoj Gori.

„Kod nas nemamo priliku da u potpunosti u okviru svojih mogućnosti organizujemo praktičnu nastavu. Zbog

toga mi je ideja bila da sa kolegama iz Srbije napravimo saradnju kako bi naši učenici mogli da dolaze ovdje da vide uslove za poljoprivredne i veterinarske tehničare. Veoma je mali broj djece koja se opredjeljuju za poljoprivredna zanimanja kako u Crnoj Gori, tako i u regionu, iako će po mom mišljenju u budućnosti proizvodnja hrane biti jako unosna. Ovom prilikom pozivam mlade ljude da razmisle prilikom upisa i da se opredijele za ova zanimanja, da u budućnosti razviju svoju proizvodnju i od toga dobro žive”, ispričao je profesor Tomić.

Uz profesora Tomića, posjetu crnogorskih srednjoškolaca Poljoprivred-

no veterinarskoj školi u Svilajncu predvodi i profesor veterinarske grupe predmeta u JU Srednja mješovita škola Golubovci, **Miloš Palibrk**. Palibrk je pojasnio da smjer Veterinarski tehničar postoji u tri škole u Crnoj Gori – u Baru, u Golubovcima i Andrijevići, te da su učenici iz sve tri škole dobili priliku da posjete Poljoprivredno veterinarsku školu u Svilajncu.

„Ovo je dragocjeno iskustvo za učenike, kako zbog druženje i kontakte koje će ostvariti sa svojim vršnjacima, tako i zbog praktične nastave. Moram izraziti svoju zahvalnost kolegama koje su nas dočekale i koje su se trudile da nam što više stvari pokažu. Ovo je dragocjeno iskustvo za nas, jer mi u Crnoj Gori nemamo veliki procenat praktične nastave. Nadamo se da ćemo ostvariti i buduću saradnju sa školom u Svilajncu. Uz ova iskustva koja smo ovdje stekli trudićemo da ih prenesemo u Crnu Goru, te da i mi tako počnemo da radimo i funkcionišemo”, ispričao je Palibrk.

Zadovoljstvo zbog posjete crnogorskih učenika izrazio je **Goran Životić**, profesor Poljoprivredne škole u Svilajncu.

„Imamo preko 120 hektara ratarskih površina, oko osam hektara voćarskih površina, farmu krava muzara, svinja, ovaca, živine... Mi često obilazimo i druge škole, posebno kada se radi o takmičenjima na nivou Srbije, te tako vidimo šta druge škole rade i primjenjujemo to znanje kod nas. Uvijek to pokušavamo da podignemo na veći nivo kako bi stvarno bili jedna od vodećih škola u Srbiji”, ispričao je Životić.

Pozitivne utiske sa stručne posjete podijelili su i crnogorski srednjoškolci.

„Došao sam ovdje da upoznam Srbiju i steknem praksu. Vrlo mi je drago što sam došao i upoznao nove drugove. Oduševile su me velike mašine i njihov rad. Jako mi se sviđa što je sve jako blizu škole i učeničkog doma”, ispričao je učenik Srednje mješovite škole Petnjica, **Selmin Muhović**.

„Razlika nije prevelika, jer i mi isto imamo praksu, ali je ovdje veći prostor i ima više učenika. Mene lično najviše interesuju stočarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo”, kazala je učenica JU „Obrazovni centar” u Šavniku, **Viktorija Salija**.

Među učenicima iz Poljoprivredno veterinarske škole sa domom učenika u Svilajncu koji su dočekali svoje vršnjake iz Crne Gore bila je i **Milica Stefanović**.

„Pokazali smo vinograd, pokazaćemo im i vinariju gdje proizvodimo naše vino. Pokazaćemo im kako je sve uređeno kod nas. Rado ću posjetiti poljoprivredne škole u Crnoj Gori, ako bude prilike”, istakla je Stefanović.

OKRUGLI STO U OKVIRU ERASMUS PROJEKTA EMPLOYVET

POTREBNA VEĆA ULAGANJA U STRUČNO OBRAZOVANJE

Da bismo imali drugačiju, bolju budućnost, definitivno je potrebno da mnogo više radimo i ulažemo u srednje stručno obrazovanje, ali isto tako i da učimo od onih koji su već uspostavili sistem dovoljno dobar da učenik, kada izađe iz škole, može zadovoljiti potrebe privrede

Privredna komora Crne Gore, u saradnji sa Nacionalnom kancelarijom Erasmus +, organizovala je 12. juna okrugli sto „Učeni, nastavnici i poslovna zajednica – prednosti razmjene i priče o uspjehu”.

Događaj je organizovan u okviru sprovođenja Erasmus projekta EmployVET, sa ciljem promocije benefita projekata Erasmus programa namijenjenih srednjem stručnom obrazovanju.

U pozdravnom govoru, **Tanja Radusinović**, direktorica Sektora za projekte u Privrednoj komori, istakla je važnost saradnje obrazovnih institucija i privrede, kao i značaj evropskih fondova za osnaživanje obrazovnog sistema u Crnoj Gori, naglašavajući ulogu ključnih partnera u razvoju obrazovnog sektora.

„Da bismo imali drugačiju, bolju budućnost, definitivno je potrebno da mnogo više radimo i ulažemo u srednje stručno obrazovanje, ali isto tako i da učimo od onih koji su već uspostavili sistem dovoljno dobar da učenik, kada izađe iz

škole, može zadovoljiti potrebe privrede“, poručila je ona.

Radusinović je istakla da Privredna komora Crne Gore kroz svoje projekte, finansirane iz fondova Evropske unije, nastoji da ojača veze između srednjih stručnih škola i tržišta rada, posebno u sektorima turizma, građevinarstva i drugim oblastima koje se suočavaju sa nedostatkom kvalifikovane radne snage. U tom kontekstu, pomenula je važnost programa koji omogućavaju mobilnost učenika, kao i projekte poput DCVET, Invest i Skala, koji se bave digitalnom i zelenom tranzicijom.

Vanja Drljević, direktorica Erasmus Kancelarije za Crnu Goru istakla je značajan napredak koji Crna Gora ostvaruje u okviru ovog programa, kao i važnu ulogu koju imaju škole iz svih krajeva zemlje.

Ona je podsjetila da je upravo projekat INTERVET bio početna tačka za uključivanje srednjih stručnih škola u međunarodnu razmjenu uče-

nika i nastavnog osoblja, što je otvorilo vrata za brojne nove inicijative. Posebnu zahvalnost uputila je Privrednoj komori Crne Gore, koju je označila kao ključnog partnera u povezivanju škola sa realnim sektorom i međunarodnim projektima.

- Izuzetno mi je drago što se srednje stručne škole odazivaju na pozive koji se objavljuju preko Erasmus+ programa, a Privredna komora Crne Gore je tu važna kopčica sa svim školama i vrlo pouzdan partner – kazala je Drljević.

Prema njenim riječima, do sada je u okviru Erasmus+ programa realizovano pet projekata mobilnosti i 27 projekata u oblasti stručnog obrazovanja u kojima učestvuje i Crna Gora, što predstavlja sjajan rezultat i osnov za optimizam. Posebno je naglasila potrebu da sve škole, bez obzira na geografski položaj ili prethodno iskustvo, imaju ravnopravnu priliku za učešće u programima.

Drljević je apostrofirala da je inkluzivnost jedan od temelja Erasmus+ programa, i da se aktivno radi na tome da i škole iz manje razvijenih sredina dobiju prostor da učestvuju i razvijaju međunarodne projekte. Takođe je najavila regionalni skup koji će se održati u septembru, s ciljem podsticanja saradnje između škola iz Crne Gore, Srbije i Sjeverne Makedonije, i stvaranja zajedničkih projektnih inicijativa.

Na kraju, izrazila je zadovoljstvo kvalitetnom saradnjom sa svim akterima u obrazovanju, uključujući visoko obrazovanje, centre za stručno obrazovanje i naročito, Privrednu komoru Crne Gore.

„Upravo je sinergija svih sektora ključ za dalji razvoj i jačanje srednjeg stručnog obrazovanja“, zaključila je ona.

Janja Starc iz OOOZ Krško govorila je o važnosti aktivnog uključivanja poslodavaca u razvoj stručnog obrazovanja i osposobljavanja (VET), kako bi se stvorio sistem koji odgovara stvarnim potrebama tržišta rada.

„Bez poslodavaca nema stvarnog napretka u stručnom obrazovanju. Njihova iskustva i potrebe moraju biti osnova za sve promjene koje uvodimo u VET sistem“, poručila je Starc.

Ona je istakla da projekat obuhvata konkretne aktivnosti – od komparativne analize stanja u zemljama regiona, preko razvoja vodiča za učenje na radnom mjestu (WBL), do nacionalnih radionica sa poslodavcima i uspostavljanja informacionih tačaka za dalju saradnju.

Posebno je naglasila stvaranje održivih struktura saradnje koje će opstati i nakon završetka projekta, kao i na razmjenu dobrih praksi među zemljama učesnicama, uključujući Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru.

Ana Filipović iz Sektora za projekte u PKCG predstavila je tri ključna projekta koja doprinose modernizaciji stručnog obrazovanja u regionu – DC VET WB, INVEST i INTERVET.

Govoreći o projektu DC VET WB, Filipović je istakla da je cilj inovacija stručnog obrazovanja kroz razmjenu dobrih praksi i jačanje kapaciteta nastavnog kadra. Tokom projekta organizovane su obuke za profesore, testirana je online mobilnost učenika, a u septembru 2025. planirana je i obuka uživo u Albaniji.

Kada je u pitanju projekat INVEST, istakla je da je on usmjeren na jačanje spremnosti VET institucija za zelenu i digitalnu tranziciju.

„Rezultati istraživanja jasno pokazuju da postoji izražena potreba za dodatnom obukom u oblasti zelenih i digitalnih vještina – moramo hitno odgovoriti zahtjevima tržišta rada“, naglasila je Filipović, dodajući da će završna konferencija projekta biti održana 8. oktobra u Podgorici.

Naglasila je da je kroz projekat INTERVET, realizovano deset obuka za profesore i pet obuka za učenike iz Crne Gore u inostranstvu, s fokusom na praktična znanja. Pripremljena su i detaljna uputstva za organizaciju međunarodne mobilnosti učenika, dostupna putem sajta i YouTube kanala projekta.

Okrugli sto je moderirala **Dragana Šofranac** iz Sektora za projekte u PKCG, koja je istakla da se ukupni kvalitet i sadržaj školske, preduzetničke i poslovne saradnje podiže na viši nivo upravo kroz razmjenu iskustava sa evropskim partnerima, ukazavši tako na značaj Erasmus+ programa.

„Promovišući kulturu učenja, međunarodne saradnje i razmjene, gradimo temelje za razvoj kompetentnih kadrova i resursa koji će sutra biti oslonac naše privrede, ali i našeg obrazovnog i društvenog sistema“, poručila je Šofranac.

Iskustva koja su na ovom skupu podijelili učenici i profesori jasno su pokazala koliko su važni međunarodni programi mobilnosti za sticanje novih vještina. Učenici su govorili o tome kako su kroz praksu u inostranstvu unaprijedili svoje znanje, stekli radne navike i vratili se motivisaniji za dalji razvoj. Profesori su istakli značaj ovakvih projekata za sopstveni profesionalni rast, ali i za unapređenje nastave, jer se u učionice donose savremeni pristupi i praktična znanja.

Zaključeno je da Erasmus+ projekti nisu samo prilika za razmjenu, već i prostor za stvaranje partnerstava, izgradnju međusobnog povjerenja i uspostavljanje trajnih mostova između obrazovanja i privrede. Upravo sinergija svih aktera, učenika, nastavnika, škole i poslodavaca, predstavlja najjači potencijal za razvoj relevantnog, modernog i inkluzivnog srednjeg stručnog obrazovanja u Crnoj Gori.

EFIKASNA NAPLATA POTRAŽIVANJA – TEMELJ STABILNOSTI PRIVREDE

U savremenom poslovnom ambijentu, efikasna naplata potraživanja predstavlja jedan od ključnih stubova održivosti i razvoja privrede. Neizmirene finansijske obaveze narušavaju likvidnost preduzeća, otežavaju planiranje i destabilizuju poslovne tokove. Zbog toga je sistem izvršenja – kao pravni mehanizam za prinudnu naplatu potraživanja – od izuzetne važnosti za osiguranje pravne sigurnosti i stabilnog poslovnog okruženja.

Na nedavnom seminaru organizovanom u saradnji Privredne komore Crne Gore i Komore javnih izvršitelja, ukazano je na značaj i kompleksnost izvršnog postupka u praksi. Predavači su istakli da je pravilna i pravovremena primjena izvršenja uslov za efikasnu naplatu potraživanja, ali i za očuvanje dobrih odnosa među poslovnim partnerima.

PRAVNI OKVIR I IZAZOVI U PRAKSI

Zakonodavni okvir koji uređuje izvršenje u Crnoj Gori prošao je značajne izmjene u poslednjih nekoliko godina, naročito kroz reforme iz 2019. godine koje su usklađene sa pravnom regula-

tivom Evropske unije. Ove promjene su doprinijele modernizaciji procesa i uvođenju jasnijih procedura, ali izazovi u svakodnevnoj primjeni i dalje postoje.

Efikasan izvršni postupak počinje precizno pripremljenim predlogom za izvršenje i jasno definisanim obavezama između povjerioca i dužnika. Ključnu ulogu u sprovođenju imaju javni izvršitelji koji djeluju kao posrednici između sudova i privrednih subjekata. Međutim, efikasnost postupka često je narušena nekompletnom ili neurednom dokumentacijom, što dodatno usporava proces.

Takođe, saradnja između izvršitelja, sudova i privrede mora biti na visokom nivou kako bi se osigurala transparentnost i zakonitost u svim fazama postupka. Izvršenje nije sredstvo pritiska ili kazne, već zakonski instrument koji omogućava ostvarenje prava i doprinosi ukupnoj ekonomskoj stabilnosti.

Izbor odgovarajućeg sredstva izvršenja, bilo da se radi o blokadi novčanih sredstava, pokretnim ili nepokretnim stvarima, ili naplati potraživanja iz poslovnih knjiga, značajno utiče na brzinu i uspjehnost naplate. Javni izvršitelji imaju zakonsku mogućnost da

prilagode svoje postupke specifičnostima svakog slučaja, čime se povećava efikasnost sistema.

U kontekstu evropskih integracija, usklađivanje sa evropskim propisima, poput Uredbe o evropskom nalogu za izvršenje, otvara nove mogućnosti za prekograničnu naplatu potraživanja, što je posebno značajno za privredne subjekte uključene u međunarodnu trgovinu.

Eksperti iz oblasti izvršenja, **Vidak Latković** i **Vladan Vujović**, koji su govorili za *Glasnik*, naglašavaju da je ključ uspjeha u kontinuiranom dijalogu između privrednih subjekata, javnih izvršitelja i pravosudnih organa. Organizovanje stručnih seminara i razmjena iskustava doprinose izgradnji efikasnijeg i transparentnijeg sistema koji će dodatno unaprijediti poslovni ambijent u Crnoj Gori.

Zaključno, efikasna naplata potraživanja nije samo pravno pitanje, već i ekonomska potreba koja doprinosi stabilnosti i razvoju privrede. Transparentan, brz i zakonit izvršni postupak predstavlja preduslov za povjerenje u poslovni sistem i podstiče ekonomski rast.

**BOJANA OTAŠEVIĆ, OSNIVAČICA I DIREKTORICA
KOMPANIJE MILLE BACI**

PRVI CRNOGORSKI BREND SLADOLEDA

Mille Baci osnovan je kao prvi crnogorski brend sladoleda i čokolada sa vizijom da promoviše lokalne ukuse i sirovine visokog kvaliteta. Naš cilj je da postanemo prepoznatljiv simbol kvaliteta i inovacije u proizvodnji ledenih poslastica, čuvajući tradiciju kroz moderni pristup. Napravili smo savršen spoj lokalnih, pažljivo odabranih sirovina i vrhunske italijanske tehnologije, prepoznatljive u sektoru proizvodnje sladoleda i čokolade. Ovaj spoj tradicije i inovacije osigurava da svaki Mille Baci proizvod bude autentičan i zadovolji najviše standarde – istakla je u intervjuu za Glasnik, **Bojana Otašević**, osnivačica i direktorica kompanije Mille Baci.

Dobitnici ste prestižnog priznanja Sajma poljoprivrede u Novom Sadu. Kako se osjećate povodom nagrade i kojim proizvodima ste ga zavrijedili? U kojoj mjeri cijenite značajnom ovu poznatu međunarodnu smotru poljoprivrede?

B. Otašević: Nagrade nikada nisu cilj, ali jesu lijepa potvrda da ono što radimo ima smisla i kvalitet. Uvijek nas iznenade, obrađuju i podsjetu da se trud i prepoznavanje, često izvan naših granica i prije nego kod kuće. Ovog puta, nagrađeni smo sa 12 zlatnih medalja, titulom šampiona kvaliteta i velikim šampionskim peharom – i to na mjestu gdje su prisutni najveći proizvođači iz regiona. To nije mala stvar. To je osjećaj koji vas ne uspava, već vam da krila da idete dalje – još jače, još hrabrije.

Sajam u Novom Sadu za nas nije bio samo mjesto predstavljanja, već ozbiljna međunarodna pozornica. Prvi put smo se predstavili i odmah stali uz rame sa velikim imenima. Crna Gora je malo tržište, često zatvoreno za inovacije i nove ideje. Zato su ovakvi nastupi važni – ne samo da nas učine vidljivima, već da nas smjeste u okruženje u kojem se kreiraju standardi, gdje se ozbiljnost rada prepoznaje, i gdje možeš jasno sagledati sopstvenu poziciju u odnosu na region i šire. Ne bismo lakše puteve ni slabiju konkurenciju – biramo iza-

Svaki novi proizvod rezultat je pažljivog planiranja i ljubavi prema autentičnom, a istovremeno modernom proizvodu

zove, jer znamo šta nosimo sa sobom. A upravo na tom terenu grade se ozbiljna imena i pišu se prave priče.

Po čemu je specifičan kvalitet Vaših nagrađenih proizvoda?

B. Otašević: Specifičnost Mille Baci ne samo nagrađenih već svih proizvoda leži u pristupu proizvodnji kao jedinstvenom projektu. Mille Baci nije samo proizvod – to je koncept. Svaki proizvod razvijamo kao poseban projekat, od pažljivog odabira sirovina, uglavnom sa lokalnih gazdinstava, preko kreiranja jedinstvenih receptura, do finalne izrade.

Kao prvi crnogorski brend sladoleda prepoznati smo po tome što lokalne ukuse i tradicionalne sastojke pretvaramo u savremene, moderne ledene poslastice. Time čuvamo autentičnost, a istovremeno donosimo inovaciju i kvalitet na tržište.

Da smo najbolji ostavljamo drugima da kažu, ali da smo drugačiji i jedinstveni u svemu što radimo – iza toga čvrsto stojimo. Svaki novi proizvod rezultat je pažljivog planiranja i ljubavi prema autentičnom, a istovremeno modernom proizvodu.

Molimo da našim čitaocima kratko predstavite Vaš biznis, njegov razvoj, misiju i viziju, proizvodni program i zaposlene, te aktuelne aktivnosti.

B. Otašević: Mille Baci osnovan je kao prvi crnogorski brend sladoleda i čokolada sa vizijom da promovise lokalne ukuse i sirovine visokog kvaliteta. Naš cilj je da postanemo prepoznatljiv simbol kvaliteta i inovacije u proizvodnji ledenih poslastica, čuvajući tradiciju kroz moderni pristup. Mille Baci je napravio savršen spoj lokalnih, pažljivo odabranih sirovina i vrhunske italijanske tehnologije, prepoznatljive u sektoru proizvodnje sladoleda i čokolada. Koristimo najsavremeniju opremu koja omogućava široku paletu proizvoda, a mašine su projektovane tako da garantuju izuzetno visok kvalitet finalnog proizvoda, kako u smislu samog ukusa, tako i nutritivnih i prehrambenih vrijednosti. Ovaj spoj tradicije i inovacije osigurava da svaki Mille Baci proizvod bude autentičan i zadovolji najviše standarde. Tim čine stručnjaci sa iskustvom u proizvodnji, marketingu i razvoju proizvoda, posvećeni kontinuiranom unapređenju kvaliteta i inovacija. Proširujemo proizvodni asortiman, ulažemo u nove tehnologije, aktivno sarađujemo sa lokalnim proizvođačima i pripremamo izlazak na nova tržišta, uz kontinuiranu promociju brenda.

Kako biste ocijenili trenutni poslovni ambijent za bavljenje poljoprivrednom djelatnošću? Koje su glavne prepreke i izazovi s kojima se suočavate?

B. Otašević: Iako postoji interes za razvoj poljoprivrede, nema dovoljno jasnih, dugoročnih i konkretnih politika i programa koji bi podržali intenzivniji rast domaćih proizvođača. Kao brend koji se oslanja na lokalne sirovine, često se suočavamo sa problemom nestabilnosti u snabdijevanju kvalitetnim proizvodima, što usporava i otežava planiranje proizvodnje. Proceduralne komplikacije, dugački administrativni procesi i neusklađenost propisa sa potrebama modernih preduzeća dodatno opterećuju poslovanje. Nedostatak transparentnosti i efikasnosti u procesima otežava pristup podsticajima i olakšicama, iako su u posljednje vrijeme primijećeni pomaci zahvaljujući naporima državnih organa. Te stoga moram istaći da i Ministarstvo poljoprivrede u posljednje vrijeme značajno napreduje u pravcu olakšavanja određenih procesa i podrške proizvođačima, što daje nadu za dalji razvoj sektora.

Pored navedenog, poljoprivredni proizvođači i preradači često se suočavaju sa problemima logistike i nedostatka infrastrukture. Takođe, postoje nedovoljno razvijeni mehanizmi finansijske podrške za mala preduzeća, visoke kamatne stope, što sve doprinosi otežavanju investiranja i širenju proizvodnje. Crna Gora ima jedinstvene prirodne uslove i potencijal za razvoj visokokvalitetnih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, ali je tržište još uvijek malo organizovano, a izvozni kapaciteti nedovoljno razvijeni.

Da bismo iskoristili pun potencijal i podigli kvalitet poljoprivredne proizvodnje i prerade na viši nivo, neophodno je unaprijediti zakonski okvir, poboljšati infrastrukturu, pojednostaviti administraciju i sistemski podržati lokalne proizvođače kroz ne samo finansijske, već i edukativne programe. Mille Baci ostaje posvećen radu sa lokalnim proizvođačima i investiranju u kvalitet, ali je jasno da je za ozbiljan razvoj ovog sektora neophodna koordinisana i dugoročna podrška državnih institucija.

Kakvi su Vaši dalji razvojni planovi? Imate li neke nove projekte ili proizvode na kojima radite?

B. Otašević: Naši dalji razvojni planovi fokusirani su na kontinuitet inovacija, održivosti i pozicioniranja Mille Baci kao ambasadora crnogorske gastronomije i kvaliteta na regionalnom i međunarodnom nivou.

Radimo na nekoliko ključnih projekata koji kombinuju tradiciju i najnovije trendove u prehrambenoj industriji: proširenje asortimana sa posebnim linijama premium proizvoda; uvođenje održivih i ekoloških praksi u svim segmentima proizvodnje, od nabavke sirovina do ambalaže, sa ciljem da Mille Baci bude primjer odgovornog brenda koji brine o zajednici

i prirodi; digitalna transformacija poslovanja; izlazak na nova tržišta u regionu i šire, kao i razvoj edukativnih programa i jačanje saradnje sa lokalnim proizvođačima, jer vjerujemo da je jačanje zajednice ključno za dugoročni uspjeh i očuvanje tradicije.

Naš moto je da Mille Baci ne bude samo proizvod, već pokret i inspiracija – da svakim novim proizvodom i projektom pomjeramo granice i učvrstimo poziciju Crne Gore na globalnoj mapi gastronomije.

A professional portrait of Bojana Otašević, a woman with long blonde hair, wearing a white blazer and blue jeans. She is smiling and looking towards the camera, with her hands clasped near her chin. A silver watch is visible on her left wrist.

**BOJANA OTAŠEVIĆ, FOUNDER AND DIRECTOR
OF MILLE BACI**

MILLE BACI – THE FIRST MONTENEGRIN ICE CREAM BRAND

Mille Baci was founded as the first Montenegrin ice cream and chocolate brand with the vision of promoting local flavours and high-quality ingredients. Our goal is to become a recognizable symbol of quality and innovation in the production of frozen desserts, thus preserving the tradition through a modern approach. We have made the perfect combination of carefully selected local ingredients and top Italian technology, recognized in the ice cream and chocolate sector. This blend of tradition and innovation ensures that each Mille Baci product is authentic and meets the highest standards, says **Bojana Otašević**, a founder and director of Mille Baci in the interview for Glasnik.

You won a prestigious award at the Agricultural Fair in Novi Sad. How do you feel about this recognition, and which products were awarded? According to you, how important is this renowned international agricultural fair?

B. Otašević: Awards are never the goal, but they serve as a nice acknowledgement that our work has sense and quality. They always come as a surprise, bring joy, and remind us that efforts are recognized, often beyond our borders rather than at home. This time, we received 12 gold medals, the title of quality champion, and the grand championship trophy at a place where the biggest producers from the region are present. That is not negligible. It's a feeling that doesn't lull you to sleep; it gives wind at your back to go further and be stronger and bolder.

The Novi Sad Fair was not just a place where we present our products, it is a serious international stage. It was our first presentation, and we immediately stood shoulder to shoulder with major names. Montenegro is a small market, often closed for innovation and new ideas. Therefore, presentations like this are significant, not only to make us visible, but to place us in an environment, where standards are created, where serious work is recognized, and where you can clearly see your position in relation to the region and beyond. We don't choose the easier path or weaker competition, but challenges, as we are aware of our capabilities. And it's precisely on that playing field where serious names are made and real stories are written.

What makes a difference in the quality of your award-winning products?

B. Otašević: The distinctiveness of Mille Baci products both the award-winning and all others lies in our approach to production as a unique project. Mille Baci is not just a product; it is a concept. Each product is developed as a separate project, starting from the careful se-

lection of ingredients, mainly purchased from local farms through the creation of unique recipes, to the final production process.

As the first Montenegrin ice cream brand, we are recognized for transforming local flavours and traditional ingredients into contemporary, modern frozen desserts. This way, we preserve authenticity, while simultaneously bringing innovation and quality to the market.

It is up to consumers to decide whether we are the best, but we are different and unique in everything we do, which we firmly stand behind. Each new product is the result of a careful planning and love for authentic and modern products at the same time.

We would appreciate if you could briefly introduce your business to our readers—its development, mission and vision, product range, staff, and current activities?

B. Otašević: Mille Baci was founded as the first Montenegrin ice cream and chocolate brand, with a vision to promote local flavours and high-quality ingredients. Our goal is to become a recognizable symbol of quality and innovation in the frozen dessert production, thus preserving tradition through a modern approach.

Mille Baci has created a perfect blend of carefully selected local ingredients and the top Italian technology, recognized in the ice cream and chocolate production sector. We use the latest state-of-the-art equipment, which enables us to offer a wide range of products, with machinery designed to guarantee exceptional high quality of final product in terms of flavour, as well as nutritional and dietary value.

This blend of tradition and innovation ensures that every Mille Baci product is authentic and meets the highest standards. Our team consists of experts with experience in production, marketing, and product development, dedicated to continuous improvement in quality and innovation.

We are expanding our product range, investing in new technologies, actively cooperating with local producers, and preparing to enter new markets, while continuously promoting our brand.

How would you assess the current business environment for engaging in agricultural activities? What are the main obstacles and challenges you face?

B. Otašević: Although there is interest in developing agriculture, there is a lack of clear, long-term, and concrete policies and programs to support the stronger growth of domestic producers. As a brand which relies on local

Each new product is the result of a careful planning and love for authentic and modern product at the same time

raw materials, we often face issues such as the instability of supply, when it comes to high-quality products, which slows down and complicates production planning.

Procedural complications, lengthy administrative processes, and regulations which are not aligned with the needs of modern businesses place an additional burden on business operations. A lack of transparency and efficiency in these processes makes it difficult to access incentives and facilitations, although we have noticed progress recently thanks to the efforts of public authorities. Therefore, I must emphasize that the Ministry of Agriculture has made significant progress lately in facilitating certain processes and supporting producers, which gives us hope for the further development of the sector.

In addition, agricultural producers and manufacturers often face logistical challenges and a lack of infrastructure. There are also underdeveloped financial support mechanisms for small businesses and high interest rates, all of which hinder investment and expansion of production. Montenegro has unique natural conditions and strong potential for developing high-quality agricultural and food products, but the market is still poorly organized and export capacities remain underdeveloped.

In order to fully utilize this potential and elevate the quality of agricultural production and processing, it is necessary to improve the legal framework and infrastructure, simplify administrative procedures and provide system support to local producers, not only in terms of finances, but educational programs as well. Mille Baci remains committed to cooperation with local producers and investing in quality, but it is clear that serious development of this

sector requires coordinated, long-term support from public authorities.

What are your future development plans? Are there any new projects or products you are developing?

B. Otašević: Our future development plans are focused on continuous innovation, sustainability, and positioning Mille Baci as an ambassador of the Montenegrin gastronomy and quality at both regional and international levels.

We are working on several key projects, which combine tradition with the latest trends in the food industry:

- expanding our product range with special lines of premium products;
- introducing sustainable and eco-friendly practices in all stages of production—from sourcing ingredients to packaging—with the goal of positioning Mille Baci as a responsible brand, which cares for both the community and the environment;
- digital transformation of our business operations;
- winning new markets in the region and beyond;
- developing educational programs and strengthening cooperation with local producers, because we consider empowering the community essential for long-term success and preserving tradition.

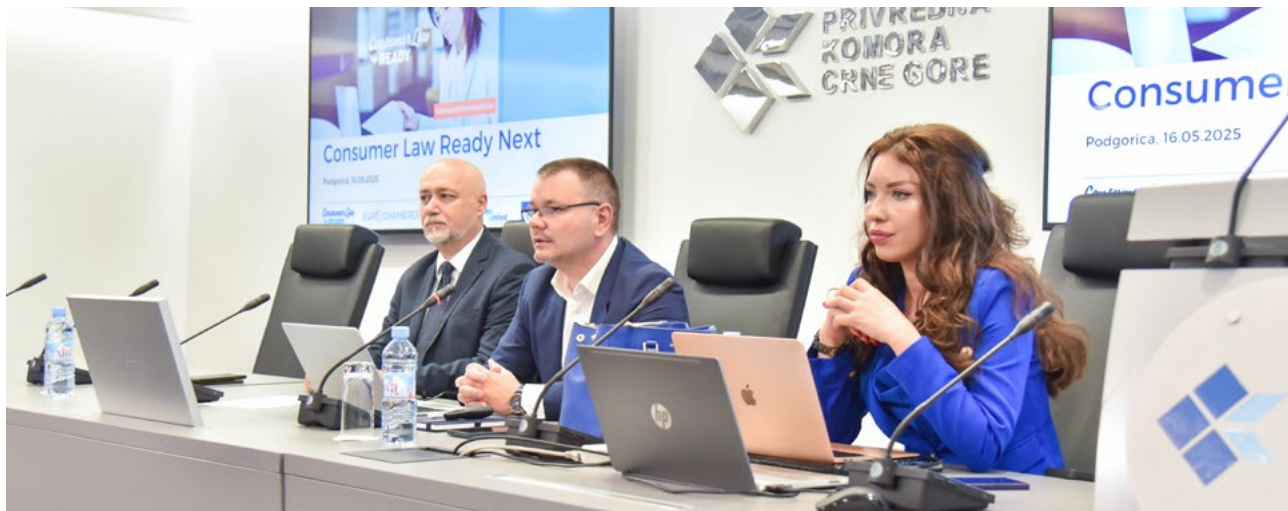
Our motto is that Mille Baci should not be just a product, but a movement and an inspiration. We want to push boundaries with every new product and project, thus strengthening Montenegro's position on the global gastronomy map.

OBUKA U OKVIRU EU PROJEKTA „CONSUMER LAW READY“

SPREMNI ZA POTROŠAČKA PRAVA

U organizaciji nacionalnih partnera i uz podršku Evropske unije, u Privrednoj komori Crne Gore je 16. maja organizovana obuka za trenere u okviru programa „Consumer Law Ready“, specijalizovane obrazovne platforme usmjerene na edukaciju malih i srednjih preduzeća (MSP) o pravima potrošača u skladu sa zakonodavstvom Evropske unije.

Cilj je bio da se malim preduzetnicima i trgovcima omogući lako razumijevanje potrošačkih prava, unaprijedi pravna sigurnost poslovanja i izgradi jače povjerenje između trgovaca i potrošača širom Evrope.

„Ovaj događaj predstavlja značajan korak u pravcu jačanja kapaciteta malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori, kada je riječ o usklađivanju sa standardima potrošačkog prava Evropske unije. Posebno smo ponosni što je Crna Gora, iako još uvijek van granica EU, uključena u ovaj važan program. Time šalje jasnu poruku da domaća preduzeća teže unapređenju poslovanja, većoj konkurentnosti i boljoj zaštiti prava potrošača“, istakao je u uvodnom obraćanju, direktor Sektora za obrazovanje i kvalitet u PKCG, dr **Mladen Perazić**.

Trening, koji su vodili nacionalni trenere-

ri u okviru programa **Velibor Bošković** i dr **Andreja Mihailović**, okupio je buduće trenere iz različitih sektora, sa ciljem da prenesu stečeno znanje dalje lokalnim zajednicama i poslovnim akterima. Oni su istakli veliki značaj projekta Consumer Law Ready za crnogorsku privredu.

„Ovo je zaista jedan ozbiljan i sadržajan projekat koji ima za cilj da konkretno pomogne malim i srednjim preduzećima, posebno u sektoru trgovine, da ojačaju svoje kapacitete i pripreme se za nastup na tržištu Evropske unije. U pitanju je inicijativa koja podiže nivo znanja i usklađenosti sa vrlo složenim regulatornim okvirom kada je riječ o pravima potrošača“, kazao je Bošković.

Prema riječima Mihailović, platforma na kojoj se bazira ovaj projekat sadrži bogatstvo znanja, praktičnih iskustava i kompletne regulative koja se odnosi na potrošačko pravo u EU i upravo to predstavlja njen najveći kvalitet.

„Consumer Law Ready služi kao snažna osnova za edukaciju preduzetnika i njihovih timova, i biće od velike koristi u svakodnevnom poslovanju“, poručila je ona.

Bošković je istakao da ova platforma

nije samo obrazovni resurs, već konkretan alat za jačanje konkurentnosti crnogorskih preduzeća.

„Uspostavljanjem standardizovane edukacije i dostupnosti praktičnih znanja, crnogorski preduzetnici dobijaju mogućnost da unaprijede svoje poslovanje i izgrade profesionalniji odnos sa potrošačima. To je direktan doprinos pripremama za tržište EU i stvaranju fer i održivog poslovnog okruženja“, naveo je on.

Tokom obuke predstavljen je strukturiran program koji se sastoji od pet ključnih modula. Obradene su teme poput predugovornih obaveza informisanja, prava potrošača na odustanak od ugovora zaključenih na daljinu, pravnih sredstava u slučaju nesaobraznosti proizvoda, zabrane nepoštenih poslovnih praksi, kao i mogućnosti alternativnog rješavanja sporova kroz ODR platformu Evropske komisije.

Učesnici obuke dobili su pristup digitalnim resursima, sertifikaciju, kao i mogućnost da samostalno sprovedu edukacije u okviru svojih organizacija. Platforma je besplatna, dostupna na više jezika i otvorena za sve korisnike putem sajta www.consumerlawready.eu.

PROJEKTNI SASTANAK AZA4ICE U ŠIBENIKU

INTEGRACIJA CIRKULARNE EKONOMIJE U SEKTOR AKVAKULTURE

U periodu od 27. do 29. maja 2025. godine u Razvojnoj agenciji Šibensko-kninske županije u Šibeniku, održan je četvrti projektni sastanak u okviru projekta AZA4ICE.

Privrednu komoru Crne Gore na sastanku su predstavljale **Sandra Perić** i **Marija Milačić**, koje su aktivno učestvovala u diskusijama, razmjeni znanja i planiranju narednih koraka, sa fokusom na nacionalnim pilot aktivnostima u okviru projekta.

Tokom trodnevnog događaja, projektni partneri iz Grčke, Italije, Bugarske, Portugalije, Španije i Crne Gore su analizirali dosadašnji napredak, razmijenili iskustva i planirali naredne aktivnosti koje će doprinijeti jačanju prostornog planiranja i integraciji cirkularne ekonomije u sektor akvakulture.

Događaj je upotpunjen posjetom pilot lokaciji, gdje su partneri imali priliku da se na terenu upoznaju sa izazovima i mogućnostima primjene koncepta C-AZA (odabrane zone za cirkularnu akvakulturu), koji predstavlja inovativni alat za prostorno planiranje i održivo upravljanje vodnim resursima.

Ovaj sastanak je potvrdio značaj transnacionalne saradnje i omogućio partnerima da dodatno ojačaju međusobnu povezanost, za-

jednički pristupe rješavanju izazova i unaprijede djelovanje u pravcu održive akvakulture u regionu.

AZA4ICE je međunarodni projekt koji se bavi unaprjeđenjem održivih i cirkularnih praksi u sektoru akvakulture u evro-mediteranskoj regiji. Cilj projekta je prelazak na održiviji i efikasniji model korišćenja resursa u akvakulturi kroz inovativno prostorno planiranje i aktivno uključivanje svih relevantnih aktera.

Projekat traje od januara 2024. do juna 2026. godine, uz budžet od skoro tri miliona eura. Finansira ga program Interreg Euro-MED u okviru prioriteta „Greener MED”. Glavni fokus je identifikacija i testiranje zona za cirkularnu akvakulturu u obalnim i unutrašnjim vodama, čime se podstiče ekonomski rast i očuvanje prirode. Takođe, projekat promovise saradnju među zemljama i smanjenje administrativnih prepreka za upravljanje resursima. Projekat pruža mogućnosti za inovacije u upravljanju resursima, jačanje cirkularne ekonomije i stvaranje novih poslovnih prilika, čime doprinosi održivom razvoju u regionu.

Projekat ima jedanaest partnera iz osam zemalja: Grčka, Italija, Španija, Francuska, Hrvatska, Bugarska, Crna Gora i Portugalija.

PROJEKAT BLUECONNECT

SASTANAK I TEMATSKA RADIONICA U MOSTARU

Sastanak BLUECONNECT projektnih partnera i tematska radionica za MSP održani su 26. i 27. maja 2025. godine u Mostaru.

Radionica je bila posvećena prepoznavanju mogućnosti regionalnog povezivanja, razvoju novih tehnologija i razmjeni znanja u sektoru Plave ekonomije u prekograničnoj regiji.

U okviru radionice predstavljeni su rezultati istraživanja sprovedenih u Crnoj Gori, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koji su obuhvatili analizu tržišta, identifikaciju izazova i potencijala za prekograničnu saradnju, a namjera je da posluže kao temelj za uspostavljanje regionalnog Blue Growth Clustera.

Tanja Radusinović, direktorica Sektora za projekte Privredne komore Crne Gore, govorila je o važnosti kvalitetne saradnje privrednih komora u segmentu međukompanijskog povezivanja, kao i dostupnim instrumentima za unapređenje konkurentnosti MMSP iz prekogranične oblasti.

Ana Filipović, PKCG, predstavila je izvještaj za Crnu Goru, koji je obuhvatio desk istraživanje relevantnih izvještaja, strategija i registara, te kvalitativne intervjuve sa ključnim akterima iz akademskog, javnog i privatnog sektora. Analiza je ukazala na značajan, ali još uvijek neiskorišćen potencijal u oblastima ribarstva, akvakulture, pomorskih inovacija, turizma i obnovljivih izvora energije. Uočeni su izazovi kao što su nedostatak kvalifikovanog kadra, ograničeno finansiranje, regulatorne barijere i slaba međusektorska povezanost, ali i ključne razvojne prednosti – povoljna geografska pozicija, bogat biodiverzitet i pristup EU fondovima. Preporuke proistekle iz ovog materijala uključuju jačanje institucionalnih kapaciteta, ulaganje u obrazovanje i inovacije, te razvoj održivih "plavih" tehnologija.

Tokom sastanka predstavljen je i koncept Blue Growth Clustera kao jednog od ključnih rezultata projekta, te digitalna platforma koja će omogućiti efikasnije povezivanje aktera iz sektora

Plave ekonomije, kao i bolji pristup svježoj ribi. Projekat BLUECONNECT, koji se realizuje kroz program Interreg IPA CBC, ima za cilj jačanje prekogranične saradnje i inovacija u oblasti Plave ekonomije u Jadransko-jonskom regionu.

Tokom sastanka projektnih partnera čiji je cilj bio evaluacija napretka u realizaciji aktivnosti tokom drugog izvještajnog perioda, identifikacija izazova u implementaciji i dogovor oko narednih koraka među projektnim partnerima, razmijenjene su informacije o sprovedenim aktivnostima, uz poseban fokus na analizu odstupanja i izazova u realizaciji.

Dogovorene su ključne aktivnosti za naredni period, uključujući moguće korekcije vremenskog plana i dalju dinamiku implementacije. Dodatni fokus stavljen je na planiranje promotivnih i komunikativnih aktivnosti daljeg toka projekta, u kojem je aktivno učešće uzela **Maja Rašković**, članica Komorinog BLUECONNECT tima.

ZORAN SOUKUP, EKSPERT, O PRODUKTIVNOSTI 2.0

KAKO UPRAVLJATI VREMENOM, FOKUSOM I TALENTIMA U DOBA POSLOVNE KOMPLEKSNOSTI

U vrijeme kada tehnologija ubrzava sve procese, a promjene dolaze brže nego što se strategije mogu prilagoditi, pitanje produktivnosti prestaje biti operativno i postaje egzistencijalno. Savremena produktivnost više se ne mjeri brojem proizvedenih jedinica po satu rada, već sposobnošću tima da dosljedno sprovede najvažnije zadatke, u pravom redoslijedu i u okvirima redovnog radnog

vremena. Ukratko, produktivnost je postala strategija u svakodnevnoj akciji.

Za firme u Crnoj Gori koje se suočavaju s istim globalnim izazovima kao i njihovi regionalni konkurenti, ovo pitanje ima dodatnu težinu: borba za zadržavanje kompetentnih kadrova i upravljanje poslovnom kompleksnošću uz ograničene resurse zahtijeva novu disciplinu –svakodnevno upravljanje učinkom.

Crnogorske firme imaju priliku preuzeti vodeću ulogu u regiji upravo kroz uvođenje primjenjivih, mjerljivih i prilagodljivih metoda rada.

GDJE NESTAJE RADNO VRIJEME?

U svakom danu postoje izgubljeni sati koje nitko ne registruje. Dani su nam ispunjeni aktivnostima, ali bez stvarne provjere rezultata. Iskustvo iz rada s desetinama firmi u regionu pokazuje da su tri glavna uzroka gubitka radnog vremena:

1. Loše planiranje dana i sedmice (nedostatak jasnih prioriteta)
2. Prekidi i kognitivne distrakcije (e-mail, poruke, sastanci bez fokusa)
3. Nerazlikovanje važnog od hitnog

BIEPE metodologija, razvijena na temelju konkretnih potreba menadžera i timova, upravo tu započinje svoju primjenu: dan po dan, zadatak po zadatak, utemeljeno na mjerenju i stvarnim podacima.

MJERENJE DONOSI UVID, A UVID DONOSI PROMJENU

Bez mjerenja, sve izgleda isto: zaposlenost se zamjenjuje efikasnošću. Kroz jasno definisane metrike – poput procenta izvršenja A prioriteta u roku, procenta vremena uloženog u najvrjednije zadatke i kvalitet po vrsti rada – BIEPE metodologija omogućuje stvarni uvid u svakodnevni učinak.

Jedan od ključnih alata je semafor vještina – procjena u kojoj zaposleni nijesu kategorizovani po „urođenim talentima“, već prema nivou vladanja određenim vrstama rada.

Taj nivo je mjerljiv i razvojni. Upravo ova distinkcija omogućava tačno delegiranje i istovremeno otvara prostor za stručno usmjeravanje i napredak svakog člana tima.

Menadžeri koji primjenjuju ovu metodologiju ističu da već nakon nekoliko sedmica mogu jasno vidjeti gdje njihova organizacija gubi vrijeme – i kako bez dodatnih ulaganja podići ukupni učinak.

ORGANIZACIJA TIMA I ZADRŽAVANJE KADROVA

Upravljanje učinkom ne završava s planiranjem – ono uključuje svakodnevno prilagođavanje i kontinuirano unapređenje. Delegiranje zadataka više se ne može temeljiti na dostupnosti, već na podacima potvrđenoj sposobnosti. To ne povećava samo produktivnost – nego i motivaciju.

Motivacija, pokazalo se, jest snažniji prediktor zadržavanja kod operativnog i srednjeg menadžmenta, dok se kod višeg menadžmenta važnijim pokazuje osjećaj strateške autonomije. U tom kontekstu, metode kao što su dnevno planiranje, analitika radnog učinka i personalizovano upravljanje postaju ključni alati ne samo za performanse – nego i za retenciju.

Na radionici održanoj u Privrednoj komori Crne Gore 11. juna 2025., prikazali smo konkretne razlike u motivacijskim strukturama po sektorima – od proizvodnje do biotehnologije, od geodetskih usluga do savjetodavnih firmi. Bez sistemske analize – nema načina za strateško upravljanje ljudskim potencijalima. Svaki sektor ima svoje dinamike, a sistemsko mjerenje omogućuje da ih prepoznamo, unaprijedimo i održimo.

ZAKLJUČAK: UPRAVLJANJE UČINKOM KAO TEMELJ KONKURENTNOSTI

Produktivnost 2.0 ne traži prekovremeni rad, već jasnoću, odgovornost i disciplinu izvršenja. U današnjim uslovima, to je važnije od bilo koje tehnologije ili strategije – jer svaka strategija propada ako dan izgleda haotično.

Crnogorske firme imaju priliku preuzeti vodeću ulogu u regiji upravo kroz uvođenje primjenjivih, mjerljivih i prilagodljivih metoda rada. BIEPE nije još jedan set preporuka – to je metodologija koja svaki radni dan pretvara u operativni učinak.

Sistemsko upravljanje učinkom svakog člana tima će napraviti razliku između onih koji opstaju od onih koji vode tržište.

ZAJEDNIČKA IZJAVA EUROCHAMBRES I SMEUNITED

POJEDNOSTAVITI DIREKTIVU O
EKOLOŠKIM TVRDNJAMA

Kako pregovori u okviru trijalogu o Direktivi o ekološkim tvrdnjama ulaze u završnu fazu, Eurochambres i SMEUnited izražavaju duboku zabrinutost zbog trenutnog stanja prijedloga. Umjesto da se poslovnom sektoru obezbijedi jasan, praktičan i proporcionalan okvir za komunikaciju o naporima u oblasti održivosti, nacrt predviđa znatna administrativna i finansijska opterećenja, naročito za mala i srednja preduzeća (MSP). Ova opterećenja bi mogla obeshrabriti preduzeća da uopšte iznose ekološke tvrdnje.

Snažno pozivamo donosioce odluka u EU da ne zaključuju pregovore sve dok Direktiva ne bude značajno pojednostavljena. Kako bi se obezbijedio pravedan i konkurentan zeleni prelaz, neophodno je podsticati tačne ekološke tvrdnje. Međutim, trenutni nacrt prijeti da stvori nenamjerne prepreke u komunikaciji o održivosti, naročito za manja preduzeća.

Zahtjevi za dokazivanjem, naročito obaveza sprovođenja analize životnog ciklusa proizvoda, predstavljaju nesrazmjerno finansijsko opterećenje za preduzeća. Situaciju dodatno pogoršava zahtjev za prethodnu verifikaci-

ju, koji odlaže trenutak kada tvrdnje o zaštiti životne sredine mogu postati javne.

Predložena pojednostavljena procedura mogla bi predstavljati potencijalno olakšanje. Međutim, njena korisnost i dalje ostaje neizvjesna, budući da još nije jasno koje vrste tvrdnji će biti kvalifikovane kao „jednostavne“.

U duhu izreke „bolje spriječiti nego liječiti“, pozivamo donosioce odluka u EU da djeluju odmah, umjesto da se naknadno vraćaju ovoj regulativi kroz sveobuhvatne zakonodavne prijedloge.

Kako bi se osiguralo da je Direktiva izvodljiva i proporcionalna, pozivamo na sljedeća poboljšanja:

Unapređenje harmonizacije i usklađenosti: Obezbijediti punu koherentnost sa postojećim zakonodavstvom EU, posebno sa Direktivom o osnaživanju potrošača, kako bi se izbjegla preklapanja i nedosljednosti.

Pojednostavljenje dokazivanja i verifikacije: Učiniti analizu životnog ciklusa dobrovoljnom i obezbijediti pojednostavljene metodologije i digitalne alate prilagođene kapacitetima MSP-a. Zahtjev za prethodnu verifi-

kaciju treba ukloniti ili značajno redizajnirati kako bi se smanjili troškovi i kašnjenja.

Poboljšanje pristupa pojednostavljenoj proceduri: Proširiti mogućnosti za korišćenje pojednostavljene procedure kroz reviziju kriterijuma i smanjenje dokumentacione obaveze. Jasna lista prihvatljivih tvrdnji treba biti usvojena u roku od 18 mjeseci od stupanja Direktive na snagu.

Produženje perioda za transpoziciju: Duži rokovi za primjenu omogućiću preduzećima, posebno MSP-ima, dovoljno vremena za prilagođavanje. Mikropreduzeća treba potpuno izuzeti iz primjene Direktive.

Značajno pojednostavljenje Direktive o ekološkim tvrdnjama preduslov je da evropska poslovna zajednica podrži njeno usvajanje. Eurochambres i SMEUnited pozivaju kreatore politika EU da ne okončavaju trijalog dok se prijedlog značajno ne pojednostavi.

Nastavićemo da ulažemo napore kako bi Direktiva o ekološkim tvrdnjama ispunila svoje ciljeve bez nametanja nepotrebnih opterećenja za preduzeća, naročito za mala i srednja.

POČELA IZGRADNJA LUKSUZNOG KOMPLEKSA „PORTA RAI“

Svečanom ceremonijom postavljanja kamena temeljca u junu je otpočela realizacija jedne od najznačajnijih turističkih investicija na obali Jadrana. Hotelsko-rezidencijalni kompleks Porta Rai Beachfront Hotel & Residences, projekat je kojim će se Crna Gora dodatno pozicionirati na globalnoj turističkoj mapi. Njegov značaj za lokalnu zajednicu ogleda se u novih 800 radnih mjesta pretežno za lokalno stanovništvo, dok se ukupni ekonomski efekat projekta procjenjuje na 278 miliona eura.

Tokom ceremonije polaganja kamena temeljca, za uspješnu realizaciju projekta istaknuta je važnost dijaloga sa lokalnom zajednicom, transparentnost u poslovanju, kao i institucionalna podrška i efikasna saradnja sa državom.

Investicija je zajednički poduhvat međunarodnih kompanija Karisma Hotels & Resorts i Dobrov & Family Group. Suvlasnik hotelske grupacije Karisma Hotels & Resorts **Ljubiša Krstajić**, poručio je na događaju da je projekat rezultat snažne vizije i dugoročnog povjerenja u potencijal Crne Gore.

„Govorimo o početku jedne ambiciozne vizije razvoja koja se rađa upravo ovdje, na mjestu koje vidimo kao novo, prepoznatljivo lice crnogorskog turizma. Porta Rai nije samo još jedan luksuzni projekat – to je najkompletniji i najsadržajniji porodični kompleks u Crnoj Gori i na cijelom Jadranu. Osmišljen je da odgovori na potrebe porodica – kroz sadržaje za sve generacije, bez kompromisa po pitanju udobnosti, bezbjednosti i kvaliteta boravka“, rekao je Krstajić.

Andrey Dobrov, osnivač međunarodne kompanije Dobrov & Family Gro-

up, istakao je da ambicija ove grupacije nije bila samo da realizuje još jednu investiciju, već da stvori stvarnu vrijednost za građane, posjetioce i Crnu Goru u cjelini.

„Naša misija je uvijek bila da kroz pažljivo planiran razvoj i podršku lokalnim zajednicama stvaramo dugoročnu vrijednost. Porta Rai odražava upravo tu misiju: donijeće 800 novih radnih mjesta, osnažiti crnogorsku ekonomiju s ukupnim ekonomskim efektom od 278 miliona eura, podstaći razvoj lokalnog preduzetništva i doprinijeti pozicioniranju Crne Gore kao premium mediteranske destinacije i jedne od najzbudljivijih u Evropi“, poručio je Dobrov.

Prva faza radova obuhvataće izgradnju dijela hotelskih sadržaja, rezidencijalnih jedinica i infrastrukture, a završetak cijelog kompleksa planiran je do kraja 2029. godine.

SLOVENIJA IMA REKORDAN BROJ ZAPOSLENIH

Tokom prošle godine u Sloveniji je bilo 944.008 zaposlenih, što je najviše od 1991. godine, odnosno 27 odsto više nego 1997. godine, kada je bilo najmanje zaposlenih. Struktura radno aktivnog stanovništva se mijenja, a sve je više stranaca.

Više od polovine zaposlenih putuje na posao u drugu opštinu, objavio je Državni zavod za statistiku.

Kako su pojasnili statističari, 2010. godine u Sloveniji je bilo 92,6 odsto zaposlenih sa slovenačkim državljanstvom,

dok je prošle godine taj udio pao na 84,3 odsto.

Udio zaposlenih sa državljanstvom neke druge članice EU-a kretao se u ovom periodu između 0,5 odsto i 2,1 odsto, dok je udio onih sa državljanstvom drugih zemalja u porastu – prošle godine su činili 13,7 odsto svih zaposlenih.

U 2024. godini najviše zaposlenih, 22,3 odsto ukupno, radilo je u prerađivačkoj industriji, zatim u oblasti trgovine, održavanja i popravke motornih vozila (12,3 odsto), te u obrazovanju (8,6 odsto), piše Seebiz.

DEPONIJA DOO OTKUPLJUJE KORIŠĆENO JESTIVO ULJE OD UGOSTITELJA

Deponija DOO započela je sistematski otkup iskorišćenog jestivog ulja iz ugostiteljskih objekata na teritoriji Glavnog grada.

„U saradnji sa licenciranim partnerima, već smo sklopili ugovore sa 100 pravnih lica, a ulje se trenutno redov-

no prikuplja sa čak 130 lokacija širom Podgorice. Ovim projektom: sprečavamo zagađenje kanalizacije i voda, omogućavamo zakonski ispravno i jednostavno odlaganje za ugostitelje. Pozivamo sve restorane, kafiće, hotele, kuhinje i ostale objekte koji koriste ulje za pripremu hrane da nam se pridruže. Kontaktirajte nas i uključite se u sistem odgovornog upravljanja otpadnim uljem“, saopštili su iz Deponije. Crna Gora uskoro dobija prvi centar za razvoj igara

PRVI CENTAR ZA RAZVOJ VIDEO IGARA

Crna Gora će uskoro dobiti svoj prvi centar za razvoj igara. Centar će biti posvećen edukaciji, mentorstvu i podršci svim pojedincima i timovima koji žele da se bave razvojem video igara – bilo kao indie developeri, startapovi ili oni koji su dio većih outsourcing timova.

Ovo je najavljeno na skupu „GameDev u Crnoj Gori“ koji je organizovao ICT klaster Cortex u Naučno-tehnološkom parku Crne Gore. Riječ je o događaju koji je realizovan u okviru projekta CBC GAIN koji sufinansira Evropska unija kroz Interreg VI-A IPA Program Hrvatska-Bosna i Hercegovina-Crna Gora 2021-2027 i kofinansira Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama.

„Otvaranje GameDev Centra biće prekretnica za crnogorsku gejming scenu. Naš cilj je da pružimo prostor, znanje i opremu kako bismo motivisali mlade

ljude da stvaraju, povezuju se i razvijaju karijeru u ovoj brzo rastućoj industriji“, poručili su iz nevladine organizacije ICT Cortex.

Na događaju su stručnjaci iz industrije govorili o razvoju igara, izazovima, fondovima i šansama koje stoje pred crnogorskim timovima.

„Otvaranje GameDev Centra u Podgorici predstavlja prekretnicu za razvoj indie igara u Crnoj Gori. Riječ je o inicijativi koja omogućava besplatan pristup najmodernijoj opremi i znanju, spuštajući barijere za ulazak u ovu industriju na apsolutni minimum. Ovaj Centar nije samo ulaganje u budućnost razvoja igara već i jasan signal da je došlo vrijeme da ogroman kreativni potencijal mladih u Crnoj Gori dobije podršku kakvu zaslužuje. Kao neko ko aktivno investira u razvoj i promociju igara širom svijeta, biću snažan saveznik u nastojanju da Crna Gora izgradi snažnu i međunarodno prepoznatu indie scenu“, kazao je **Miloš Šćepanović**, Game Manager na projektu

NA SUDU ZBOG KEKSA „OREO“

Kompanija „Mondelez“, jedan od najvećih svjetskih proizvođača grickalica, slatkiša i prehrambenih proizvoda, pokrenula je tužbu protiv nemačkog trgovačkog lanca „Aldi“, javlja CNN.

Taj proizvođač tvrdi da Aldi „očigledno kopira“ dizajn ambalaže njihovih proizvoda i prodaje ih kroz sopstvenu trgovačku robnu marku. Iz kompanije kažu kako takva pakovanja zbunjuju kupce, koji često pomisle da kupuju, recimo, originalni keks „oreo“ iako je zapravo reč o proizvodima privatne robne marke ovog trgovca koji se prodaju po nižim cenama u odnosu na poznate brendove.

TAKSOM PROTIV MASOVNOG TURIZMA

Norveška planira da uvede turističku taksu kako bi se lakše izborila sa masovnim turizmom, a sav prihod od novog nameta koristiće se isključivo za ulaganja u turističku infrastrukturu, prenosi Biznis.ba.

Tokom prošle godine zabilježeno je rekordnih 38,4 miliona noćenja, pri čemu su strani turisti ostvarili čak 12 miliona. Norveška se posljednjih godina suočava s naglim rastom broja turista.

Izvor: portali i agencije

THE ECONOMIST

KAKO IZGRADITI DOBRU KORPORATIVNU KULTURU

Svaka kompanija ima svoju kulturu – htjela to ili ne. Međutim, premalo firmi zaista promišlja kakvu kulturu žele da izgrade i kako da je ukorijene u svakodnevni rad. Kako otkriva najnovija epizoda podkasta Boss Class, nije dovoljno izgovoriti nekoliko apstraktnih imenica. Niko nije postao transparentniji ili skloniji saradnji samo zato što su te riječi ispisane u lobiju.

Najjednostavniji razlog zašto bi se trebalo baviti kulturom jeste povećanje zadovoljstva zaposlenih – što postaje posebno važno kada nezadovoljni radnici imaju alternativu. Studija iz 2023. godine, koju su sprovedi Alex Edmans sa Londonske poslovne škole i njegovi koautori, analizirala je podatke iz 30 zemalja. Utvrđeno je da je veći nivo zadovoljstva zaposlenih povezan s boljim finansijskim rezultatima, a da je ta veza još jača u fleksibilnijim tržištima rada. Ipak, to ne znači da sve firme treba da njeguju istu kulturu. Iako niko ne uživa radeći u toksičnom okruženju, ljudi imaju različite preferencije kada je riječ o radnom ambijentu.

Donald Sull sa Massachusetts Institute of Technology navodi primjer dvije aeronautičke kompanije koje obje imaju iznadprosječne ocjene zaposlenih. SpaceX lošije stoji po pitanju ravnoteže između posla i privatnog života, ali ima visoke ocjene kada je riječ o inovacijama i pogodnostima poput gledanja lansiranja raketa. Lockheed Martin, s druge strane, ima znatno bolje rezultate po pitanju ravnoteže između privatnog i poslovnog života,

ali manje je percipiran kao inovativna kompanija.

Razlog zbog kojeg menadžeri treba da njeguju različite kulture jeste, kako kaže Sull, to što je kultura operativni sistem kompanije. A kako se strategije razlikuju, tako bi trebalo i kulture. SpaceX je disruptor koji pokušava da preoblikuje svemirsku industriju; Lockheed Martin, kao glavni izvođač za vladu, ima mnogo veći interes za stabilnost. To znači različite norme i ponašanja u obje firme – i drugačiji profil ljudi koje žele da zapošljavaju.

Kultura određuje kako će se ljudi ponašati kada šef ne gleda. U svojoj knjizi *Move Fast and Fix Things*, Frances Frei i Anne Morriss opisuju priču iz ranih dana FedEx-a, kada se kompanija borila za opstanak. Jedna mlada žena, očajna jer njena vjenčаница nije stigla na vrijeme, pozvala je FedEx u suzama. Jedna zaposlena je samoinicijativno unajmila mali avion Cessna kako bi isporučila haljinu i spasila dan. Među gostima na svadbi bili su i neki menadžeri – impresionirani gestom, odlučili su da posluju s FedEx-om. Ostalo je istorija. Možda je priča apokrifna, ali poruka je istinita. Kako kaže Frei: „Gdje strategija ćuti, kultura popunjava praznine.“

Pošto kultura igra tako važnu ulogu, logično je pristupiti joj sistematski. Danska farmaceutska kompanija Novo Nordisk, najpoznatija po svojim preparatima za mršavljenje, svoju kulturu artikuliše kroz skup principa poznat kao Novo Nordisk Way.

Deset ključnih normi, poznatih kao „esencijali“, usmjeravaju donošenje odluka. Neobičniji je proces koji nazivaju „facilitacija“ – metoda kojom se menadžerima pomaže da se ponašaju u skladu s poželjnim vrijednostima. Iskusni facilitatori putuju svijetom, razgovaraju s liderima i zaposlenima u različitim jedinicama i izvještavaju rukovodstvo u Kopenhagenu o stanju organizacione kulture.

Kompanije koje se ozbiljno bave kulturom ugrađuju je u proces zapošljavanja i unapređenja. Moderna, farmaceutska firma sa izraženijom i oštrijom kulturom od Novo Nordiska, koristi 12 „mentalnih okvira“ (npr. „guramo granice mogućeg“, „prihvatamo rizik“) u procjeni kandidata. Kompanija Stryker, koja se bavi medicinskim uređajima, čak koristi organizacioni dizajn kako bi širila svoju kulturu visokih performansi i „autsajderskog duha“. Kada neki sektor postane prevelik, kompanija ga razdvaja. „Imate manje jedinice koje tada moraju da rastu i djeluju gotovo kao startapi“, kaže izvršni direktor Kevin Lobo.

Granica između jake kulture i svojevrsnog kulta može djelovati tanka u firmama s izraženim identitetom. Danas su to „mentalni okviri“ i „esencijali“, a sutra možda masovna vjenčanja. Ipak, menadžerima se s razlogom savjetuje da ozbiljno pristupe kulturi. Ako želite da se vaši zaposleni ponašaju na određeni način, nije dovoljno ispisati opšte vrijednosti na zidovima. Morate ih neprestano oživljavati.

Izvor: *The Economist*

PRICEWATERHOUSECOOPERS

TROŠAK UVOĐENJA DIGITALNOG EURA DO 30 MILIJARDI

Uz finansijske troškove, studija upozorava da bi digitalni euro angažovao i gotovo polovinu trenutno dostupnih IT stručnjaka u sektoru, što bi moglo zakočiti razvoj inovacija u oblasti elektronskog plaćanja

Uvođenje digitalnog eura moglo bi koštati znatno više nego što se prvobitno procjenjivalo – prema najnovijoj studiji revizorsko-konsultantske kuće PricewaterhouseCoopers (PwC), troškovi za evropske banke mogli bi dostići i do 30 milijardi eura.

Analizu je PwC sproveo po nalogu Asocijacija evropskog kreditnog sektora (ECSAs), a pokazala je da bi za samo 19 analiziranih monetarnih institucija troškovi prilagođavanja iznosili više od dvije milijarde eura. Ako se ovi podaci projektuju na cijelu eurozonu, ukupni troškovi bi, zavisno od scenarija, varirali između 18 i 30 milijardi eura.

Najveći dio ulaganja bio bi potreban za prilagođavanje mobilnih bankarskih aplikacija, online platformi za elektronsko bankarstvo, fizičkih platnih kartica i POS terminala, kao i za redizajn i nadogradnju bankomata – gdje

se procjenjuje da bi prosječan trošak po banci iznosio oko devet miliona eura.

Uz finansijske troškove, studija upozorava da bi digitalni euro angažovao i gotovo polovinu trenutno dostupnih IT stručnjaka u sektoru, što bi moglo zakočiti razvoj inovacija u oblasti elektronskog plaćanja.

Evropska centralna banka već godinama razvija koncept digitalnog eura – elektronske verzije novčanica i kovanica, koja bi bila prihvaćena u svim članicama eurozone. Danas su građani u 13 od 20 članica eurozone, kada je riječ o elektronskom plaćanju, primarno oslonjeni na kartice koje izdaju strane privatne kompanije.

Digitalni euro treba da bude odgovor na dominaciju američkih giganta poput PayPala, Mastercarda i Vise, te da ojača stratešku autonomiju Evropske unije u oblasti platnog prometa. Plaćanje bi bilo moguće putem e-novčani-

ka – u prodavnici, na internetu, preko mobilnog telefona ili kartice, online i offline. ECB garantuje da lični podaci korisnika neće biti nadzirani prilikom transakcija.

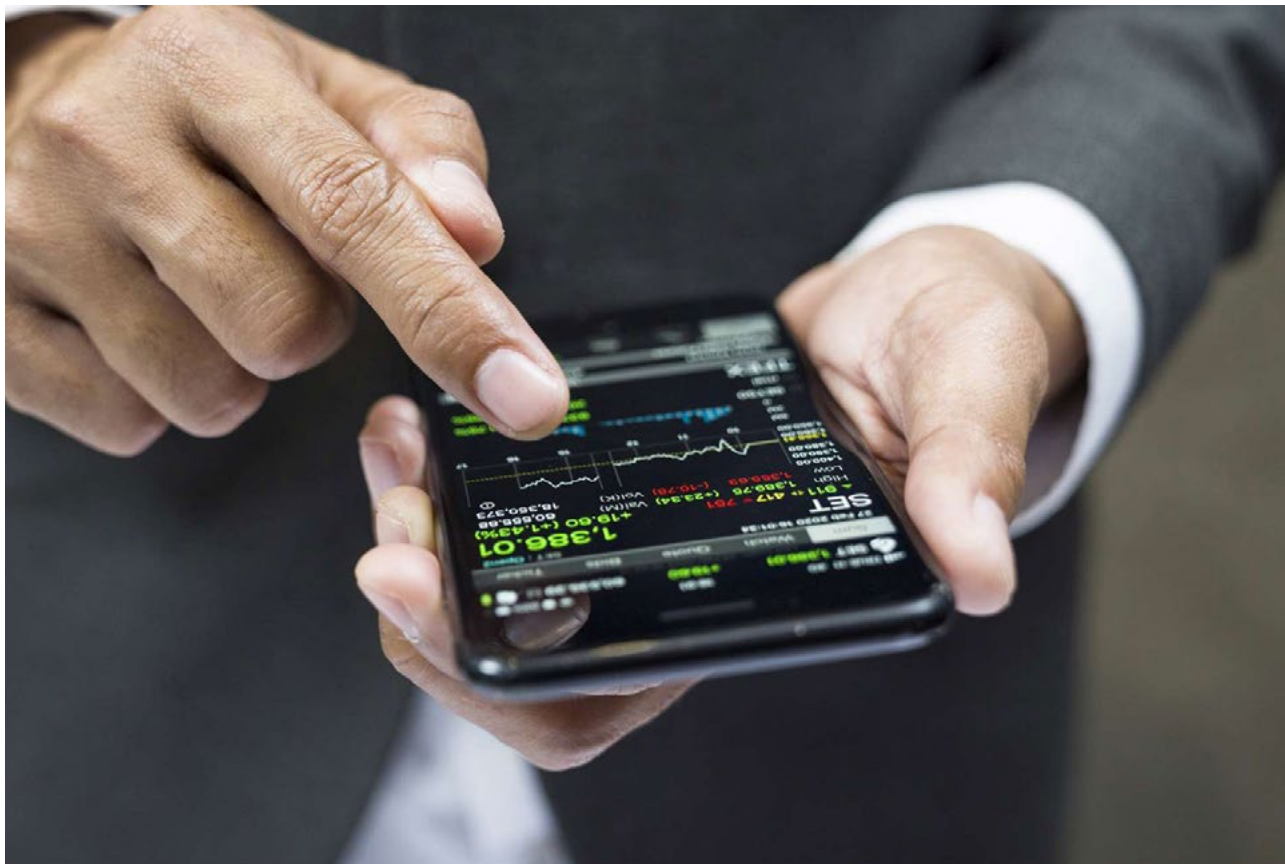
Ipak, unutar bankarskog sektora vlada značajna doza skepse. Mediji prenose da se institucije plaše mogućnosti da bi građani, u slučaju krize, masovno povukli depozite iz poslovnih banaka i prebacili ih u digitalni euro – čime bi se direktno ugrozila likvidnost bankarskog sistema. Zbog toga se razmatra mogućnost uvođenja limita na iznose koje bi građani mogli držati u digitalnoj valuti.

Projekat je još u fazi pripreme, koja je počela u novembru 2023. godine. Odluka o njegovom eventualnom uvođenju mogla bi biti donesena najranije 2026. godine, kada Savjet guvernera ECB razmotri sve aspekte i potencijalne rizike.

Izvor: *Investitor*

JANIS VARUFAKIS

PRIVATIZACIJA NOVCA

U odsustvu ozbiljne zakonske regulacije, stabilne kriptovalute neće biti ni stabilne ni prihvatljive kao jednostavna alternativa za dolarska plaćanja. One su trojanski konj dolazeće privatizacije novca

Prolječni sastanci Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke obično su nezanimljivi događaji koji brzo tonu u zaborav. Ali ove godine nije bilo tako. Šefovi nekoliko centralnih banka vratili su se sa skupa prilično uplašeni. Razlog je bauk zakona o stabilnim kriptovalutama, poznat po imenu GENIUS. Ovaj zakon uskoro treba da bude usvojen u Kongresu SAD, na tragu predsjedničke uredbe o formiranju strateških rezervi kriptovaluta koju je Donald Trump objavio 6. marta.

Šefovi centralnih banaka su kriptovalute dosad vidjeli uglavnom kao smetnju, koja srećom nema kapaciteta da ozbiljnije poremeti funkcionisanje monetarnih sistema kojima upravlja. Ali izgleda da je Trumpov tim sada odlučio da stabilne kriptovalute vezane za dolar učini djelom nove strategije za preuređenje globalnog monetarnog sistema.

Predsjednike centralnih banaka posebno uznemiravaju dublje implikacije takve politike. Radi se o sračunatom i haotičnom demontiranju monetarnog poretka ustanovljenog u 20. vijeku, kada su centralne banke bile jedini arhitekti novčanog sistema. Dok GENIUS uvodi mogućnost trgovine privatno emitovanim stabilnim kriptovalutama, istovremeno se priprema novi zakon koji američkim Federalnim rezervama zabranjuje emitovanje sopstvene digitalne valute (CBDC), čime se virtuelni novac u vlasništvu privatnih korporacija praktično proglašava za novog čuvara dolarske hegemonije.

To nije nikakva inovacija. To je neprijateljsko preuzimanje novčane mase. U odsustvu ozbiljne zakonske regulacije, stabilne kriptovalute neće biti ni stabilne ni prihvatljive kao jednostavna alternativa za dolarska plaćanja.

One su trojanski konj dolazeće privatizacije novca.

Evropska centralna banka je svjesna opasnosti. Kada hartije od vrijednosti migriraju na blokčejn, tokenizovane obveznice, dionice i derivati proizvešće potrebu za odgovarajućim sistemom poravnanja. Rješenje koje nudi Evropska centralna banka je digitalni euro. Tako bi se osiguralo da javni novac ostane temelj finansijskog sistema. Ali tome su se dosad protivile njemačke i francuske privatne banke. Sada ECB ima još jednu, veću glavobolju: zabranom CBDC-a i davanjem zelenog svjetla za stabilne kriptovalute, Sjedinjene Države su pošle u suprotnom smjeru. Trumpov tim ne samo da odbacuje javni digitalni novac, nego i održavanje supremacije dolara prepušta najmračnijim silama unutar velikih tehnoloških kompanija.

Ironija je groteskna. Oni isti libertarijanci koji traže ukidanje državnog aparata sada mole državu da prihvati njihove stabilne kriptovalute kao de facto zvaničnu valutu. Što je još gore, privatni emiteri zahtijevaju pristup bilansu Federalnih rezervi da bi rezerve centralne banke koristili kao pokriće za svoje valute. Zamislite svet u kom neki Tether, Circle ili Muskov X Token dobija implicitnu podršku Ministarstva finansija SAD i pored toga što operiše izvan okvira bankarskih zakona. To nije samo regulatorna arbitraža – to je monetarni feudalizam.

Da ne zaboravimo, Amerika je u 19. vijeku živjela u monetarnoj distopiji takve vrste. Hiljade privatnih banaka su izdavale sopstvene novčanice, a česti napadi finansijske panike ostavljali su javnost, i posebno radničku klasu, s gomilama bezvrijedne hartije u rukama. Čak se i J. P. Morgan osjećao ugroženim u takvom sistemu. Zato je primorao federalne vlasti i ostale bankare da osnuju Federalne rezerve kao javnu instituciju sa zadatkom stabilizacije vrijednosti novca.

Sada se Sjedinjene Države vraćaju u prošlost – povlačeći za sobom ostatak sveta. U zapanjujućem preokretu 23. januara, Trump je objavio uredbu o snaženju američkog vođstva u digitalnim finansijskim tehnologijama, u kojoj su stabilne dolarske kriptovalute opisane kao instrument koji će „promovisati i štititi suverenitet američkog dolara“. GENIUS (čija konačna verzija još nije objavljena) recept je za novu eru finansijskog divljeg zapada u kojoj će stabilne kriptovalute – vezane za dolar, ali pod kontrolom privatnih aktera – preplaviti globalnu ekonomiju digitalnim pseudo-dolarima. Privatne stabilne kriptovalute nemaju nikakvih izgleda da održe vezu s dolarom nakon što ih federalne vlasti službeno odobre i njihova vrijednost naglo poraste. Čak i zemlje koje odbace dolar ostaće zarobljene u njegovoj digitalnoj sjenci.

Evropa se opire. ECB prepoznaje egzistencijalnu prijetnju i pokušava da u što kraćem roku uvede „žiralni CBDC“: digitalni euro namijenjen institucionalnim transakcijama koji će funkcionisati kao kontrolna tačka – kao brza i prljava hibridna verzija sistema koji povezuje tradicionalni platni promet i blokčejn infrastrukturu. Takvo rješenje treba da nam kupi vrijeme dok se ne ustanovi granularni sistem poravnanja, kada se savlada otpor privatnih bankara koji profitiraju od status quo stanja.

Ali tada će možda biti prekasno. Dok se Evropa nateže s odborima, Sjedinjene Države delaju. Uredba o tržištima kriptoomovine (MiCA) već je izbacila Tether iz Evrope – ne zato što je uredba previše stroga, već zato što političko vođstvo EU još ne shvata o kakvim ulozima se radi. Ako stabilne kriptovalute postanu osnovni novac na kripto berzama, u decentralizovanim finansijama i pratećoj ekonomiji u nastajanju, polovično dovršeni digitalni euro Evropske centralne banke stići će na bojno polje kada rat već bude izgubljen.

Zemlje u razvoju su pred teškim izborom. Već trpe štetu zbog dominacije dolara, a sada moraju da odluče da li da zabrane stabilne kriptovalute (i izgube pristup tokovima kripto kapitala) ili stvore sopstvene verzije i pokušaju da se nadmeću s efektima mreže koji su na strani dolarskog sistema. Treća i najmanje privlačna alternativa jeste da se predaju novom – i još opasnijem – obliku de facto dolarizacije.

Jedina centralna banka koja je planirala unaprijed bila je Narodna banka Kine. Imajući na raspolaganju luksuz sopstvenog, već funkcionalnog digitalnog juana, PBOC može priuštiti sebi da odbije da ozvaniči stabilne kriptovalute i jednostavno ih zabrani.

Ali i u tom slučaju ostaje nerazriješena velika dilema: kineske javne i privatne institucije drže akumuliranu štednju od približno 4,5 triliona dolara. Treba li se osloboditi tih zaliha, i tako dati podsticaj planovima Trumpovog tima da obori vrijednost dolara, ili je bolje zadržati ih i trpjeti turbulencije koje Trump tako vješto proizvodi?

Dugoročno gledano, račvanje monetarnog sistema će dovesti do produbljivanja geopolitičke i geoekonomske neizvjesnosti. Dva paralelna monetarna sistema – jedan utemeljen na javnom novcu emitovanom u Kini, Indiji, možda i evrozoni, i drugi koji koristi privatni novac, uz sve izraženiju dominaciju stabilnih kriptovaluta vezanih za dolar – neizbježno bi se sukobili. Ljudi koji sjede u centralnim bankama nisu jedini koji treba da strahuju.

Izvor: Project Syndicate/Peščanik

POSJETA CRNOJ GORI INFLUENSERA IZ AZERBEJDŽANA

ISTINSKO UŽIVANJE NA
SVAKOM KORAKU

Influenseri iz Azerbejdžana, tokom četvorodnevno boravka u Crnoj Gori, imali su priliku da se upoznaju sa atraktivnim turističkim lokalitetima, uključujući Herceg Novi, Portonovi, Stari grad Kotor, ostrvo Gospa od Škrpjela, Perast, poluostrvo Luštica, Nacionalni park Skadarsko jezero, Virpazar i Budvu.

Aysel Mirzoyeva, influencerka sa preko 56.000 pratilaca na Instagramu, istakla je Perast kao jedinstveno mjesto u Crnoj Gori.

„To je divan, miran gradić koji odiše posebnom atmosferom. Posebno bih voljela da sam ga doživjela u zalazak sunca, jer je pogled sa morske obale tada zaista čaroban. Što se gastronomije tiče, posebno sam uživala u tradicionalnoj kuhinji. Autentični ukusi i način pripreme ostavili su snažan utisak na mene, jer upravo takva iskustva

najviše ostaju u sjećanju”, poručila je Mirzoyeva.

Svoje utiske prenijeli su i influenceri Ilkin i Ilkana Zulfugarli, koji su na svom Instagram profilu sa ukupno oko 180.000 pratilaca dijelili sadržaj iz Crne Gore.

„Imali smo priliku da boravimo u predivnom hotelu u Budvi i naše iskustvo je bilo izuzetno pozitivno. Sobe su bile čiste, udobne i lijepo uređene, a osoblje izuzetno ljubazno. Cijeli boravak protekao je u opuštenoj i prijatnoj atmosferi. Istinski smo uživali u svakom trenutku i bez sumnje bismo se rado ponovo vratili”, naveli su.

U susret ljetnoj turističkoj sezoni i nastavku avio-povezanosti između dvije zemlje, NTO CG je 3. juna dočekala putnike prvog ovogodišnjeg leta nacionalne aviokompanije Air Monte-

negro na relaciji Baku-Tivat. Putnici su dočekani na tradicionalni način, uz priganice i srdačnu dobrodošlicu u crnogorskoj narodnoj nošnji.

Podršku u organizaciji studijske posjete dali su strateški partner NTO CG – HG Montenegro Stars (hotel Splendid), lokalne turističke organizacije Tivta, Kotora i Bara, Montenegro Tourist Service, Portonovi Resort, One&Only Portonovi i hotel Maestral, Almara Beach Luštica Bay i restoran Conte.

Studijska posjeta influencersa još je jedan korak u jačanju saradnje dvije zemlje na polju turizma, te predstavlja važnu priliku za predstavljanje crnogorske prirode, kulture i autentičnih iskustava.

Izvor: Nacionalna turistička organizacija Crne Gore

Usmjeravamo kompanije ka **održivijim** poslovnim modelima

Prilagođavamo **digitalna rješenja** potrebama preduzeća

Obezbeđujemo da preduzeća budu **spremna za investitore** i imaju pristup pravim izvorima finansiranja

Predstavljamo kompanije **poslovnim partnerima**

Razvijamo poslovnu agilnost i **otpornost** na izazove, kao što su poremećaji u lancu snabdijevanja

Omogućavamo preduzećima da iskoriste mogućnosti **jedinstvenog EU tržišta**

Inovativne ideje vodimo do komercijalnog uspjeha

Pomažemo preduzećima da pristupe međunarodnim tržištima **izvan Evrope**

Mala i srednja preduzeća dobijaju besplatnu podršku od preko 450 partnera Mreže u preko 40 zemalja širom svijeta.
Zahvaljujući našoj stručnosti, **SVAKOG DANA**

835

malih preduzeća dobija pomoć za inovacije i rast na međunarodnom nivou

525

preduzeća dobija specijalizovana uputstva i obuku

112

preduzeća ostvaruje benefite od detaljnih savjeta naših stručnjaka

5

preduzeća potpiše partnerske sporazume

Rezultat je 92% zadovoljnih klijenata!

Otkrijte na koji način #EEN pruža podršku!

een.ec.europa.e

Pratite nas na

#EENis15

Za naš razvoj,
kupujmo naše.

PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

SNAGA
je u svima nama

snagajeusvimanama.com